

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

FACULTY OF FINE ARTS

KATEDRA TEORIÍ A DĚJIN UMĚNÍ

DEPARTMENT OF THEORY AND HISTORY OF ART

VÝTVARNÉ UMĚNÍ V PROSTORU BRNĚNSKÝCH SÍDLIŠŤ (1945-1989)

VISUAL ART IN THE HOUSING ESTATES OF BRNO (1945–1989)

DIZERTAČNÍ PRÁCE

DOCTORAL THESIS

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

Mgr. Jana Kořínková

ŠKOLITEL

SUPERVISOR

PhDr. Kaliopi Chamonikolasová,
Ph.D.

BRNO 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně a na základě zdrojů uvedených v kapitole Přehled použité literatury a pramenů.

V Brně dne 13. 4. 2017

Mgr. Jana Kořínková

Poděkování

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Janu Sedlákovi, CSc. a PhDr. Kaliopi Chamonikolasové, Ph.D. za vedení práce. Upřímné díky patří též Mgr. Jindřichu Chatrnému za odborné konzultace, Ing. Tomáši Hladíkovi, Ing. arch. Petru Haimannovi, doc. Ing. arch. Janu Rajlichovi ml. a Ing. arch. Jaroslavu Černému za možnost využít jejich soukromého foto archivu, Michaele Dvořákové a Zdeňku Porcalovi za skvělé fotografie, MgA. Karlu Bařinovi za grafickou úpravu obrazové přílohy a také prof. PhDr. Mileně Bartlové, CSc. za důvěru.

Anotace

Disertační práce je zaměřena na problematiku začleňování výtvarného umění do architektury v poválečném Československu se zvláštním zřetelem k vývoji v městě Brně. Hlavní výzkumné otázky – Proč se v Československu po roce 1945 do architektury vrátilo výtvarné umění a jaká koncepční řešení byla uplatněna v případě brněnských sídlišť? – jsou zodpovězeny ve dvou navazujících oddílech. Prvním je výzkum institucionálního pozadí pro uplatňování výtvarného umění v architektuře s přihlédnutím k dění v městě Brně (1945–1993), závěrečná část je věnována třem případovým studiím, které ilustrují lokální vývoj v období socialistického realismu, tvůrčího uvolnění 60. let a politické normalizace. Cílem práce je poukázat na komplexnost zkoumaného tématu a vyvrátit populárně tradované přesvědčení, že začlenění výtvarného umění do architektury bylo v období socialismu motivováno výhradně komunistickou propagandou, a ukázat, že pokus o vytvoření syntézy umění a architektury byl podložen jak předválečnými teoretickými úvahami o výchovné funkci umění a jeho působení na člověka, tak potřebou zlepšit ekonomickou situaci výtvarníků po skončení druhé světové války.

Klíčová slova

výtvarné umění, architektura, socialismus, umění ve veřejném prostoru, Brno, Československo, sídliště, legislativa, socialistický realismus, normalizace, gesamtkunstwerk

Abstract

With special attention being paid to the development in the city of Brno, the dissertation focuses on the issue of applying artworks in Czechoslovak architecture after World War II. The main research questions – Why were in Czechoslovakia after 1945 artworks again integrated in architecture and what strategies were applied in the case of the newly built housing estates in the city of Brno? – are answered in two successive sections. First, the institutional background for application of art in architecture in the light of the events in Brno (1945–1993) is examined; the closing part is devoted to three case studies that illustrate local development in the period of socialist realism, creative release of the 1960s and political normalization. The aim is to highlight the complexity of the examined subject and refute a popularly handed down conviction that integration of artworks into architecture in the period of socialism was motivated exclusively by the communist propaganda, and to show that the attempts to create a synthesis of art and architecture were also based both on earlier theoretical considerations about the educational function of art and its effect on humans and the need to improve poor economic situation of artists after World War II.

Key words

visual arts, architecture, communism, public art, Brno, Czechoslovakia, housing estates, legislation, socialist realism, normalisation, Gesamtkunstwerk

Obsah

1	Úvod	3
1.1	Východiska	3
1.2	Metodika práce	5
2	Kritika literatury a pramenů	7
2.1	Recentní literatura	8
2.2	Dobová periodika a literatura	13
2.3	Archivní výzkum	14
2.3.1	MZA: Fond G 606 Nadace českého fondu výtvarného umění ČFVU – Dilo (oblastní středisko Brno)	15
2.3.2	MZA: Fond B 338 Jihomoravský krajský národní výbor Brno	16
2.3.3	NA: Fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, fond Úřad vlády ČSR/ČR, fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR	17
2.3.4	MmB: Sběrka architektury a urbanismu, fond Bohuslav Fuchs	17
2.3.5	AMB: Fond U5 Sběrka fotografií	18
2.4	Výzkum orální historie	18
3	Institucionální pozadí pro uplatňování výtvarného umění v architektuře s přihlédnutím k dění v městě Brně (1945–1993)	19
3.1	Výtvarnická komise Zemského národního výboru v Brně	19
3.2	Blok umělců země Moravskoslezské: koordinátor, garant a podporovatel spolupráce mezi architekty a výtvarníky	21
3.3	Založení Svazu československých výtvarných umělců a nástup socialistického realismu po roce 1948	24
3.4	Založení Svazu architektů ČSR	27
3.5	Založení Českého fondu výtvarných umění a činnost krajských uměleckých komisí	29
3.6	Regulace trhu s uměním a posílení role Českého fondu výtvarných umění	32
3.7	Usnesení vlády ČSR č. 355/1965 a naplnění dlouhodobého úsilí o povinné začlenění umění do architektury	36

3.8	Usnesení vlády ČSSR č. 38/1978 a výtvarné umění v investiční výstavbě v období normalizace	40
3.9	Usnesení vlády ČSR č. 333/1982 Poslání a směry dalšího rozvoje socialistické architektury a urbanismu v ČSSR	45
4	Výtvarná řešení brněnských obytných souborů (1945–1989)	47
4.1	Fáze socialistickorealistická (50. léta).....	49
4.2	Fáze tvůrčího uvolnění (60. léta).....	56
4.3	Fáze normalizační (70. léta až počátek 90. let)	73
5	Závěr	80
6	Seznam zkratk.....	83
7	Přehled použité literatury a pramenů	84
8	Přílohy.....	97
9	Dokumentace praktického výstupu disertační práce.....	98
9.1	Kurátorská činnost.....	98
9.2	Publikační činnost 2012–2016 (výběr).....	104
9.3	Grantové aktivity	106
9.4	Účast na konferencích	107
9.5	Přednášková činnost a veřejné aktivity	107
9.6	Členství v odborných komisích.....	110
9.7	Obrazová příloha	111

1 Úvod

1.1 Východiska

Proč se v Československu po roce 1945 do architektury vrátilo výtvarné umění a jaká koncepční řešení byla uplatněna v případě brněnských sídlišť? Tyto otázky stály za výzkumem, který jsem v posledních pěti letech věnovala výtvarnému řešení velkých obytných souborů. Během terénního šetření, rozhovorů s pamětníky a studia dobového tisku jsem se zaměřila na institucionální pozadí spolupráce architektů s výtvarníky a rozhodla jsem se sledovat, jakým způsobem se vývoj společensko-politické situace odrážel ve výsledné podobě výtvarného řešení veřejných prostranství a staveb. Prvním pokusem o připomenutí mechanismů dobové praxe byla výstava *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť*,¹ která proběhla ke konci roku 2012 ve Výstavním prostoru Archivu Masarykovy univerzity v Brně.

Textový materiál nashromážděný během přípravy projektu, především korespondence zástupců Českého fondu výtvarných umění (ČFVU) s grafickým designérem Janem Rajlichem st., ale také přípravné studie a skici, které se mi podařilo získat, se staly odrazovým můstkem pro další pátrání po okolnostech vzniku jednotlivých realizací i jejich souborů. Důležitým impulsem, který výstava přinesla, bylo také setkání se spoluautorem brněnského sídliště Kohoutovice, architektem Jaroslavem Černým. Upozornil mě na skutečnost, že výtvarná koncepce sídliště i pojmenování ulic vychází z jednotného libreta, jehož námětem je hudba, a že téma bylo zvoleno s ohledem na jeho politicky neutrální charakter, aby nedošlo ke kolizi během schvalovacích řízení. Tento přístup jsem chápala jako přímý protiklad k situaci, v jaké během 60. let, tedy o jedno desetiletí dříve, vznikala série výtvarných děl pro sídliště v Brně na Lesné. Z rozhovorů s architektem Viktorem Rudišem, který byl řešením veřejných prostranství pověřen, jsem usoudila, že jeho roli – podobně jako roli projektanta sídliště v Juliánově Pavla Krchňáka – lze přirovnat k postavení kurátora,² který dostal na starost vybavení nově založeného sochařského parku vhodnými prvky dle vlastního uvážení s tím, že jakýmsi výpočtem byl předem zajištěn rozpočet adekvátní významu akce a že výběr autorů a děl musel předem projít schvalovacím procesem. Zaujala mě také poznámka Jaroslava Černého, že podmínkou investora bylo, aby v kohoutovickém sídlišti byla zastoupena také tvorba brněnského sochaře a prominenta KSČ Miloše Axmana, a rozhodla jsem se výše uvedená zjištění ověřit archivním výzkumem.

---

¹ *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť* (15. 11.–20. 12. 2012), Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity, kurátorky: Jana Kořínková, Marika Kupková, Markéta Žáčková, grafická úprava a výtvarné řešení instalace: Linda Dostálková. K výstavě byl vydán dvojjazyčný katalog: Jana Kořínková – Marika Kupková – Markéta Žáčková, *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť / To Brighten Up and Make It Special. Fine Arts in the Space of Brno Housing Estates* (kat. výst.), Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity v Brně 2012.

² Toto téma rozvíjím zejména zde: Jana Kořínková, Architektova volba. Kurátorské přístupy k výtvarnému řešení veřejných prostranství a architektury v období po druhé světové válce, *Bulletin Moravské galerie v Brně* LXXI, 2015, č. 1, s. 74–88.

Při pohledu na výtvarné řešení všech tří zmíněných sídlišť je zřejmé, že politické poselství zde rozhodně není hlavním motivem, respektive na Lesné chybí úplně, v Kohoutovicích ho zastupuje přítomnost Axmanovy *Písně rodné země* a kopci nad Juliánovem vévodí *Památník založení dělnického hnutí* Ladislava Martínka, který zde byl v redukované podobě osazen již dříve a jehož autor k exponentům režimu nepatřil. Pokud tedy umění v architektuře 60. a 70. let nemuselo vždy doslovně tlumočit vize komunistického režimu, proč bylo jeho pořizování v rámci investičních akcí povinností? Dále v textu se pokusím ukázat, že vysvětlení je třeba hledat již v událostech, které následovaly po skončení druhé světové války, a že zapojení umělců do investiční výstavby je nutné chápat především jako formu ekonomické pomoci.

Přímým opakem projevů tvůrčího uvolnění 60. let je budovatelský obsah přítomný ve výtvarném řešení obytných souborů postavených v předchozím desetiletí, kdy byl ještě závaznou metodou socialistický realismus, tedy umění „socialistické formou a národní obsahem“. Podrobné zkoumání koncepce, s níž bylo přistoupeno k výtvarnému pojednání fasád brněnských ansámbľů, ukázalo, že se i v tomto případě, podobně jako v období normalizace, výzdoba řídila předem danými pravidly, která mohla mít textovou podobu,³ a že rozdíl mezi 50. a 70. až 80. lety spočíval zejména ve způsobu financování. I tato zjištění jsem však potřebovala podložit průzkumem archivních pramenů.

Zatímco se ideologie v 50. letech promítala prostřednictvím umění do architektury povinně, a to jak po ikonografické (obsahové), tak slohové (formální) stránce, jeho financování nebylo patřičným způsobem legislativně zajištěno; schválení vládního usnesení č. 355/1965 sice naopak přineslo povinnost uplatňovat v investiční výstavbě výtvarné umění, ale politický obsah byl upozaděn a narativní realistické formy vystřídala nezobrazivá díla. S potlačením událostí pražského jara a nástupem normalizace se v 70. letech ke slovu opět dostala textová libreta, jejichž projednáním a schválením byla zajištěna přítomnost ideologie. Tento stav po značných průtazích ošetřilo až usnesení vlády ČSSR č. 38/1978, které posílilo roli investora a přeneslo zodpovědnost za schvalovací proces na krajské národní výbory. Tato situace přinesla nejen oslabení vlivu krajských uměleckých komisí Českého fondu výtvarných umění, kde rozhodování nad podobou uměleckých děl v architektuře dosud probíhalo, ale zřejmě také snížení důležitosti Svazu českých (respektive slovenských) architektů a Svazu českých (respektive slovenských) výtvarných umělců, jejichž členové v těchto komisích zasedali.

Ve své disertační práci jsem se s ohledem na výše uvedené skutečnosti, které se mi podařilo formulovat na základě archivního výzkumu, rozhodla pro následující etapizaci výtvarného řešení obytných souborů: fáze socialistickorealistická (50. léta, objevují se libreta výtvarné výzdoby,

---

³ Výtvarnému řešení bytové výstavby 50. let v městě Brně jsem se věnovala zde: Jana Kořínková, Mezi architektonickým detailem a autonomním dílem. Výtvarné umění jako součást bytové výstavby z období socialistického realismu v Brně, in: Rostislav Koryčánek et al., *Na prahu zítřka. Brněnská architektura a vizuální kultura období socialismu / On the Threshold of Tomorrow. Architecture and Visual Culture in Brno During the Communist Era*, Brno 2014, s. 121–172.

spolupráci architektů s výtvarníky a její podobu určuje dogma oficiálního slohu, nikoliv legislativa); fáze tvůrčího uvolnění (60. léta, architekti plní roli kurátorů veřejných prostranství a architektury, spolupráce architektů s výtvarníky je vládním usnesením č. 355/1965 povinně vyžadována již ve fázi projektové přípravy, na průběh zakázek dohlíží krajské umělecké komise ČFVU); fáze normalizační (70. léta až počátek 90. let, návrat libret výtvarné výzdoby, ideový plán spolupráce architektů s výtvarníky je vládním usnesením č. 38/1978 vyžadován ve fázi přípravy investičního záměru, na ideový obsah zakázek a jejich finanční přiměřenost dohlíží výtvarné rady KNV). Každé z těchto etap se věnuji v obecné rovině formou samostatné studie a dokládám ji na příkladech vybraných obytných souborů, které situaci vhodným způsobem ilustrují.

1.2 Metodika práce

Základními výzkumnými metodami, které stojí za předkládanou analýzou výtvarného řešení brněnských sídlišť na pozadí dobového kulturně-politického dění, byly terénní výzkum, studium dobového tisku, literatury a legislativy a v neposlední řadě také rozsáhlý archivní výzkum. Analýza pramenů proběhla na základě průzkumu archivních fondů veřejných institucí a osobních archivů či pozůstalostí architektů, výtvarných umělců a dobových aktérů z řad teoretiků a zástupců dalších souvisejících profesí. Průběžně byla pořizována elektronická a fotografická dokumentace (plány, modely, skici, listiny, diapozitivy, fotografie, filmové záznamy atp.).

Zkoumání koncepce výzdoby obytných souborů jsem podepřela teorií ruského historika architektury Vladimira Paperného založenou na definici kultury 1 a kultury 2, zejména jeho úvahami věnovanými roli textu v proměnách společensko-politické situace.⁴ Období socialistického realismu a normalizace, kdy na počátku výtvarného řešení architektury stála textová libreta či scénáře, můžeme tedy číst jako projev totalitní kultury 2, zatímco příklon k abstrakci a kurátorský (tj. čistě intuitivní nebo koncepční) přístup k zasazování uměleckých děl do veřejného prostoru a architektury lze chápat jako symptom kultury 1, kdy už umění nemusí být materializovanou formou předem schváleného textu, respektive posláním architektonické tvorby přestává být „*ztvárnění velkých hesel naší epochy jazykem architektury*“.⁵ Skutečnost, že v době politického tuhnutí dle Paperného „*žádné umění (včetně architektury, která v té době patřila už do ‚vysokého‘ umění) nemělo mít jiný obsah než ten, který se dá vyjádřit slovy,*“⁶ lze v Československu 50. a 70. až 80. let sledovat v souvislosti s kontrolními mechanismy schvalovacích komisí, které na ideový obsah výtvarných generelů dohlížely. Nápadná urputnost, s níž autoři v období normalizace do textů libret (často ve víře v hladký průběh komisionálního řízení) začleňovali ideologické prvky, a to v době, kdy již byla abstrakce ve

⁴ Vladimír Paperný, Kapitola 3. Lyrika – epika, in: idem, *Kultura 2. Architektura stalinské epochy*, Řevnice 2014, s. 93–262.

⁵ Ibidem, s. 198.

⁶ Ibidem.

výtvarném umění „povolena“, působí dnešnímu divákovi značné komplikace, zvláště když se pokouší o jejich zpětnou verbalizaci. Interpretace ikonografických programů socialistickorealistickej architektury je v tomto ohledu o poznání snazší.

Tendence mapovat a interpretovat vývoj v Čechách a na Slovensku odděleně, tj. v jakýchsi klasických národních intencích a bez ohledu na existenci či neexistenci hranic státu, nás vede k jistému metodologickému problému, se kterým se často setkáváme například při studiu středověkého umění. Zkoumat architekturu, urbanismus a výtvarné umění vzniklé na území bývalého Československa, aniž by byla brána v potaz společná legislativa a centralizované řízení daných odvětví v rámci obou států sdružených do jednoho celku, a posuzovat je izolovaně jako produkty „dvou národních kultur“ se proto jeví jako zavádějící.⁷ V současné době mi není znám žádný projekt, který by se soustředil na poválečný vývoj v přístupech k výtvarnému řešení architektury v prostoru celého Československa. Prvním pokusem o komplexní uchopení problematiky hromadné bytové výstavby v obou státech byla expozice v československém pavilonu na 27. mezinárodním bienále architektury v Benátkách v roce 2014.⁸ Na téma národní identity se zaměřil výzkumný projekt *Budování státu*, který se věnoval reprezentaci Československa v umění, architektuře a designu. Výsledky tohoto výzkumu byly v loňském roce představeny formou výstavy ve Veletržním paláci Národní galerie v Praze.⁹

Za určitý problém také považují skutečnost, že dějiny poválečného umění ve veřejném prostoru nenapsala včas generace, která byla kulturním děním v období totality přímo zasažena, dokud měla ještě tehdejší praxi v dobré paměti. Studium dobového tisku ukazuje, že značná část příspěvků měla tendenční charakter, vzpomínky pamětníků podléhají vlivu času i osobní idealizaci a archivní fondy mnohdy obsahují pouhá torza spisového materiálu, který byl skartován v období transformace. Také počet dochovaných výtvarných děl v sídlišťích je často pouhým zlomkem původního fondu. Potencionálně silnou stránkou, ale i slabinou současného výzkumu tedy je, že je badatel z větší části odkázán na archivní dokumenty, jejichž obsah konfrontuje s nálezy v terénu, informacemi v dobové literatuře a ústními výpověďmi pamětníků. Nemůže být samozřejmě svědkem dobové praxe. Z tohoto důvodu bude současný pohled na danou problematiku s největší pravděpodobností velmi odlišný od pohledu přímých účastníků tehdejšího dění. Disertační práci tedy předkládám s vědomím toho, že nabízí pouze jeden z možných úhlů pohledu na dané téma.

---

⁷ K tématu více např. Milena Bartlová, *Naše, národní umění: studie z dějin dějepisu umění*, Brno 2009.

⁸ K výstavě byla vydána publikace, která výzkum shrnovala, viz Martin Hejl et al., *2 x 100 mil. m². Atomized Modernity... On Architecture of Large Housing Complexes in Czechoslovakia 1914–2014* (kat. výst.), Praha 2014.

⁹ *Budování státu. Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu* (20. 11. 2015–7. 2. 2016), Národní galerie v Praze: Veletržní palác, kurátorka: Milena Bartlová. K výstavě byl vydán dvojjazyčný katalog: Milena Bartlová – Jindřich Vybíral (eds.), *Budování státu. Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu / Building a State. The Representation of Czechoslovakia in Art, Architecture and Design* (kat. výst), Národní galerie v Praze 2015.

2 Kritika literatury a pramenů

V předkládané práci se zabývám jak konkrétními výtvarnými řešeními vybraných brněnských sídlišť, tak širšími okolnostmi jejich vzniku, tedy společensko-politickými podmínkami poválečného Československa, v nichž byla tvorba realizována. Mým cílem je přitom ukázat, jak a proč došlo k obnovení spolupráce architektů s výtvarníky, jak reagovalo financování spolupráce na proměny politické situace a jakým způsobem se tento vývoj odrazil na výtvarném generelu brněnských obytných souborů. Bohužel ani jedno z výše uvedených témat nelze v současnosti podložit studiem recentní literatury v celé jeho šíři.

Výzkum poválečného umění ve veřejném prostoru města Brna zatím nedosahuje šíře pražských, olomouckých, plzeňských či západočeských iniciativ; veřejnosti také citelně chybí samostatná webová prezentace výtvarných děl, jakou jsou například *Ostravské sochy*.¹⁰ Dokumentace realizací je průběžně (avšak nesystematicky) doplňována v *Internetové encyklopedii Brna*,¹¹ zejména v souvislosti s mapováním tvorby regionálních autorů. Tato databáze je spolu s plánovaným rozšířením webové verze *Brněnského architektonického manuálu* (BAM)¹² potencionální platformou pro budoucí prezentaci výtvarného umění v brněnských sídlištech. V Brně byl proces zhodnocení poválečné tvorby pozdržen kvůli pozornosti, která se zde již tradičně upírá především k období funkcionalismu. Situace v posledních letech nicméně naznačuje, že se už začal obracet vývoj ve prospěch výzkumu poválečného umění a architektury a v nadcházejícím období se dočkáme prvních pokusů o komplexní zhodnocení hromadné bytové výstavby¹³ i výtvarného umění¹⁴ dotvářejícího veřejná prostranství a architekturu z let 1945–1989. O tom, jak budou výsledky evaluace vypadat, svědčí např. série exteriérových výstav s názvem *Příběh paneláku*¹⁵ realizovaných pod záštitou Uměleckoprůmyslového musea v Praze, jejíž jihomoravská část proběhla zraje roku 2016 v Brně.

---

¹⁰ *Ostravské sochy*. Databáze uměleckých děl v architektuře a veřejném prostoru města Ostravy, <http://ostravskesochoy.cz/>, vyhledáno 12. 2. 2017.

¹¹ *Internetová encyklopedie dějin Brna*, <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/>, vyhledáno 12. 2. 2017.

¹² Současná podoba BAMu je zaměřena zejména na prezentaci meziválečného architektonického dědictví, srov. *Brněnský architektonický manuál. Průvodce architekturou 1918–1945*, <http://www.bam.brno.cz/>, vyhledáno 12. 2. 2017.

¹³ K publikačním a webovým výstupům se zavázal např. projekt Uměleckoprůmyslového musea v Praze *Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu*, identifikační kód DF13P01OVV018 (2013–2017), který byl podpořen ministerstvem kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI).

¹⁴ Dokumentací výtvarného řešení architektury se zabývá projekt Fakulty restaurování Univerzity Pardubice *České umění 50.–80. let 20. století ve veřejném prostoru: evidence, průzkumy a restaurování*, identifikační kód DG16P02B030 (2016–2019), který byl podpořen ministerstvem kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI).

¹⁵ Výstava *Příběh paneláku v Jihomoravském kraji* (13. 1.–28. 3. 2016) byla prezentována na venkovním prostranství u Galerie Vaňkovka a představila historii panelových sídlišť v Brně (Juliánov, Lesná, Bohunice a Starý Lískovec, Vinohrady) a Mikulově. Autorem hesel byl historik architektury Jindřich Chatrný. Více zde: *Paneláky v Brně, Paneláci*, <http://www.panelaci.cz/aktualita/panelaky-v-brne>, vyhledáno 12. 2. 2017.

2.1 Recentní literatura

Výstavbě brněnských sídlišť se zatím věnovaly převážně diplomové¹⁶ a disertační práce,¹⁷ studie zaměřené na jejich výtvarná řešení jsou méně četné,¹⁸ začínají se však stále častěji objevovat práce o regionálních umělcích,¹⁹ jejichž díla se v sídlišťích nacházejí. Zatímco východiskem pro mapování souborů výtvarných děl byl především vlastní terénní a archivní výzkum (téma zatím nebylo odbornou literaturou zpracováno), otázku organizace výtvarného života po roce 1945 a způsobu financování výtvarného umění v architektuře už několik autorů otevřelo. Okolnosti vzniku Svazu československých výtvarných umělců (SČSVU) popsal v roce 2016 v časopise *Umění* Tomáš Hylmar;²⁰ ve stejné době obhájila Alena Binarová svou obsáhlou disertační práci zaměřenou na činnost Svazu v letech 1956–1972.²¹ Oba texty vycházejí z pečlivého studia archivních fondů a je příznačné, že se věnují jen kratším časovým úsekům. Vzhledem k množství spisového materiálu a jen omezenému přístupu k dosud nezpracovaným fondům zatím není možné rozsah činnosti organizace – včetně jejích regionálních poboček – plně postihnout. Studie týkající se agendy Českého fondu výtvarných umění (ČFVU) a přehledu a stavu archivních fondů, které dokumentují činnost jeho krajských poboček, v současnosti čeká na uveřejnění.²²

První polistopadové zmínky o povinné spolupráci architektů a umělců na řešení staveb financovaných z veřejných rozpočtů pocházejí z univerzitního prostředí. V roce 2004 dokončila svou disertační práci zaměřenou na české výtvarné umění v architektuře 60. let Kateřina Pažoutová.²³ Text je široce rozkročený nad zpracovávaným obdobím, autorka proto nevyhnutelně narazila také na problematiku financování výtvarných realizací určených pro architekturu, jíž se věnuje v kapitole

---

¹⁶ Např. Miroslav Divina, *Podoby brněnských panelových sídlišť* (diplomová práce), Filosofická fakulta MU, Brno 2010. – Pavlína Lesová, *Brněnská sídliště* (diplomová práce), Přírodovědecká fakulta MU, Brno 2011. – Radek Kříž, *Srovnání výstavby panelových sídlišť Brno-Lesná a Brno-Kohoutovice* (diplomová práce), Filosofická fakulta MU, Brno 2015.

¹⁷ Např. Lukáš Pecka, *Brněnská sídliště a jejich urbanistická struktura* (disertační práce), Fakulta architektury VUT v Brně, Brno 2013. – Adam Guzdek, *Sídliště Lesná v kontextu času* (disertační práce), Fakulta architektury VUT v Brně, Brno 2016.

¹⁸ Např. Jana Kořínková – Markéta Žáčková, Čtyři příklady pojetí výtvarné výzdoby veřejných prostranství brněnských sídlišť z období 50.–80. let 20. století, in: Eva Špačková (ed.), *Proměny architektury 2. poloviny 20. století*, Praha 2012.

¹⁹ Např. Soňa Večeřová, *Bohumír Matal – realizace v architektuře* (bakalářská práce), Filosofická fakulta MU, Brno 2011. – Soňa Mištová, *Záchrana a prezentace výtvarných realizací v architektuře. K dílu malíře Bohumíra Matala* (diplomová práce), Filosofická fakulta MU, Brno 2013. – Martin Koča, *Sochařská tvorba Konráda Babraje* (diplomová práce), Filosofická fakulta MU, Brno 2013.

²⁰ Tomáš Hylmar, Od Bloku ke Svazu. Cesta ke vzniku jednotné organizace československých výtvarníků v roce 1947, *Umění* LXIV, 2016, č. 2, s. 171–181.

²¹ Alena Binarová, *Svaz výtvarných umělců v českých zemích v letech 1956–1972: oficiální výtvarná tvorba v proměnách komunistického režimu* (disertační práce), Filosofická fakulta UP, Olomouc 2016.

²² Vladislava Říhová – Zuzana Křenková, Archivní fondy podniku Českého fondu výtvarných umění Dílo. Písemné prameny pro výzkum umění ve veřejném prostoru socialistického Československa, *Opuscula historiae atrium* 2016, č. 2 (v tisku).

²³ Kateřina Pažoutová, *České výtvarné umění a architektura 60. let 20. století* (disertační práce), Fakulta architektury VUT v Brně, Brno 2004.

Legislativní vymezení.²⁴ Upozorňuje zde, že přípravné kroky k celoplošnému ošetření spolupráce architektů a výtvarných umělců byly prováděny již v letech 1960–1961, své poznatky přitom opírá o studium dobového tisku. Poznává také, že tato praxe nebyla ojedinělou záležitostí; centrální financování výtvarného řešení staveb probíhalo dle jejich zjištění také ve Francii, v USA, Itálii či ve Vídni.²⁵

Autorka ve své práci uvádí názvy dvou vládních usnesení z let 1965 a 1978, která tuto praxi ošetřovala v Československu, pouze usnesení č. 355 z 28. července 1965 však dokládá formou samostatné přílohy v plném znění.²⁶ Pažoutové se podařilo získat kompletní kopii textu usnesení, schválených zásad a dodatečně vydaných prováděcích pokynů včetně kategorizačních tabulek, jistým nedostatkem bohužel je, že neuvádí jejich zdroj. Došlo zde k zajímavé situaci – osobně jsem vynaložila značné úsilí, abych tyto podklady pro výpočty částek určených na umění v archivních fondech vypátrala, avšak marně. Procentuální sazebník a soupis staveb kategorizovaných dle jejich funkce s přiřazením číselného koeficientu (tím se vynásobila rovnice, jež po schválení usnesení č. 355/1965 určovala celkové náklady na výtvarné umění pro konkrétní investiční akci) tak zůstává jedinou přílohou, již se mi v dostupných archivních fondech dosud dohledat nepodařilo.

Druhým legislativním opatřením, které Kateřina Pažoutová v textu sice zmiňuje, ale neuvádí je v plné verzi, jsou „*Zásady uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, schválené usnesením předsednictva vlády ČSR č. 85 ze dne 8. března 1978 a k nim federálním ministerstvem pro technický a investiční rozvoj, ministerstvem výstavby a techniky ČSR, ministerstvem výstavby a techniky SSR, ministerstvem kultury ČSR a ministerstvem kultury SSR vydané metodické směrnice ze dne 31. května 1978*“.²⁷ Text tohoto znění lze dohledat v Moravském zemském archivu, konkrétně v části fondu B 338, která dokumentuje činnost Výtvarné rady Krajského národního výboru Jihomoravského kraje,²⁸ a také ve fondu Úřadu předsednictva vlády ČSSR/ČSFR uloženém v Národním archivu České republiky (NA), kde je evidován také poměrně obsáhlý přípravný materiál k *Usnesení předsednictva vlády Československé socialistické republiky ze dne 9. února 1978 č. 38 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě*,²⁹ jehož schválení na federální úrovni usnesení č. 85/1978 předcházelo. K oběma dokumentům jsou v NA vedeny důvodové zprávy a vysvětlující dopisy s komentáři, z nichž je patrné, že nově schválené zásady měly nahradit již nevyhovující zásady schválené usnesením vlády ČSSR č. 355/1965. Vládní usnesení bohužel nevycházela ve sbírce zákonů, podobně jako například vládní vyhlášky, a je poměrně obtížné jejich znění dohledat v běžně dostupných tiskovinách.

---

²⁴ Ibidem, s. 25–33.

²⁵ Ibidem, s. 28.

²⁶ Ibidem, s. 28–31.

²⁷ Ibidem, s. 32.

²⁸ MZA Brno, fond B 338 Jihomoravský krajský národní výbor Brno 1960–1990, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

²⁹ *Usnesení předsednictva vlády Československé socialistické republiky ze dne 9. února 1978 č. 38 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě*, NA, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, nečíslováno, fond nezpracován.

Autorka se ve své práci zmiňuje o dvou důležitých fenoménech, které bych zde ráda připomněla, protože se jim budu dále v textu věnovat podrobněji. Jedná se o problém „*syntézy výtvarného umění a architektury*“,³⁰ jehož teoretickým uchopením se od konce 50. let zabývali historikové umění a který byl prakticky řešen i architekty a spolupracujícími výtvarníky, a o popis mechanismu schvalovacích řízení, kterými procházely jednotlivé umělecké zakázky. Pažoutová podotýká, že zatímco v 60. letech byly jednotlivé zakázky projednávány uměleckými komisemi ČFVU, v roce 1978 už byly za schvalovací proces díky usnesení č. 85/1978 zodpovědné také výtvarné rady fungující při krajských a okresních národních výborech.³¹ Na tuto změnu budu upozorňovat v souvislosti s odporem proti praxi dané usnesením č. 355/1965, které oslabovalo roli investora v rozhodovacím procesu a které bylo opožděným důsledkem politického tuhnutí v době normalizace. Kateřina Pažoutová svůj výzkum podložila také řadou publikovaných rozhovorů s architekty a výtvarníky.³²

Další badatelkou, která otevřela téma institucionálního pozadí, jež vytvářelo rámec pro financování uměleckých děl v architektuře, je Veronika Synková. Ve své diplomové práci věnované užitému umění v architektuře města Ústí nad Labem v letech 1949–1989 se dotýká ideologických východisek tvorby, organizace výtvarného života v kraji a zmiňuje i povinnou spolupráci architektů s výtvarníky.³³ V kapitole Způsob financování uměleckých děl vyzdvihuje význam vládního usnesení č. 355/1965, které do této praxe vneslo první systémové řešení. V příloze Synková uvádí reprodukci plného textu, dodatečně vydané prováděcí pokyny ale chybějí. V textu píše o existenci důležitého materiálu, který bohužel také dlouho unikal pozornosti odborné veřejnosti – dokument s názvem *Memorandum ústředního bloku výtvarníků Československé republiky: O potřebách československého výtvarnictví z roku 1947*³⁴ je východiskem pro pochopení sociálně-ekonomické úlohy, kterou měly v poválečném Československu státní zakázky na umění v architektuře plnit, jinými slovy pomáhá nám nově interpretovat návrat umění do architektury jako finanční pomoc umělcům.

Přestože přinesly výzkumy Kateřiny Pažoutové i Veroniky Synkové četné podněty, kam by se mohla pozornost badatelů v oblasti poválečného umění a architektury ubírat, zůstaly obě studie na delší čas bez patřičné odezvy. Jako jedno z vysvětlení se nabízí, že autorky zhruba o dekádu předběhly

---

³⁰ Syntéza výtvarného umění a architektury, in: Pažoutová 2004, s. 13–21.

³¹ Pažoutová 2004, s. 32.

³² Informace o publikovaných rozhovorech autorky s umělci a architekty viz Kateřina Pažoutová, *České výtvarné umění a architektura 60. let 20. století* (zkrácená verze Ph.D. Thesis), Fakulta architektury VUT v Brně, Brno 2004, *Nakladatelství VUTIUM*, <http://www.vutium.vutbr.cz/tituly/pdf/ukazka/80-214-2807-4.pdf>, vyhledáno 8. 2. 2017. Důležitým souborem rozhovorů s dobovými aktéry na poli výtvarného umění a architektury je také editorský počín Petra Urlicha: Petr Urlich (ed.), *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*, Praha 2006.

³³ Veronika Synková, *Užití umění v architektuře města Ústí nad Labem v letech 1945–1989 se zaměřením na monumentální užití umění* (diplomová práce), Katedra historie FF UJEP, Ústí nad Labem 2008, s. 32–34; příloha V. Vládní usnesení z 28. července 1965 č. 355 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě.

³⁴ *Ibidem*, s. 28 a 29. Plný text zde: *Memorandum ústředního bloku výtvarníků Československé republiky: O potřebách československého výtvarnictví*, Praha 1947. Obsahu memoranda se podrobněji věnoval také Tomáš Hylmar, viz Hylmar 2016.

dobu, kdy se výzkum tohoto tématu začal provádět naplno a s plným vědomím kvalit, které poválečná tvorba vykazuje.

Spolupráci architekta s výtvarníkem v období socialismu s přesahem k dění v městě Brně jsem se od roku 2012 věnovala v dílčích studiích. Impulsy k rešeršům často přicházely zvnějšku, zejména nastala-li nutnost řešit aktuální problémy související s ohrožením výtvarných děl v architektuře. Další motivací byla snaha upozornit na příklady chátrajícího kulturního dědictví. Soupis publikační činnosti uvádím v závěru disertační práce. První text o institucionálním pozadí, které bylo předpokladem koexistence umění a architektury, byl publikován v roce 2013 v knize *Vetřelci a volavky. Atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968–1989)*.³⁵ Tato obrazově zaměřená publikace se stala příslovečnou první vlaštovkou, jež odstartovala výzkum umění poválečného období v celoplošném měřítku. Odborníci z řad historiků umění mohou sice namítnout, že laickým badatelům, kteří se mimochodem sami přirovnávají k houbařům, chybí potřebná erudice a že jejich výzkumné metody nelze považovat za vědecké, zásluhy na dokumentaci rozsahu fondu a jeho stávajícího stavu jim však v budoucnu už nikdo neodepře.

Úsilí Pavla Karouse o popularizaci normalizační tvorby vždy naráželo na jisté nepochopení ze strany generace, která tato díla (a jejich autory) paušálně odsuzovala a stále odsuzuje jako škodlivý symptom totalitní kultury, podařilo se mu však postupně přesvědčit značnou část laické i odborné veřejnosti, že není možné paušalizovat. Terénní výzkum prováděný iniciativami,³⁶ které se nechaly inspirovat aktivitami Vetřelců a volavek,³⁷ i jejich poučenějšími souputníky z řad historiků umění³⁸ dnes beze zbytku potvrzuje Karousovu tezi, že vedle politicky angažovaných tvůrců se ke slovu dostali také dnes oceňovaní autoři, jimž bylo sice členství ve svazových organizacích z různých důvodů odepřeno, kteří ale stále měli díky registraci u ČFVU možnost realizovat monumentální zakázky.

---

³⁵ Jana Kořínková, Čtyřprocentní umění?, in: Pavel Karous (ed.), *Vetřelci a volavky. Atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968–1989)*, Řevnice 2013, s. 458–459.

³⁶ Mezi dosud aktivní iniciativy, jejichž členové mapují umění ve veřejném prostoru poválečného Československa, lze zařadit např. slovenské sdružení Resculpture a jejich projekt *Sochárske diela na území Bratislavy 1945–2012*, <http://www.supissoch.sk/>, vyhledáno 19. 2. 2017; plzeňský spolek Křížky a vetřelci a jejich *Katalog drobného umění na území Plzně*, <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/>, vyhledáno 19. 2. 2017; webovou databázi *Ostravské sochy*, <http://ostravskesochoy.cz>, vyhledáno 19. 2. 2017; projekt *Bilance* Univerzity Palackého v Olomouci, jehož výstupem je tištěná monografie: Jan Jeništa – Václav Dvořák – Martina Mertová, *Bilance. Umění ve veřejném prostoru Olomouce v letech 1945–1989*, Olomouc 2016; a také výstavní projekt Krajské galerie výtvarného umění ve Zlíně *Prostor Zlín – mapování veřejného prostoru* (27. 9.–20. 11. 2016), k němuž byl vydán tištěný průvodce.

³⁷ Předmětem činnosti volného sdružení Vetřelci a volavky, jehož zakladatelem je pražský sochař Pavel Karous, je dokumentace, popularizace a ochrana výtvarného umění ve veřejném prostoru z období normalizace, srov. *Vetřelci a volavky*, <http://vetrelciavolavky.cz/>, vyhledáno 19. 2. 2017.

³⁸ K průkopníkům výzkumu v oblasti umění ve veřejném prostoru po roce 1945 patří Marcel Fišer – historik umění, ředitel Galerie výtvarného umění v Chebu a zakladatel webové encyklopedie věnované umění v architektuře, srov. *Informační portál, věnovaný modernímu a současnému sochařství v České republice*, <http://socharstvi.info/>, vyhledáno 19. 2. 2017.

Rozsah škod, které výtvarný fond po roce 1989 utrpěl kvůli chybějící legislativě, jež by ošetřovala způsob, jak s uměleckými díly zacházet během rekonstrukcí, nebyl dosud zmapován. Lze ovšem očekávat, že se vyjeví v závěru projektu NAKI *České umění 50.–80. let 20. století ve veřejném prostoru: evidence, průzkumy a restaurování*, jenž probíhá od roku 2016 pod vedením Fakulty restaurování univerzity Pardubice.³⁹ Již dnes je jisté, že ztráty jsou a i nadále budou bolestivé – neuvážená demolice děl nebo jejich vytržení z původního kontextu jsou však jen nejvíce viditelným problémem. Co se týče zodpovědnosti investorů, doslova fatální dopad má jejich nepochopení, nebo dokonce záměrné nerespektování skutečnosti, že s koncem socialistického realismu, který přišel v závěru 50. let, se svazové organizace i konkrétní tvůrci plně a zcela vědomě napřeli k vytvoření nové syntézy umění s architekturou. Případné narušení jedné složky tedy přímo ovlivňuje složku druhou. Problém těchto spojitých nádob již začíná doléhat na památkovou péči.

Výmluvným příkladem je osud brněnského sídliště Lesná, které obsahuje početný soubor venkovních plastik, jejichž úkolem bylo doplňovat a členit otevřené prostory a jejichž realizace byla navíc podmíněna spoluprací architekta s umělci. Zatímco díla jsou příkladně udržována⁴⁰ a průběžně restaurována odborem kultury města Brna, původní podoba panelových domů byla devastována zateplením a nevhodnými přístavbami lodžii. Když Ministerstvo kultury České republiky (MKČR) v roce 2016 odmítlo návrh Národního památkového ústavu (NPÚ) na vyhlášení památkové zóny, která by ochránila urbanistické řešení obytného souboru, s odůvodněním, že sídliště je již nenávratně poškozeno a jeho urbanistická skladba by měla být spíše chráněna regulačním plánem, výtvarná díla nebyla v oficiálním vyjádření ani náznakem zmíněna.⁴¹ Autor textu, ředitel odboru památkové péče MKČR Jiří Vajčner, si přitom byl hodnoty umělecké složky během jeho formulace plně vědom. Nebyl si pouze jistý, co může do budoucna způsobit odtržení umění a architektury: „[N]ávrh na prohlášení souboru exteriérových výtvarných děl za kulturní památku je vzhledem k jeho charakteru vyhodnocován v souvislosti s plošnou ochranou celku, ať už to bude jakoukoliv formou. Vycházíme z toho, že tato výtvarná díla vycházejí z předem stanovené jednotné koncepce, funkčně souvisejí s dalšími prvky sídliště a v urbanistických prostorech se uplatňují v jisté konfrontaci velkých deskových domů. (...) V případě, že by plošná ochrana nebyla realizována, což může být také jednou z alternativ, musel by se tento návrh řešit odděleně – důsledky tohoto násilného odtržení od podstaty zatím nedokážu predikovat.“⁴² MKČR tímto krokem potvrdilo současný status quo: umění od architektury 60.–80. let oddělováno je, a to nejen investory do oprav objektů, ale i orgány státní správy. Přesně této

³⁹ Viz pozn. č. 14.

⁴⁰ Výjimku tvoří plastiky, které nejsou majetkem města.

⁴¹ Dopis ředitele odboru památkové péče MKČR Jiřího Vajčnera generální ředitelce Národního památkového ústavu Naděždě Goryczkové ze dne 19. 7. 2016, č. j. MK 47184/2016 OPP (archiv Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná).

⁴² E-mailová korespondence mezi Jiřím Vajčnerem a Janou Kořínkovou ze dne 23. 6. 2015 (archiv autorky). O problému památkové ochrany sídliště Lesná více zde: Jana Kořínková, Obytný soubor Lesná. Trnitá cesta panelového sídliště k památkové ochraně, *Zprávy památkové péče LXXV*, 2015, č. 4, s. 322–330.

situaci chtěli předejít autoři sborníku *Lesná. 50 let sídliště*, když se do knihy rozhodli zařadit soupis výtvarných děl v sídlišti včetně jejich autorů, tedy umělců i spolupracujících architektů.⁴³

2.2 Dobová periodika a literatura

Při studiu dobových periodik a literatury jsem se zaměřila jak na příspěvky týkající se oblasti výtvarné kultury, tak na informace o architektuře a stavebnictví. Základem bylo provedení rešerší v odborných čtrnáctidenících *Československý architekt* a *Výtvarná práce* vydávaných Svazem československých výtvarných umělců (ÚSČSVU/SČVU) a Svazem československých architektů (SA ČSR). Mezi další významné zdroje informací o výtvarném umění v prostoru brněnských sídlišť a o kontextu jejich výstavby patří jak dobový odborný tisk (*Sovětská architektura. Zprávy československo-sovětského institutu, Architektura ČSR, Domov, Projekt, Výtvarná kultura, Výtvarné umění, Bulletin Moravské galerie v Brně* aj.), tak monografie architektů a autorů, jejichž tvorba je v brněnských sídlišťích zastoupena.⁴⁴ Důležitým zdrojem informací o regionální (zejména bytové) výstavbě jsou noviny *Pozemstav buduje. Časopis zaměstnanců závodu pro moderní stavby, n. p. Brno*, z nichž jsem vycházela zejména při studiu období 50. let.

V měsíčníku *Architektura ČSR* byly po dokončení výstavby sídlištních komplexů pravidelně zveřejňovány autorské zprávy, které jsou výchozím bodem pro určení jejich periodizace a skladby realizačních týmů; informace o autorech výtvarných děl jsou zde však spíše výjimkou. Katalog výstavy *Výtvarní umělci Jihomoravského kraje. Výstava ke 40. výročí osvobození Československa sovětskou armádou*⁴⁵ z roku 1985 naopak u jednotlivých autorů činných v oblasti jihomoravského regionu nabízí v abecedně řazených autorských medailonech výčet realizací v architektuře. Výsledné připsání děl konkrétním autorům a jejich datace je tak částečně průsečíkem informací obsažených ve výše zmíněných zdrojích. Další podněty přinesly publikace bývalého ředitele Muzea města Brna Iloše Crhonka *Brno v architektuře a výtvarném umění*⁴⁶ a *Školy jihomoravského kraje 1945–1970*⁴⁷ a také

---

⁴³ Srov. Jana Kořínková – Jitka Matuszková, Seznam výtvarných realizací v sídlišti Brno-Lesná, in: Martin Maleček (ed.), *Lesná – 50 let sídliště: historie, současnost, perspektivy. Sborník příspěvků k výročí sídliště Lesná*, Brno 2012, s. 95–103. Tento seznam byl v roce 2015 revidován a doplněn o zákres v mapě, viz Jana Kořínková, Umělecká topografie sídliště Lesná, in: Rostislav Koryčánek et al., *Postavit domy nestačí. Vizualní kultura a veřejný prostor města Brna v období po druhé světové válce*, Brno 2015, s. 60–63.

⁴⁴ Ne všichni brněnští autoři disponují monografií či katalogem výstavy. K dobře zdokumentované tvorbě patří např. dílo Miloše Axmana, Sylvie Lacinové, Bohumíra Matala, Antonína Širůčka a architektů Viktora Rudiše, Ivana Rullera a Růženy Žertové. Drobnější publikace obsahující soupisy realizací pojednávají např. o tvorbě brněnských sochařů Jiřího Marka, Ladislava Martínka, grafického designéra Jana Rajlichy st. nebo architektů Zdeňka Řiháka, Zdeňka Langa a Jana Dvořáka.

⁴⁵ Zdeněk Čubrda (ed.), *Výtvarní umělci Jihomoravského kraje 1985. Výstava ke 40. výročí osvobození Československa sovětskou armádou* (kat. výst.), Dům umění města Brna 1985.

⁴⁶ Iloš Crhonek, *Brno v architektuře a výtvarném umění*, Brno 1981.

⁴⁷ Idem, *Školy jihomoravského kraje 1945–1970*, Brno 1971.

obrazová příloha katalogu výstavy *Architektura a výtvarné umění v Brně 1948–1983*,⁴⁸ jehož autorem je nejplodnější brněnský autor ideologicky motivovaných textů Zdeněk Čubrda.

Dobové katalogy výstav výtvarných umělců rovněž obsahují seznamy realizací pro architekturu zařazené jako příklady tzv. monumentální tvorby. Při důkladné studii fotografií dokumentujících drobné sochařské práce či modely je často možné vystopovat předobrazy objektů později osazených ve veřejných prostranstvích. Podobně důležité jsou také snímky zachycující autory v prostředí jejich ateliérů; modely a skici v interiérech je pak možné identifikovat s konkrétními jmény, což má svůj význam především v těch případech, kdy již není osobní návštěva těchto míst možná.

Významným pomocníkem pro určení autorství realizací, které jsou objeveny během terénního průzkumu, nebo naopak pro vypátrání konkrétních děl již známých umělců přímo v terénu, jsou ročenky s názvem *Spolupráce výtvarníka s architektem*,⁴⁹ které v letech 1974–1990 vydával Český fond výtvarných umění. Obsahují soupisy výtvarných děl v architektuře řazené dle regionů s uvedením konkrétního autora či realizačního týmu. Objevují se zde také údaje o investorech, v některých případech je uvedena i adresa umístění. Podle tohoto klíče postupuje při mapování výtvarných děl v Plzni a okolí iniciativa Křížky a vetřelci,⁵⁰ problémem však zůstává monitoring realizací pořízených před rokem 1973. Z dosud nezjištěného důvodu není v žádné z veřejných knihoven možné získat kompletní vydání všech ročníků této publikace, v Brně se například nachází pouze výtisk z roku 1987 v knihovně Moravské galerie.⁵¹ Kam se náklad těchto ročenek poděl, se mi bohužel nepodařilo zjistit.

2.3 Archivní výzkum

Průzkumu archivních pramenů jsem se věnovala systematicky od roku 2012, soustředila jsem se přitom jak na otázku legislativních kroků, které měly vliv na financování umění v architektuře po roce 1945, tak na činnost Českého fondu výtvarných umění, na jehož půdě probíhala zasedání komisi pro spolupráci architekta s výtvarníkem, a na agendu výtvarných rad krajských národních výborů, které zkoumaly náměty výtvarných děl v období normalizace. Další oblastí zájmu byla výstavba obytných souborů, pro něž byla výtvarná výzdoba určena, a fotodokumentace zachycující jejich původní podobu. Jistou komplikací představovala nepřístupnost, případně jen částečná přístupnost archivních fondů, která je důsledkem toho, že předané dokumenty nebyly dosud zpracovány. Problémem je také fragmentárnost dochovaného materiálu, jenž je často jen pouhým zlomkem původního rozsahu, a nemožnost zkoumat spisy mladší třiceti let.

⁴⁸ Zdeněk Čubrda, *Architektura a výtvarné umění v Brně 1948–1983. Výstava na počest 35. výročí vítězství československého pracujícího lidu v únoru 1948*, Dům umění města Brna 1983.

⁴⁹ *Spolupráce výtvarníka s architektem. Přehled prací za rok [1973–1990]*, Praha 1974–1990.

⁵⁰ Výsledky terénního šetření jsou průběžně doplňovány na webu sdružení: *Křížky a vetřelci. Katalog drobného umění na území Plzně*, <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/>, vyhledáno 16. 2. 2017.

⁵¹ Za poskytnutí digitalizované podoby všech ročníků publikace vděčím Vladislavě Říhové.

2.3.1 MZA: Fond G 606 Nadace českého fondu výtvarného umění ČFVU – Dílo (oblastní středisko Brno)

Během archivního výzkumu jsem se zaměřila především na působnost krajského pracoviště Českého fondu výtvarných umění, jehož činnost dokumentuje fond G 606 Moravského zemského archivu v Brně.⁵² Fond G 606 jsem měla možnost v posledních třech letech studovat jako vůbec první badatel, který o aktivity tohoto hospodářského střediska projevil zájem. Nejstarší dokumenty pocházejí z doby po osvobození Československa v roce 1945 a souvisejí s pořizováním pomníků obětem druhé světové války. Z důvodu nemožnosti pracovat s dokumenty mladšími třiceti let se mi bohužel podařilo prostudovat jen spisy do roku 1986.

Další komplikaci přinesla skutečnost, že k archivaci nebyly v roce 1994, kdy se nástupnickou organizací ČFVU stala Nadace Český fond umění, předány všechny dokumenty. To však stále nevylučuje možnost, že bude v budoucnosti zbývající část nalezena (chybějí především spisy dokládající fungování a vnitřní organizaci Fondu jako takového). Do roku 1995 byl spisový materiál uložen na blíže neurčeném místě v Praze.⁵³ Z 18. ledna stejného roku pochází návrh ředitelky Nadace Dagmar Baběradové na předání spisů ČFVU z let 1945–1993 Moravskému zemskému archivu (MZA), a to pro oblastní střediska Brno, Jihlava a Zlín.⁵⁴ V brněnském MZA je pak fond veden pod značkou G 606 od poloviny roku 1995. V této době byl zřejmě také převezen na detašované pracoviště v Kunštátu.⁵⁵ Do srpna roku 2016 bylo možné dokumenty studovat pod dohledem po předchozí objednavce a písemném svolení ředitele MZA. V září stejného roku instituce přistoupila ke zpracování celého fondu, který se badatelům až do doby svého kompletního zpracování uzavře.

Agenda ČFVU, jež se dotýkala výtvarného řešení obytných souborů, spočívala především v činnosti tzv. krajských uměleckých komisí (KUK) pro spolupráci výtvarníka s architektem, kde se realizace schvalovaly; ČFVU přitom fungoval jako hospodářské středisko, jehož prostřednictvím byly zakázky účtovány. S eliminací soukromého sektoru, který se po roce 1948 nevyhnul ani oblasti

---

⁵² Fond G 606 Nadace Českého fondu výtvarného umění (ČFVU) Dílo – oblastní středisko Brno, celková metráž 25,46 běžného metru, časový rozsah mylně uveden jako 1945–1968. Celý rozsah fondu nebyl z důvodu nemožnosti studovat materiál mladší třiceti let prozkoumán, v předávacích protokolech je nicméně uvedeno, že byly k archivaci předány i spisy z roku 1993. Činnost ČFVU byla ukončena v roce 1994.

⁵³ Srov. Dopis ředitelky Nadace Český fond umění Dagmar Baběradové Moravskému zemskému archivu v Brně ze dne 18. 1. 1995, součást předávacího protokolu k fondu G 606, G 607 a G 608, nečíslováno, fond nezpracován.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Žádost PhDr. Pavla Balcárka o přidělení nového čísla v řadě fondů typu „G“ pro přírůstky do MZA z Nadace českého fondu umění dále upřesňuje množství spisového materiálu: „*Písemnosti byly převzaty z Prahy dne 26. 4. 1995 (na základě našeho čj. MZA-4286/94-Bal. z 22. března 1995 – povolení skartačního návrhu). Jde celkem o 40 kart., 44 pořadačů a 32 bal. (cca 13 bm) z let 1945–1993, které budou roztrženy na jednotlivé fondy, až bude zařazeno v budoucnosti jejich pořádání do plánu VI. Odd. MZA.*“ Dopis Pavla Balcárka ze dne 9. 6. 1995 ve věci evidence JAF – přírůstky, součást předávacího protokolu k fondu G 606, G 607 a G 608, nečíslováno, fond nezpracován.

výtvarné tvorby, se stal Fond monopolní agenturou, která zajišťovala svým registrovaným členům a členům SČSVU až do počátku 90. let přísun zakázek. Zánik Fondu v roce 1994 a privatizace stavebnictví pak přinesly i náhlý útlum ve spolupráci obou oborů. Hlavním zdrojem informací o průběhu schvalovacích řízení jsou Zápisy KUK pro spolupráci výtvarníka s architektem, které byly od roku 1962 zanášeny do linkovaných sešitů formátu A4 v tvrdých deskách. Z těchto knih byly v několika pare pořizovány strojopisné opisy – výstřižky na průklepovém papíru pak bývaly v chronologickém pořadí vlepovány do složek dokumentujících jednotlivé zakázky.

2.3.2 MZA: Fond B 338 Jihomoravský krajský národní výbor Brno

Se schválením usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 38/1978, respektive vládního usnesení č. 85/1978 přišla i nová opatření v oblasti výtvarného umění v architektuře.⁵⁶ Dohled nad ideovou i finanční stránkou investic do výtvarného řešení staveb byl z krajských uměleckých komisí ČFVU nově delegován na výtvarné rady krajských národních výborů, které svá stanoviska posílaly ke schválení Výtvarné radě Ministerstva výstavby a techniky ČSR.⁵⁷ Komisionální řízení nad plánovanou podobou a předpokládanou výší nákladů mělo vždy začít „*již před zahájením přípravných prací na dokumentaci staveb*“.⁵⁸ Krajské národní výbory přitom vystupovaly v roli investora, schválené zakázky byly i nadále účtovány prostřednictvím ČFVU.

Dokumentace činnosti Výtvarné rady Jihomoravského krajského národního výboru je uložena v archivním fondu B 338 Moravského zemského archivu v Brně.⁵⁹ Tento materiál však zatím není – podobně jako fond G 606 – zpracován a přístup k archiváliím je podmíněn schválením písemné žádosti. I v tomto případě jsem byla prvním badatelem, který o obsah fondu projevil zájem. Přestože fond obsahuje pouhých šest kartonů (zbytek byl patrně skartován),⁶⁰ je patrné, že se Výtvarná rada soustředila především na schvalování generelů výtvarného řešení velkých obytných souborů v Jihomoravském kraji, které jsou zde dochovány v textové podobě i ve formě projektové dokumentace. Důležitou součástí dochovaného materiálu je písemné znění usnesení předsednictva vlády č. 38/1978 včetně k němu přiložených zásad uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě a metodických pokynů, ale také jednací řád Výtvarné rady KNV JMK, seznam stálých členů

---

⁵⁶ Informace o nových opatřeních vyšlo také tiskem, a to ve Zpravodaji FMTIR, částka 3–4 ze dne 22. 6. 1978, srov. Dopis ředitele správy bytové a občanské výstavby Stanislava Eisnera vedoucímu Odboru výstavby KNV JMK Bohumilu Kolářovi ze dne 3. 4. 1980, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

⁵⁷ Viz Metodická pomůcka vydaná Ministerstvem výstavby a techniky ČSR, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 1.

⁵⁹ Fond B 338 Jihomoravský krajský národní výbor Brno, celková metráž 2 105,17 běžného metru, časový rozsah 1960–1990 (1991). Konkrétně se jedná o kartony Výst./54, Výst./55, Výst./56, Výst./77, Výst./78 a Výst./79.

⁶⁰ Lístek s textem „SKART“ je vložen mezi dokumenty kartonu Výst./55, srov. MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

a další dokumenty svědčící o byrokratických postupech, kterými bylo usnesení implementováno. Tento typ archiválií, který by vysvětloval dopad vládního usnesení č. 355/1965 na chod a vnitřní organizaci ČFVU, ve fondu G 606 bohužel chybí.

2.3.3 NA: Fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, fond Úřad vlády ČSR/ČR, fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR

V Národním archivu v Praze jsou uloženy jak materiály zachycující kroky, které předcházely usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 38/1978⁶¹ ze dne 9. února a usnesení vlády ČSR č. 85/1978⁶² z 8. března, tak jejich plné znění včetně příloh, důvodových zpráv a souvisejících analýz. Dokument, který byl těmito opatřeními zneplatněn, tedy usnesení č. 355/1965, jež bylo prvním legislativním opatřením věnovaným povinné spolupráci architektů s výtvarníky, je zde rovněž uloženo, a to včetně doprovodné důvodové zprávy, chybějí však prováděcí pokyny, které k usnesení vydala Státní komise pro techniku a které obsahovaly postupy pro výpočet konkrétních částek určených k financování výtvarných prvků tvořících součást staveb.⁶³ Výzkum fondů Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, Úřad vlády ČSR/ČR a Ministerstvo kultury ČSR/ČR jsem z důvodu jejich nezpracovanosti neprováděla osobně – naskenované archiválie mi byly na základě předchozí žádosti zaslány v elektronické podobě, rešerše tedy provedli odborní pracovníci NAČR.

2.3.4 MmB: Sbírka architektury a urbanismu, fond Bohuslav Fuchs

Činnost brněnského architekta Bohuslava Fuchse spojená s úsilím o zavedení povinnosti vyčlenit částku na výtvarné umění z rozpočtu staveb financovaných z veřejných zdrojů souvisí s jeho členstvím v Bloku výtvarných umělců země Moravskoslezské, respektive s jeho předsednictvím v celorepublikovém Ústředním bloku, které se kryje s obdobím, kdy bylo vydáno *Memorandum ústředního bloku výtvarníků Československé republiky: O potřebách československého výtvarnictví* z roku 1947.⁶⁴ Přestože se ve Sbírce architektury a urbanismu Muzea města Brna nenachází žádný materiál, jenž by přímo souvisel s přípravou memoranda, je zde možné nalézt dokumenty, které svědčí

---

⁶¹ *Usnesení předsednictva vlády Československé socialistické republiky ze dne 9. února 1978 č. 38 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě*, NA, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, nečíslováno, fond nezpracován.

⁶² *Usnesení vlády České socialistické republiky ze dne 8. března 1978 č. 85 k usnesení předsednictva vlády ČSSR ze dne 9. února 1978 č. 38 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě*, NA, fond Úřad vlády ČSR/ČR, nečíslováno, fond nezpracován.

⁶³ *Prováděcí pokyny k vládnímu usnesení č. 355 z 28. července 1965 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě viz Pažoutová 2004, nepag.*

⁶⁴ *Memorandum 1947.*

o Fuchsově soustředěném zájmu o tuto problematiku ještě v průběhu 50. let, kdy se spolupráce architektů s umělci řešila v přípravném výboru Svazu architektů ČSR.⁶⁵

2.3.5 AMB: Fond U5 Sběrka fotografií

Archiv města Brna disponuje rozsáhlou sbírkou fotografií, které dokumentují historický vývoj města včetně výstavby velkých obytných souborů v období mezi lety 1945–1989. Dobové snímky fondu U5 jsou důležitým dokladem o původní architektonicko-urbanistické podobě sídlišť, která v posledních letech procházejí významnou proměnou. Ta souvisí se zateplováním budov, přístavbou lodžii, střešními nástavbami, zahušťováním veřejných prostranství a v neposlední řadě též s kompletními přestavbami objektů občanské vybavenosti, jejichž součástí bývala také výtvarná výzdoba.

2.4 Výzkum orální historie

Výzkum orální historie byl veden formou rozhovorů s pamětníky (architekti, urbanisté, výtvarní umělci a zástupci dalších souvisejících profesí) během osobních setkání, v některých případech, zejména při opakovaném kontaktu, i telefonicky. Tyto rozhovory, jejichž předmětem byla dobová praxe v oblasti organizace kulturního života, výtvarné tvorby a projekční činnosti, byly nejčastěji zaznamenávány formou písemných poznámek, méně často byl pořizován audio záznam.⁶⁶

V průběhu let 2012 až 2016 byly vedeny rozhovory s následujícími osobnostmi, které ve sledovaném období působily v uvedených institucích: Milan Blahut, architekt, zaměstnanec Stavoprojektu Jihlava; Miloš Budík, brněnský fotograf, člen Artiste Fédération Internationale de l'Art Photographique (AFIAP); Jaroslav Černý, architekt, zaměstnanec Investprojektu Brno; Tamara Divíšková, keramička; Nina Dvořáková, historička umění, manželka architekta Jana Dvořáka; Zdeněk Gryc, architekt, zaměstnanec Stavoprojektu Jihlava; Petr Haimann, architekt, zaměstnanec Útvaru hlavního architekta města Brna; Helena Haimannová, designérka interiérů; Václav Houf, grafik; Jozef Jankovič, sochař; Sylva Lacinová, sochařka, do roku 1969 členka Svazu československých výtvarných umělců; Zdeněk Lang, architekt, zaměstnanec Stavoprojektu Brno, Mistrovského ateliéru národního umělce Jiřího Krohy a Brněnských veletrhů a výstav; Vladimír Matoušek, ředitel Urbanistického pracoviště Výzkumného ústavu výstavby a architektury v Brně; Zdeněk Miller, architekt a historik architektury,

---

⁶⁵ Např. Studie Bohuslava Fuchse o vztahu architektury, sochařství a malířství ze dne 10. 12. 1952, fond Bohuslav Fuchs, MmB, Sběrka architektury a urbanismu, inv. č. 224 168 nebo textová příprava společného referátu s Otakarem Novým a dalšími architekty z ledna 1953, viz např. Návrh kostry pro koreferát „Spolupráce s výtvarnými umělci“, ibidem, inv. č. 224 873.

⁶⁶ Audio záznam byl pořizen během rozhovoru s Janem Rajlichem ml., Dušanem Riedlem, Vladimírem Matouškem, Zdeňkem Grycem a Zdeňkem Langem.

zaměstnanec Brněnských veletrhů a výstav; Jan Rajlich st., grafik a zakladatel výstavní přehlídky Bienále Brno; Jan Rajlich ml., grafik a autor orientačních systémů; Dušan Riedl, pracovník Urbanistického pracoviště Výzkumného ústavu výstavby a architektury v Brně, odborník na památkovou péči a teoretik architektury a urbanismu; Ivan Ruller, architekt, ředitel podniku Ingstav; Petr Schenk, sochař, syn sochaře Františka Šenka; Miroslav Spurný, architekt, zaměstnanec Stavoprojektu Brno; Růžena Žertová, architektka, zaměstnankyně Státního projektového ústavu obchodu; Lenka Žižková, pracovnice Výzkumného ústavu výstavby a architektury v Brně a v Praze, aj.

3 Institucionální pozadí pro uplatňování výtvarného umění v architektuře s přihlédnutím k dění v městě Brně (1945–1993)

Východiskem pro pochopení podmínek, za nichž bylo výtvarné umění v architektuře v období po druhé světové válce implementováno a jakým způsobem byly zajišťovány finanční prostředky na jeho realizaci, je základní přehled o organizaci výtvarného života a architektonické praxe v zestátněném sektoru. V následující kapitole se proto budu věnovat činnosti Svazu československých výtvarných umělců, Svazu architektů ČSR a Českého fondu výtvarných umění, ale také předúnorovým aktivitám zemských Bloků, které měly přímý vliv na obnovení spolupráce architektů s výtvarníky, jež se naplno rozvinula až s nástupem socialismu. Pozornost bude zaměřena také na legislativní opatření, jejichž schválení na jedné straně vytvářelo podmínky pro vznik monumentálních realizací, na druhé straně regulovalo podmínky oficiální tvorby prostřednictvím kontrolních mechanismů, které zajišťovaly krajské umělecké komise ČFVU a později také výtvarné rady KNV.

3.1 Výtvarnická komise Zemského národního výboru v Brně

K navázání nové spolupráce mezi výtvarnými umělci, zejména sochaři a architekty, kterou zpřetrhal jak funkcionalistický sklon k purismu, tak nepříznivá politická situace, došlo již po skončení druhé světové války. Důvodem byla aktuální potřeba připomenout tragické události formou memoriálních objektů. Jisté zmínky dokonce svědčí o tom, že i situace v období protektorátu byla monumentální tvorbě nakloněna: na území země Moravskoslezské existoval program, který od roku 1938 zajišťoval „*aby z nákladu na veřejné stavby bylo věnováno 5 % na uměleckou výzdobu*“.⁶⁷ O schválení záměru pořídit pomník, památník či pamětní desku jako připomínku válečných obětí bylo počínaje rokem 1945 třeba zažádat u Zemského národního výboru v Brně (dále jen ZNV), přičemž toto nařízení platilo pro celou Moravu. Za tímto účelem byla pod ZNV zřízena tzv. Výtvarnická

⁶⁷ Jaroslav B. Svrček, Monumentální nástěnná malba se realizuje na Moravě, *Blok – časopis pro umění* II, 1947, č. 1, s. 49–52, cit. s. 52. Text obsahuje výčet realizací, které měly být z tohoto programu financovány.

komise, která vydávala k zaslaným návrhům odborná stanoviska, dohlížela na jejich uměleckou úroveň a vedla jejich evidenci.⁶⁸

O této praxi svědčí například odpověď blíže neurčeného člena komise na dopis Svazu přátel SSSR v Bystřičce z 1. února 1946, v němž i přes jisté výhrady vydává kladné doporučení k realizaci pomníku padlého vojína Rudé armády. „*Podaný Váš návrh má ty vady, že jest skládán ze změní různých materiálů a tvarů, což mu ubírá na vážnosti,*“⁶⁹ píše se v úředním dokumentu. Zajímavý je ale především revers dopisu, který prozrazuje, že pověřený úředník – patrně pro nedostatek dopisního papíru – použil tiskopis Moravského uměleckého spolku (něm. Mährischer Kunstverein)⁷⁰ na pronájem prostor brněnského Domu umělců (něm. Künstlerhaus), jenž byl od svého otevření v roce 1911 jeho hlavní výstavní síní.⁷¹ Soudě dle korespondenční adresy sídlil nejspíše od října roku 1945⁷² v původně německém a válkou těžce poškozeném Domě umělců výtvarný spolek Blok výtvarných umělců země Moravskoslezské,⁷³ do jehož gesce osazování připomínek obětí druhé světové války také spadalo – představitelé Bloku byli od srpna 1945 z pověření ZNV zastoupeni v již zmíněné Výtvarnické komisi. Jisté zmínky svědčí o tom, že Blok mohl dokonce stát za jejím vznikem: „*Programem Bloku bylo podchytit výtvarný život země v plné šíři, organizací všech umělců a registrací všech osob zabývajících se výtvarnou prací, pořádáním výstav, organizováním a vydáváním časopisu Blok, zřízením zemské výtvarné komise* [zvýrazněno autorkou], *kteřou pak procházely všechny veřejné práce a další opatření ve prospěch rozvoje výtvarného umění a jeho popularizaci.*“⁷⁴

---

⁶⁸ Pověření Výtvarnické komise tímto úkolem a podmínky spolupráce s autory monumentů byly dány vyhláškou Zemského národního výboru v Brně ze dne 18. 9. 1945, č. j. 7182/IV-16, srov. Dopis adresovaný architektu B. Kavanovi ze dne 7. 1. 1946, zdroj: MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

⁶⁹ Dopis adresovaný Svazu přátel SSSR v Československu, odbočka Bystřička ze dne 7. 2. 1946, zdroj: MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

⁷⁰ O činnosti spolku Mährischer Kunstverein více viz Robert Janás, Mährischer Kunstverein – dějiny spolku v letech 1882–1945, in: Jana Vránová – Nina Dvořáková et al., *90 let Domu umění města Brna. Historie jednoho domu: architektura, historie, výstavy, kulturní činnost 1910–2000* (kat. výst.), Dům umění města Brna 2000, s. 9–19.

⁷¹ Ivo Habán, Brněnský Künstlerhaus jako výstavní centrum německy hovořících umělců z Moravy, Slezska a Čech, *Německočeské umění / Deutschböhmisches Kunst*, <http://nemeckoceskeumeni.cz/cz/?page=habanstolet>, vyhledáno 24. 9. 2016.

⁷² Např. Dopis Františka Kalába, předsedy Bloku umění země Moravskoslezské, ze dne 23. 10. 1945 vyjadřující nesouhlas s výtvarným řešením již realizovaného památníku obětem druhé světové války na Salaši. Viz MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

⁷³ Blok umělců země Moravskoslezské byl starší sesterskou organizací Bloku českých výtvarníků, jehož založení bylo posvěceno 29. 9. 1945 Zemským národním výborem v Praze. Postupně do Bloku vstupovaly další umělecké spolky působící na našem území. Kromě boje proti kulturnímu braku si předsednictvo určilo za cíl také získání nových výstavních budov, vytvoření sítě prodejen uměleckých předmětů a v neposlední řadě též založení Fondu výtvarných umění. Více viz Hylmar, 2016. O obnově budovy Künstlerhausu dle návrhu architekta Bohuslava Fuchse viz Rostislav Koryčánek, *Tři podoby Domu umění*, in: Lubomír Slaviček – Jana Vránová (eds.), *100 let Domu umění města Brna 1910–2010*, Brno 2010, s. 15–35.

⁷⁴ Výbor krajského střediska, *Deset let výtvarného života v osvobozené vlasti*, in: *Výtvarní umělci k desátému výročí osvobození. Pátá členská výstava* (kat. výst.), Dům umění města Brna 1955, s. 10.

Tuto organizaci, která sdružovala všechny moravské výtvarné spolky,⁷⁵ zastupoval brněnský, levicově orientovaný malíř František Kaláb.⁷⁶ Dalšími aktivními členy vystupujícími jménem Bloku byli např. architekt Bohuslav Fuchs (člen SVU Aleš), historik umění Albert Kutal, pozdější ředitel brněnského Domu umění František Venera či sochař Vincenc Makovský. Všichni jmenovaní přitom byli i členy již zmíněné komise ZNV.⁷⁷

3.2 Blok umělců země Moravskoslezské: koordinátor, garant a podporovatel spolupráce mezi architekty a výtvarníky

Z korespondence dochované ve fondu G 606 vyplývá, že si Blok výtvarných umělců země Moravskoslezské za zprostředkování zakázky na realizaci pomníku či památníku nárokoval u umělce, kterého oslovil ke spolupráci, režii ve výši 10 % z autorského honoráře. Tato praxe je zřejmá mimo jiné i z upomínky, kterou obdržel zlínský sochař Bohumil Jahoda, ježž Blok v roce 1947 doporučil jako zhotovitele pomníku v Rusavě: „*K Vašemu listu ze dne 3. t. m. Vám sdělujeme, že z Vašeho autorského honoráře Kč 12 000,- máte Bloku poukázati povinných 10 %, tj. Kč 1 200,-, poněvadž práce Vám byla zadána na návrh Bloku. Zbývá Vám tedy poukázati ještě Kč 600,- /šestsetkorun/.*“⁷⁸ Režijní náklady za zprostředkování zakázky připomínají budoucí praxi Českého fondu výtvarných umění, který si za tuto činnost také pravidelně účtoval paušál ve výši 6 až 10 % a využíval ji k financování svého chodu.

Z dopisu architekta Bohuslava Fuchse, který v lednu 1946 zaslal pražskému malíři Antonínu Strnadlovi, je patrné, že kompetence Bloku nebyly omezeny pouze na schvalování konečné podoby pomníků a památníků: „[Blok] je pověřen Z.N.V. distribucí umělecké výzdoby všech veřejných objektů v zemi (...).“⁷⁹ Mimo zprostředkování zakázek přebíral Blok také zodpovědnost za jejich úspěšné provedení, a to včetně náhrady škody plynoucí z prodlení v realizaci. Mezi Blokem, umělcem a investorem tedy existoval smluvní vztah. Tuto praxi bohužel nelze ve fondu G 606 doložit žádnou konkrétní smlouvou, ale lze ji odušit z korespondence, v níž František Kaláb diplomaticky upozorňuje malíře Eduarda Miléna na nutnost dodržování termínů, aby se spolek nedostal do finančních problémů: „(...) *Dáváme Vám tímto dodatečnou lhůtu k provedení, a poněvadž převzali jsme závazky za správné plnění smlouvy, museli bychom Vám z honoráře odpočítati denně 1 000,- Kč (...) a penále*

⁷⁵ SVU Aleš Brno, SVUM Hodonín, SOV Olomouc, SUS Opava a MSVU Ostrava. Viz Jaroslav Mlýnský, Brno v období vzniku a upevňování lidové demokracie (1945–1948), in: Jaroslav Dřímál a Václav Peša (eds.), *Dějiny města Brna/2*, Brno 1973, s. 232.

⁷⁶ O životě a díle Františka Kalába naposled podrobněji viz Marcela Šenková, *František Kaláb* (diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2009.

⁷⁷ Viz Mlýnský 1973, s. 232. Zde je uveden i seznam dalších členů Bloku.

⁷⁸ Dopis adresovaný Bohumilu Jahodovi ze dne 23. 8. 1947, zdroj: MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

⁷⁹ Dopis Bohuslava Fuchse adresovaný malíři Antonínu Strnadlovi ze dne 28. 1. 1946, zdroj: MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

za každý měsíc po 1. květnu, nebude-li práce Vámi včas odevzdána. Prosíme, abyste nám neměl za zlé toto naše sdělení, neboť naše organizace je příliš mladá, aby mohla nésti ztrátu s (sic!) neplnění smlouvy výtvarníků.“⁸⁰ Blok se tedy sice k plnění závazků a krytí případných finančních ztrát jakožto garant zavázal, ale zároveň spoléhal na to, že k těmto situacím docházet nebude, protože dosud nedisponoval potřebnými finančními prostředky.

Z výše uvedených zmínek je zřejmé, že v roce 1954, kdy vešel v platnost zákon o právu autorském,⁸¹ kterým byly založeny kulturní fondy, měla již zprostředkovatelská činnost na poli výtvarného umění v Jihomoravském kraji pevné základy. Předseda Bloku, brněnský malíř a organizátor kulturního života, František Kaláb vystupoval jako mluvčí výtvarné obce a bojovník za její práva, a to jak při získávání zakázek, tak při vypisování soutěží. Podobně i ČFVU do roku 1993 hájil zájmy svých registrovaných členů.

Pro vývoj v následujícím desetiletí je také podstatné, že: „*Výnosem ZNV č. j. 718/III/16 byl Blok pověřen registrací všech výtvarných umělců žijících v zemi Moravskoslezské.*“⁸² Kaláb byl šéfredaktorem společenské revue *Blok – časopis pro umění*, která vycházela v letech 1946–1949 a v které byly otiskovány abecedně řazené soupisy výtvarníků. V roce 1947 čítal seznam 352 osob a předpokládalo se, že zhruba dalších 200 umělců registraci dosud neprovedlo.⁸³ To vše svědčí o promyšlené organizaci výtvarného života a dobře ilustruje nedávné zjištění Tomáše Hylmara, že zárodek myšlenky vytvořit Fond výtvarných umění s Centrální nákupnou uměleckých děl, který by zastupoval výtvarníky při získávání zakázek, hájil jejich ekonomické zájmy a provozoval síť výstavních síní, vznikl právě jako výsledek činnosti Bloku.⁸⁴

Hledáme-li počátky myšlenky na povinné začleňování výtvarného umění do architektury při realizaci veřejných zakázek po roce 1945, stopa nás opět přivede k Bloku výtvarných umělců. Během první celostátní konference zemských Bloků, která se odehrála ve dnech 17. až 19. května 1946 na zámku v Dobříši, došlo k založení Ústředního bloku výtvarníků Československé republiky „*jako koordinační instituce všech tří zemských Bloků* [včetně nově založeného Bloku slovenských výtvarníkův, pozn. autorky]“.⁸⁵ Předsedou sdružení se stal brněnský architekt Bohuslav Fuchs. V březnu následujícího roku pak ústředí vydalo tiskem memorandum *O potřebách československého výtvarnictví*⁸⁶ adresované prezidentu republiky, členům vlády a Národnímu shromáždění. Cílem prohlášení bylo upozornit na krizovou situaci, v níž se měla aktuálně nacházet výtvarná obec, popsat příčiny tohoto stavu a nabídnout adekvátní řešení. Hlavním problémem byla především trýznivá

⁸⁰ Dopis tajemníka Bloku umělců země Moravskoslezské Eduardu Milénovi ze dne 2. 4. 1946, zdroj: MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

⁸¹ Srov. Část čtvrtá, § 73 Kulturní fondy, zákon č. 111/1953 Sb. o právu autorském (autorský zákon), *Zákony pro lidi.cz*, <http://zakonyprolidi.cz/cs/1953-115>, vyhledáno 24. 9. 2016.

⁸² Zprávy Bloku výtvarných umělců země Mor.-slez. v Brně, *Blok – časopis pro umění* II, 1947, č. 9–10, s. 68.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Srov. Hylmar 2016, s. 173.

⁸⁵ Ibidem, s. 175.

⁸⁶ *Memorandum* 1947. Vydavatelem spisu byl Ústřední blok výtvarníků Československé republiky.

ekonomická situace umělců vyvolaná měnovou reformou, oslabení kupní síly, tradičně nízký zájem o podporu místní výtvarné scény („*zatímco divadla jsou subvencována částkou 250 000 000 Kč, bylo v rozpočtu ministerstva školství a osvěty pamatováno roku 1946 na nákupy výtvarných děl částkou 3 500 000 Kčs*“)⁸⁷ a v neposlední řadě též obavy z blížící se proměny politické situace.

Právě třetí bod memoranda, který obsahuje narážku na očekávaný nástup socialistického realismu, zcela pragmaticky upozorňoval na to, že v blízké budoucnosti nastane nutnost realizovat velké zakázky ideologického charakteru. Ústřední Blok si tak nejspíše v předstihu připravoval půdu pro zavedení nového monumentálního stylu: „*Výtvarníci si uvědomují, že tato proměna je přivede před docela nové úkoly, než na jaké svou dosavadní činností mohou být připraveni. Bude asi především ubývat potřeba intimních děl, určených pro zájem speciálně interesovaných jedinců a jejich soukromé příbytky, a tím více bude na výtvarníky vznášen požadavek, aby tvořili monumentální díla pro nejšířší potřebu lidu.*“⁸⁸ Ve vzduchu tedy již v roce 1947 visely otázky související s nastávajícími společenskými změnami, které by ruský teoretik architektury Vladimir Papernyj zřejmě interpretoval jako blížící se nástup kultury 2, již „*charakterizuje přemístění hodnot do centra. Společnost tuhne a krystalizuje a moc se začíná zajímat o architekturu* [jejíž neoddelitelnou součástí je výtvarné dílo, pozn. autorky] (...) *jako o prostorové vyjádření nového centralizovaného systému hodnot.*“⁸⁹ V návrhu hospodářských opatření, který měl výše popsané problémy řešit, byl dále obsažen požadavek zřízení Ústřední nákupny a prodejny výtvarných děl a založení Fondu výtvarných umění, který by sloužil k dočasné podpoře výtvarníků „*v některých zvláštních případech*“.⁹⁰

Pro nadcházející vývoj je příznačný zejména požadavek na začlenění výtvarného umění do staveb financovaných z veřejných zdrojů, který byl celoplošně prosazen až téměř o dvě desetiletí později – v roce 1965. Tvůrci memoranda se tak ještě před indoktrinací socialistického realismu, byť v ovzduší jeho nástupu, otevřeně přihlásili k požadavku na obnovu spolupráce výtvarníků s architekty, kterou přetrhlo období „*spořivého*“ funkcionalismu: „*Až do nedávné doby bylo vždy a všude samozřejmě, že malíř a sochař se podílel na všech stavbách. Architektonický purismus se pokusil ze svých ideových důvodů oprostit architekturu od této účasti malířství a sochařství; jestliže však dnes šmahem je malířské a sochařské dílo vylučováno z architektonických realizací, neděje se to již z oněch ideových důvodů, nýbrž proto, že byly zneužity ve prospěch bezohledné a protikulturní spořivosti. Bylo by proto na místě, aby stavebníkům všech pozemních staveb bylo uloženo 0,5 % až 1 % ze stavebního nákladu věnovat na výtvarnou výzdobu; kvótou vyšší pak aby bylo pamatováno na začlenění výtvarného umění do staveb určených k významnému veřejnému použití, ať to jsou např. budovy některých úřadů, kanceláře velvyslanectví apod., nebo budovy sportovních stadionů a lázeňských či rekreačních míst atd. Přitom by bylo třeba počítat nejen na vnější a vnitřní výzdobu monumentálního*

---

⁸⁷ Ibidem, s. 7.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Papernyj 2014, s. 20.

⁹⁰ Memorandum 1947, s. 10.

charakteru, nýbrž stejně i na vybavení zasedacích síní, shromaždišť, kluboven atd. malířskými a sochařskými díly intimního charakteru, které by byly také pro ten účel připraveny v Ústřední nákupně a prodejně. Jako věc samozřejmá by mělo být uloženo, aby se nezapomínalo na začlenění plastických děl do všech projektů veřejných prostranství a sadů. Výtvarnému umění by bylo umožněno, aby se účinně zařadilo do výstavby státu a naše moderní stavby a městské čtvrti by přestaly být výtvarnou pouští.“⁹¹

Dosavadní všeobecně přijímané stanovisko, že právě sořela a její historizující tvarosloví násilně přerušily bezodbornou tradici meziválečné moderny, je tímto tvrzením lehce ořeseno: vývoj dějin by se zřejmě přiklonil k opětovnému návratu umění do architektury i bez ohledu na politické přesvědčení jeho tvůrců (i když i to zde zjevně sehrálo svou roli). Ve prospěch této myšlenky ostatně hovoří i dění v zemích vně východního bloku.⁹² Nápadnou podobnost vykazují například opatření, k nimž bylo přistoupeno v USA v době Velké hospodářské krize, která se zcela logicky dotkla i výtvarníků. Jisté řešení této situace přinesl F. D. Roosevelt a jeho Federal Art Project (1935–1943) pod vedením Holgera Cahilla.⁹³ Shrneme-li tedy v krátkosti výše uvedené poznatky, zdá se, že důvody pro opětovné začlenění výtvarných prvků do architektury byly v Československu před únorovým převratem, stejně jako v USA v době deprese, spíše ekonomické než politické.

3.3 Založení Svazu československých výtvarných umělců a nástup socialistického realismu po roce 1948

Skutečný přelom v organizaci výtvarného života v poválečném Československu nastal se založením Svazu československých výtvarných umělců, k němuž došlo 25. června 1947, ačkoliv tomu zpočátku nic nenasvědčovalo. Svaz měl nově převzít funkci odborové organizace výtvarníků. Koordinaci přípravného výboru zajišťoval Ústřední blok výtvarníků Československé republiky. Návrh stanov obsahoval jak již zmíněný název, tak použití zkratky SČSVU, kterou si dnes spojujeme především s reformovaným pounorovým Svazem, jehož náplň činnosti se však v závislosti na politické situaci výrazně proměnila. K další reorganizaci pak došlo v roce 1956, kdy se stal SČSVU výběrovou organizací a vydělil se z něj Svaz architektů ČSR.⁹⁴ V roce 1969 byl Svaz federalizován a v roce 1970 se po jeho rozpuštění v rámci normalizace výběr členů s definitivní platností zúžil na politicky

---

⁹¹ Ibidem, s. 10–11.

⁹² K tomuto tématu viz např. Jana Kořínková, Architektova volba. Kurátorské přístupy k výtvarnému řešení veřejných prostranství a architektury v období po druhé světové válce, *Bulletin Moravské galerie v Brně*, 2015, č. 71, s. 74–88.

⁹³ Federal Art Project, *Wikipedia. The Free Encyclopedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/Federal_Art_Project, vyhledáno 1. 12. 2016.

⁹⁴ Mlýnský 1973, s. 235. – Jiří Knapík – Martin Franc et al., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967, svazek II. (P – Ž)*, Praha 2011, s. 896.

prověřené osobnosti.⁹⁵ V roce 1947 se však o členství mohli ještě ucházet jednak praktikující umělci a absolventi vysokých výtvarných škol, jednak výtvarné spolky, které pak svaz zastupoval.

SČSVU byl původně zamýšlen jako hospodářská (nikoliv ideová) organizace, jejíž činnost se měla pohybovat na pomezí odborů, umělecké agentury a sociálního fondu: „*Svaz měl dále chránit autorská práva svých členů, dohlížet na výtvarné soutěže, zprostředkovávat sociální pojištění, udržovat podpůrný fond. Mohl zřizovat odborné nebo územní sekce, vydávat odborové časopisy a publikace, pořádat sjezdy nebo například provozovat obchod s malířskými potřebami. Úkolem Svazu bylo i vedení rejstříku československých výtvarných umělců a informačního archivu.*“⁹⁶ Sídlem SČSVU se stal pražský Lobkovický palác, prvním předsedou byl malíř a tehdejší pedagog Vysoké školy uměleckoprůmyslové Alois Fišárek. Mezi lety 1952–1956 se Svaz transformoval v Ústřední svaz československých výtvarných umělců, který sdružoval tři specializované sekce – Svaz malířů, sochařů a grafiků, Svaz architektů (ustaven r. 1953) a Svaz užitého umění a průmyslových výtvarníků. Prvním předsedou ÚSČSVU byl jmenován sochař Karel Pokorný.⁹⁷

Nástup vlády komunistické strany v únoru 1948 a s ním spojené společensko-ekonomické změny přinesly i zánik zemských Bloků. V roce 1949 převzal roli výhradní oficiální organizace výtvarníků čerstvě založený Svaz československých výtvarných umělců, jehož levicová orientace vyvrcholila přihlášením se k metodě socialistického realismu. Tehdejší situaci v jihomoravském regionu poměrně výstižně charakterizoval brněnský historik umění Oldřich Toman: „*Splynutím uměleckých spolků v krajské středisko Ústředního svazu československých výtvarných umělců v Brně r. 1950 bylo zdůrazněno vědomí kolektivní odpovědnosti na úseku umění. Členové Svazu s předsedkyní [Linkou] Procházkovou, zasloužilou umělkyní a nositelkou řádu práce, směřovali k tvorbě, která nesnesla smířování starého s novým.*“⁹⁸ Iniciační roli Bloku později naopak přiznali členové Výboru krajského střediska SČSVU, kteří organizaci chápali jako přímého předchůdce Svazu; výhrady se týkaly spíše obsahu spolkového časopisu: „*Pokrokovost organizace Bloku se projevila v tom, že byl ustaven i český Blok a organizační řád nynějšího ÚSČSVU čerpal zde své základy. Časopis Blok i přes své omyly ve snaze seznamovat čtenáře se všemi novinkami západní kultury bez ideové linie přinášel i některé dobré podněty (...).*“⁹⁹

Po rozpuštění zemských Bloků přišel v roce 1951 i zánik SVU Aleš, který se spojil s „*nově vzniklým Krajským střediskem SČSVU v Brně, jehož působnost odpovídala novému rozdělení země na kraje*“.¹⁰⁰ Založení krajských středisek Svazu spadá do let 1949–1950.¹⁰¹ Prvním tajemníkem

⁹⁵ Činností Svazu v letech 1956–1972 se podrobně zabývala Binarová 2016.

⁹⁶ Hylmar 2016, s. 176.

⁹⁷ Knapík – Franc et al. 2011, s. 896.

⁹⁸ Oldřich Toman, in: Jaroslav Dřímál (ed.), *Brno od pravěku k dnešku I*, Krajské nakladatelství, Praha 1959, s. 124–125.

⁹⁹ *Výtvarní umělci k desátému výročí osvobození. Pátá členská výstava* (kat. výst.), Dům umění města Brna 1955, s. 10.

¹⁰⁰ Mlýnský 1973, s. 234.

jihomoravské krajské buňky se stal brněnský sběratel umění Jiří Škorpil.¹⁰² Sídlo v brněnském Domě umění převzal Svaz po Bloku, stejně jako spolkový majetek. Ke kuriózní situaci došlo, když Svaz přišel o možnost provozovat výstavní prostory v místě svého sídla a Dům umění přešel pod správu města.¹⁰³

Vedení SČSVU si záhy po svém ustavení vytyčilo organizaci tzv. úkolových akcí, jejichž účelem bylo zachycení „socialistické přítomnosti“ jihomoravského regionu a v neposlední řadě též zajištění výtvarných děl pro nově založené Museum dělnického hnutí. Svaz pořádal také výtvarné soutěže, z nichž se stala nejvýznamnější událostí sochařská soutěž na Památník vítězství Rudé armády nad fašismem na Moravském náměstí v Brně.¹⁰⁴ Největší zakázkou na realizaci výtvarného řešení architektury byla ale patrně výzdoba nově vznikajícího města Havířov, na níž se podílela celá řada brněnských výtvarníků, jako například Konrád Babraj, Olga Babrajová, Ladislav Martínek, Miloš Axman, Jiří Marek, František Chmelař, Karel Zouhar či František Šenk.¹⁰⁵ Dění tohoto období dokumentují tři kartony dochované ve fondu G 606 MZA nazvané příznačně Akce I, II a III.

Za zmínku stojí dochované textové obhajoby navrhovaných děl, případně zkrácené zápisy z jednání krajských uměleckých komisí ÚSČSVU,¹⁰⁶ které v průběhu roku 1954 vystřídaly komise nově založeného ČFVU. Tyto komise dohlížely na průběh jednotlivých zakázek, ať už chystaných, či přímo realizovaných. Nápadným rysem některých textů je snaha pisatelů či řečníků vyhnout se ideologickým a otevřeně politickým tématům – historizující tendence ve výtvarném pojetí a doslovné naplňování dogmat sorely se místy dokonce stávají terčem kritiky. Pro příklad uveďme přihlášku Františka Süssera a Františka Malého do soutěže na výzdobu budovy brněnského vlakového nádraží v roce 1954, pod níž je jakožto „*ideová pomoc*“ podepsán i básník Jan Skácel: „*Vyšli jsme ze základní myšlenky ‚Družba města s venkovem‘. Vyhybali jsme se ovšem tomu, aby idea vyčuhovala z díla okotřně, aby se divákovi vtírala. Snažili jsme se dosáhnouti správného poměru mezi estetickou a ideologickou hodnotou díla. Vědomě neukazujeme družbu města s venkovem na jevech, které jsou v přítomné době jevy průvodními. Na příklad brigády. Vyloučili jsme vědomě z kompozice traktor, i když se tento symbol pomoci města vesnici tak nabízí. Protože předpokládáme, že by nebylo správné,*

---

¹⁰¹ Další krajská střediska byla založena v Českých Budějovicích, Hradci Králové, Olomouci, Ostravě, Pardubicích, Plzni a v Ústí nad Labem. Srov. Knapík – Franc et al. 2011, s. 896. Autoři publikace zde ovšem nedopatřením krajské středisko založené v Brně vynechali.

¹⁰² Jan Rajlich st. uvádí jako prvního tajemníka, který zastával pozici před Jiřím Škorpilem, Jiřího Kotouče, srov. Jan Rajlich st., *Brno – černá bílá*, Brno 2015, s. 177.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Mimo navržení samotného pomníku spočíval úkol také v začlenění již existujícího soklu, jehož autorem je brněnský architekt Antonín Kurial. První cena nebyla v roce 1953 udělena a k předložení nového návrhu byl vyzván Vincenc Makovský, Konrád Babraj a sochař (?) Zanáška. O výsledcích soutěže informoval např. svazový časopis *Výtvarné umění*, srov. J. B. Svrček, Výsledek soutěže na památník osvobození v Brně, *Výtvarné umění* III, 1953, č. 4, s. 420–422.

¹⁰⁵ Viz spisový materiál MZA, fond G 606, kartony Akce I, II a III, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁰⁶ Ústřední svaz československých výtvarných umělců fungoval přechodně mezi lety 1952–1956, v lednu roku 1956 se z něj vydělil Svaz architektů a po reorganizaci v říjnu 1956 výtvarnická složka dále fungovala pod názvem Svaz československých výtvarných umělců. Srov. Knapík – Franc et al. 2011, s. 896.

abychom lidem kreslili na stěnu nádraží lokomotivy, nenajdete jich na našich návrzích. Postavy železničáře i železničářky jsou nenápadné a psychologicky zdůvodněné.“¹⁰⁷ Při hodnocení navrhovaného díla pak sice sochař Konrád Babraj konstatoval, že „*návrh působí tvrdě a úsporně (...) a také prostředí je podivné*“¹⁰⁸ a hlasoval proti návrhu, avšak komise, jejímiž dalšími členy byli také Bohuslav Fuchs, Linka Procházková, Sylva Lacinová nebo historička Cecilie Hálová Jahodová, návrh autorů nakonec odměnila druhou cenou a finanční částkou 3 500 Kčs. Z dochované výtvarné výzdoby budov a veřejných prostranství pořízené v Brně v průběhu 50. let, jejímž hlavním znakem je právě potlačení politického obsahu, je možné vyčíst, že ani v období stalinismu nemusel být ideologický obsah navrhovaných děl pro členy komise rozhodující. Hlavním faktorem vždy bylo její složení.

3.4 Založení Svazu architektů ČSR

Cesta k založení Svazu architektů ČSR byla o poznání zdlouhavější. Jeho předchůdcem byla organizační složka s názvem Svaz československých architektů, která od svého vzniku v červenci 1953 operovala spolu se Svazem českých výtvarných umělců pod Ústředním svazem československých výtvarných umělců. V dubnu roku 1956 došlo k definitivní odluce a po ustavujícím sjezdu pak organizace dále vystupovala jako samostatný Svaz architektů ČSR.¹⁰⁹

Několik měsíců před založením Svazu československých architektů jakožto organizační složky ÚSČSVU obdržel Bohuslav Fuchs od prezidia přípravného výboru dopis, jehož naléhavý tón prozrazuje, že vznik subjektu nebyl zdaleka bez problémů, provázel jej totiž nízký zájem členů organizačního výboru, a to včetně Fuchse: „*Vážený soudruhu! Prezidium (...) obrací se na Tebe s vážnou připomínkou! V poslední době byli jsme bohužel nuceni konstatovat nápadnou ochablost ve výkonu povinností, plynoucích z funkce řádných členů PV – SA. Přestože chápeme velkou pracovní časovou zaneprázdněnost, kterou trpíme bez rozdílu všichni, – a přestože si dovedeme vysvětliti úbytek krásného počátečního elánu, se kterým PV – SA skutečně nastoupil loňského podzimu ku přípravě konference – jejím několikerým odkládáním, přece však musíme bezpodmínečně požadovat od každého člena PV – SA jeho aktivní účast jak na schůzích výboru, v komisích, tak i na jiné práci. Musíme si dobře uvědomiti, že právě nyní, kdy příprava konference se dostává do závěrečné fáze, jest třeba zdvojeného pracovního úsilí, aby tento závažný úkol, vložený na každého člena výboru, byl přesně a zodpovědně plněn. Nemůžeme dále za žádných okolností připustit, aby kupříkladu na řádně a včas*

---

¹⁰⁷ Přihláška Františka Süssera a Františka Malého do soutěže na výzdobu budovy brněnského vlakového nádraží z listopadu 1954, MZA, fond G 606, karton Akce II, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁰⁸ Zápis ze zasedání poroty na výběr výzdoby hlavního nádraží v Brně, konané dne 22. 11. 1954 v 10 h v místnostech Domu umění v Brně, MZA, fond G 606, karton Akce II, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁰⁹ Organizační vývoj v oblasti architektury po roce 1945 podrobněji viz Josef Pechar, Letopis událostí, in: idem, *Československá architektura*, Praha 1979, s. 47–59.

sezvané výborové schůzi PV – SA byli přítomni pouze 2 – maximálně 4 členové výboru, a tím výbor nebyl se schopen usnášeti!“¹¹⁰

Přestože tomu tón dopisu a jeho apel na urychlenou spolupráci nenasvědčuje, nad Bohuslavem Fuchsem se již brzy začala stahovat mračna. V roce 1958 byl coby děkan Fakulty architektury a pozemního stavitelství VUT v Brně spolu s architektem Bedřichem Rozehnalem křivě obviněn z nedovolené hospodářské činnosti na akademické půdě, zbaven vedoucí pozice a souzen v politicky motivovaném procesu, čímž byla jeho kariéra až do rehabilitace koncem 60. let vážně otřesena.¹¹¹ Fond G 606 však prozrazuje, že v této době získával díky své registraci u ČFVU drobné zakázky na realizaci interiérů.

V roce 1947, kdy vyšlo tiskem již několikrát zmíněné memorandum *O potřebách československého výtvarnictví*,¹¹² předsedal Ústřednímu bloku výtvarníků Československé republiky Bohuslav Fuchs. Jedním z bodů textu byl také požadavek na obnovení spolupráce architektů s výtvarníky na zakázkách financovaných z veřejného rozpočtu. Fuchsova meziválečná tvorba, na rozdíl od jeho brněnského kolegy Jindřicha Kumpošta, který je známý svou spoluprací se sochařem V. H. Machem, o tomto obratu po roce 1945 nesvědčí. Jak a proč k němu došlo, je snad možné vysvětlit jeho angažmá ve Výtvarnické komisi ZNV nebo jeho úzkými vazbami na výtvarníky, kteří byli podobně jako on členy SVU Aleš, dostali se po válce do tíživé ekonomické situace a obnova spolupráce obou oborů jim mohla přinést finanční zajištění. Podobně se objevuje i myšlenka cíleně podpořit ruční výrobu a umělecká řemesla.¹¹³ Jisté však je, že se Fuchs od počátku 50. let zabýval rolí výtvarného umění v architektuře také v teoretické rovině, nyní už v intencích socialistického realismu, apel na převoditelnost myšlenek do praxe se však stále nese v duchu memoranda.

Z konce roku 1952 pochází několik architektovcích strojepisných poznámek týkajících se jeho představy o obnovení součinnosti obou oborů: „*Vztah k architektonickým materiálům, naprostá jednota malby, architektury a sochařských prací v daném prostoru. (...) Potřeba morálně-politické jednoty, chápání významu přínosu architektury a výtvarného umění jako aktivní činnosti při budování socialismu, odtud snaha o syntézu architektury se sochařstvím a sochařstvím a umělecko-prům. výtvarnictvím.*“¹¹⁴ Předpokladem obnovy spolupráce měla být také výchova budoucích umělců a architektů: „*Výuka na školách uměleckého směru by měla být taková, aby u absolventů vytvářela podmínky pro spolupráci. U architektů nutnost výtvarnějšího způsobu školení.*“¹¹⁵ Historizující formy

---

¹¹⁰ Dopis prezidia PV – SA Bohuslavu Fuchsovi ze dne 17. 3. 1953 (podepsáni Jiří Voženílek a Jiří Novotný), MmB, Sběrka architektury a urbanismu, fond Bohuslav Fuchs, sign. 224864.

¹¹¹ Jiří Pernes, *Kapitoly z dějin VUT v Brně 1899–2009 (Cesta moravské techniky 20. stoletím)*, Brno 2009, s. 212–232.

¹¹² *Memorandum 1947.*

¹¹³ Studie Bohuslava Fuchse o vztahu architektury, sochařství a malířství ze dne 10. 12. 1952, fond Bohuslav Fuchs, MmB, Sběrka architektury a urbanismu, inv. č. 224 168.

¹¹⁴ *Ibidem.* V zápatí textu je uvedeno, že Fuchs text zpracoval „*Podle diskusí s prof. Štechem, prof. Makovským a podle připomínek prof. Fišárka a ing. arch. Friedla a ing. arch. Dr. Světlíka, ing. O. Nového a ing. Chlada.*“

¹¹⁵ *Ibidem.*

socialistického realismu vyžadovaly obnovení pozapomenutých technik, které by měly být znovu zařazeny do výukových programů: „*Regenerace oboru pro sgrafita, mozaiky, gobelíny apod.*“¹¹⁶ Důležitá je ale zejména závěrečná pasáž věnovaná způsobu zajištění potřebných finančních prostředků: „*Návrh – zahrnutí potřebných nákladů do investičních plánů. Návrh – zahrnutí potřebných nákladů do normálových kalkulací všech stupňů, v každém stupni odděleně. Náklad v první normálové kalkulaci jde k tíži projektu, náklady v druhé a třetí normálové kalkulaci zatěžují provádění stavby. Neškrtatelnost položky na výtvarnou spolupráci. Stanovení nákladu umělecké spolupráce, stanovit v procentech a diferencovat podle společenského významu stavby* [zvýrazněno autorkou]. *Použití usnesení výboru Ústředního svazu.*“¹¹⁷ Není pochyb, že zvýrazněná pasáž týkající se procentuální sazby a požadavku na kategorizace staveb dle společenského významu stavby se v roce 1965, tedy s více než desetiletým zpožděním, promítla do podoby známé rovnice, pomocí níž byly povinné náklady na umění v architektuře od počátku roku 1966 kalkulovány v hlavě III rozpočtu:

$$IN_{vu} = IN_{st} \times s \% \times K_1 \times K_2^{118}$$

- IN_{vu} = investiční náklad na výtvarné umění
- IN_{st} = investiční náklad stavební části či objektu
- $s \%$ = základní procentní sazba na výtvarné umění
- K_1 = koeficient společenského významu místa
- K_2 = koeficient společenské a architektonické náročnosti stavby (druhu stavby)

Fuchs se tématem dále zabýval především v souvislosti s přípravou 1. celostátní konference československých architektů v roce 1953, pro niž chystal příspěvek věnovaný spolupráci s výtvarnými umělci. Na výsledné podobě koreferátu se podíleli také architekti Otakar Nový a Evžen Friedl.¹¹⁹ Výsledkem konference byl jasně formulovaný požadavek „*rozvinout nejširší spolupráci se sochaři a malíři a zajistiti hmotné prostředky pro realizaci této spolupráce*“.¹²⁰ V této době je také doložena činnost odborné komise pro spolupráci architektů s výtvarníky při Svazu architektů.¹²¹

3.5 Založení Českého fondu výtvarných umění a činnost krajských uměleckých komisí

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Srov. Textová příloha – Prováděcí pokyny k vládnímu usnesení č. 355 z 28. července 1965 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě, Pažoutová 2004 (nepag.).

¹¹⁹ Viz např. Návrh kostry pro koreferát „Spolupráce s výtvarnými umělci“, fond Bohuslav Fuchs, MmB, Sbirka architektury a urbanismu, inv. č. 224 873.

¹²⁰ Spolupráce architekta s ostatními výtvarníky, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 19, s. 6.

¹²¹ Ibidem.

Český fond výtvarných umění byl založen v roce 1954 spolu s Českým literárním a Českým hudebním fondem a jejich slovenskými protějšky na základě zákona o právu autorském z roku 1953.¹²² Přímo inspirací pro tento krok byla tehdejší praxe v Sovětském svazu, k níž již dříve přistoupilo například Maďarsko, kde v roce 1954 běžela činnost fondů již třetím rokem.¹²³ Agendou připomínal ČFVU původní účel Svazu československých výtvarných umělců vytyčený v roce 1947: prioritou bylo především hospodářské zabezpečení tvůrčí činnosti jeho členů.

Zakladatelům Fondu dělalo zpočátku těžkou hlavu jeho plnění finančními prostředky. Příspěvky autorů ve výši 2 % z vyplaceného honoráře a příjmy z poplatků za užití volných děl nebyly s ohledem na plán činnosti dostačující, do Fondu byla tedy začleněna i Ústřední nákupna a prodejna výtvarného umění a družstvo Tvar, které mu měly zajistit pozitivní účetní bilanci.¹²⁴ ČFVU spravoval, podobně jako ostatní fondy, pětičlenný výbor, jehož členy jmenoval Ústřední svaz československých výtvarných umělců a později také Svaz architektů ČSR.¹²⁵ Brněnská pobočka našla své sídlo v Domě umění města Brna.

Registrace u ČFVU, stejně jako členství v ÚSČSVU respektive SČSVU, umožňovala výtvarníkům vykonávání svobodného povolání bez ohledu na povinnost setrvávat v zaměstnaneckém poměru.¹²⁶ Novinkou, kterou zákon přinesl, byla také možnost poskytování půjček výtvarníkům i proplácení zálohových plateb pro realizované zakázky nákladem Fondu, aby: „na dobu potřebnou ke vzniku svého díla mohli věnovat všechn svůj čas, své síly a schopnosti výhradně tvůrčí práci, a to tak, že se buď přechodně uvolní ze svých jinakých zaměstnání, nebo že vůbec budou postupně přecházet k profesionální činnosti (...)“.¹²⁷ Fond tedy plnil roli ideové složky i hospodářského střediska současně. Jeho založení bylo také důležitým krokem k reorganizaci Svazu jakožto výběrové organizace, která se měla brzy rozpadnout na dvě složky: „Svaz československých výtvarných umělců a Svaz československých architektů.“¹²⁸

¹²² Část čtvrtá, § 73 Kulturní fondy, zákon č. 111/1953 Sb. o právu autorském (autorský zákon), *Zákony pro lidi.cz*, <http://zakonyprolidi.cz/cs/1953-115>, vyhledáno 24. 9. 2016. Podrobný výklad autorského zákona a rozbor činnosti Fondu přinesl v několika číslech svazový časopis *Výtvarná práce*. Srov. A. Česák, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 7, s. 1 a 5. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 8, s. 6. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 9, s. 7. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 10, s. 6. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 11, s. 7. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 12, s. 7. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 13, s. 9. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 13, s. 9.

¹²³ Srov. Český fond výtvarných umění a jeho poslání, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 11, s. 1. – Jaroslav Otčenášek, Český fond výtvarného umění (Několik poznámek k jeho současnému stavu a problematice), *Výtvarná práce* II, 1954, č. 18, s. 1. – Zdeněk Veselý, Příklad maďarského fondu, *Výtvarná práce* XXII, 1964, č. 21, s. 7.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Knapík – Franc et al. 2011, s. 472.

¹²⁶ Dle § 188a trestního zákona 86/1950 Sb. ze dne 12. července 1950 mohla být osoba vyhýbající se vykonávání pracovního poměru odsouzena za příživnictví k odnětí svobody na tři měsíce až dva roky. Srov. § 188a, zákon č. 86/1950 Sb. Trestní zákon ze dne 12. 7. 1950, *Zákony pro lidi.cz*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-86>, vyhledáno 18. 10. 2016.

¹²⁷ A. Česák, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 7, s. 1

¹²⁸ K otázce výběrového Svazu a Fondu, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 8, s. 1.

Navzdory plánované rozluce si dal ČFVU již v průběhu roku 1954 za cíl obnovit systematickou spolupráci architektů s výtvarníky a brzy se rozběhla jednání s orgány ministerstva místního hospodářství, které mělo tento proces zajistit po finanční stránce: „*Hlavní správa projektových ústavů při MMH zabezpečí však nejen tuto spolupráci ve stadiu projektování, ale i realizaci výtvarných děl na stavbě uvedením příslušných investičních nákladů jak v investičních úkolech, tak v kalkulacích staveb prvního a druhého stupně.*“¹²⁹ Administrativní překážky se přitom v porovnání s problémy, jež představovala samotná spolupráce obou oborů, zdály zanedbatelné. Neznámý pisatel vyjádřil svůj názor na tehdejší situaci dosti výstižně ve *Výtvarné práci*: „*Odloučení architektů od ostatních výtvarníků v první polovině tohoto století nese důsledky. Na I. celostátní konferenci architektů bylo zdůrazňováno, že architekti se budou musit učit spolupráci se sochařem i malířem a právě tak budou se jí musit učit sochaři i malíři. Všichni v úzké spolupráci budou si musit uvědomovat, že dům není podstavcem pro sochy, ani plátnem pro obraz, ale jednotným společným dílem všech výtvarníků, které někde vyžaduje velkých monumentálních výtvarných děl, jinde malých doplňků z hlediska jednoty díla stejně důležitých.*“¹³⁰ Po prvotním povzdechu nad důsledky funkcionalismu je čtenáři ihned jasné, že autor nepředpokládal, že by výsledkem spolupráce „*architekta s jinými výtvarníky*“ mělo být něco menšího než *gesamtkunstwerk*. Navzdory vyjádřenému optimismu si však museli umělci i architekti na patřičná legislativní opatření, která by financování spolupráce zajistila, ještě téměř jedno desetiletí počkat. Archivní prameny nicméně prozrazují, že jednání o této otázce s nejvyššími představiteli politického byra probíhala kontinuálně.¹³¹

Spisový materiál archivního fondu G 606 obsahuje dokumenty dokládající především činnost Fondu zaměřenou na koordinaci zakázek na návrhy výtvarných děl určených pro architekturu i dohled nad jejich realizací. Za tímto účelem byly zřízeny specializované krajské umělecké komise, které jednotlivé akce schvalovaly. Za tuto službu si ČFVU účtoval procentní částku z celkových nákladů na pořízení díla. Fond G 606 prozrazuje, že stejný postup uplatňovalo ještě před vznikem Fondu i krajské středisko ÚSČSVU, jež mělo oprávnění zprostředkovávat svým členům zakázky na realizaci výtvarných děl, ale také architektonických či urbanistických projektů. Za tuto praxi si pak středisko nárokovalo režii ve výši 10 %. V roce 1953 byl o této skutečnosti informován Krajský národní výbor v Brně: „*Potvrzujeme Vám, že (...) Vaše informace o tom, že členové Ústředního svazu čs. výtvarných umělců jsou postaveni na úroveň socialistického sektoru, jsou správné, a tudíž může Svaz pro svého člena (...) převzít objednávku architektonické a projekční práce (...) dle platného tarifu I. K. Tyto*

¹²⁹ Spolupráce architekta s ostatními výtvarníky, *Výtvarná práce* II, 1954, č. 19, s. 6.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Materiál pro schůzi vlády z července 1965 například zmiňuje, že, „[U]snesením Politického byra ÚV KSČ z dne 15. 12. 1959 byla uložena ministerstvu školství a kultury řada opatření k řešení organizačních a ekonomických otázek v oblasti výtvarného umění,“ která se týkala povinného financování výtvarného umění v architektuře. Srov. Návrh usnesení vlády o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě ze dne 8. 7. 1965, adresováno Státní komisi pro investiční výstavbu Ministerstva školství a kultury, NA ČR, fond Ministerstvo kultury ČSR, nečíslováno, fond nezpracován.

*práce může krajské středisko ÚSČSVU přidělití svému členu po manipulační srážce 10 procent, tak jak s tím souhlasí naše ústředí.*¹³²

Z dalších spisů dokumentujících průběh jednotlivých akcí vyplývá, že od roku 1954, kam spadá založení ČFVU, byla již takto uplatněná režie využívána k financování chodu organizace: „*K cenám se připočítává 6 % do kulturního fondu ČFVU,*“ říká například objednávka z února 1957.¹³³ Investoři poukazovali honoráře na účet Výtvarné služby ČFVU, kontrola krajských uměleckých komisí byla garantována i smluvně. Uzavření hospodářské smlouvy mezi investorem a ČFVU vždy předcházela objednávka vystavená investorem, který měl na její vyhotovení vyhrazeny potřebné finanční prostředky v hlavě V rozpočtu.¹³⁴ Z dostupných materiálů lze také odvodit, že až do roku 1966, kdy vešlo v platnost vládní usnesení č. 355/1965, nebylo možné finanční rezervu na výtvarné řešení stanovit konkrétním výpočtem, přesto s ní ale bylo předem kalkulováno.

3.6 Regulace trhu s uměním a posílení role Českého fondu výtvarných umění

Umělecký trh včetně požadavků na realizaci nových zakázek byl s definitivní platností regulován ke 12. prosinci 1961, kdy ministerstvo školství a kultury schválilo vyhlášku o nákupu, zadávání a prodeji děl výtvarných umění.¹³⁵ Obchodní činnost prováděnou výtvarnými kolektivy či jejich obchodními zástupci klasifikovala vyhláška jako nepřípustnou. Nákup, prodej a zadávání výtvarných děl mělo být od této chvíle realizováno výhradně prostřednictvím Českého, respektive Slovenského fondu výtvarných umění, dozor nad ideovým obsahem a uměleckou kvalitou měly zajišťovat již zmíněné krajské umělecké komise (KUK), k jejichž členům patřili jak zástupci Svazu československých výtvarných umělců, tak zástupci Svazu architektů ČSR a členů KSČ, ROH, popřípadě zástupci ČSM. Počet osob v komisích nebyl pevně stanoven, zástupci SČSVU a SČSA však měli tvořit celou polovinu; z řad zástupců svazů měl být volen i předseda komise. Funkční období členů KUK bylo stanoveno jako jednoleté, případně mohlo trvat i po dobu řešení konkrétního úkolu, za jehož účelem byla komise zřízena. Členství bylo honorované, zástupci měli rovněž právo na úhradu diet a cestovních nákladů spojených s výkonem práce. Zásadní pravidla týkající se administrativní agendy Fondu spojené s dozorem nad jednotlivými zakázkami byla formulována zejména v § 8

---

¹³² Zadávání projekčních prací na zastavovacích plánech členům Svazu – dopis tajemníka krajského střediska ÚSČSVU Krajskému národnímu výboru v Brně ze dne 1. 5. 1953, MZA, fond G 606, karton Akce II, složka Projekční práce zadané KNV našim členům, nečíslováno, fond nezpracován.

¹³³ Objedávka podniku Pozemní stavby, n. p., Brno na dodávku keramických reliéfů pro bytový dům na Tučkově ulici v Brně ze dne 4. 2. 1957, MZA, fond G 606, karton Akce II, složka Akce Tučkova Brno, nečíslováno, fond nezpracován.

¹³⁴ Srov. např. dokumentace k plánu výstavby sídliště Úvoz, MZA, fond B124 III. manipulace, karton 2247, fol. 34 Sídlíště Úvoz – souhrnný rozpočet s normál. kalkulací I. stupně, s. 5.

¹³⁵ Vyhláška ministerstva školství a kultury ze dne 12. 12. 1961 o nákupu, zadávání a prodeji děl výtvarných umění a o některých jiných opatřeních v oboru výtvarných umění, *Sbírka zákonů* č. 149/1961, v účinnosti od 1. 1. 1962, zrušeno dnem 15. 4. 1992, srov. Předpis č. 1949/1961 Sb., *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*, <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=149&r=1961>, vyhledáno 20. 11. 2016.

vyhlášky: „*Zápis o jednání umělecké komise podepisují všichni přítomní členové komise. Ze zápisu musí být zřejmý jasný a zdůvodněný závěr o ideové a umělecké úrovni posuzovaného díla, o přiměřenosti honoráře, popř. o jeho navrhované úpravě a způsobu zdanění, jednání i doba, po kterou komise zasedala. Zápis o jednání komise s příslušnou dokumentací musí být vedeny přehledně a řádně archivovány. U monumentální tvorby připojí se k faktuře pro objednatele příslušné výpisy ze zápisu o jednání komise.*“¹³⁶

Spisový archiv ČFVU uložený ve fondu G 606 dokládá, že pravidla nastavená vládní vyhláškou č. 149/1961 byla v Jihomoravském kraji poměrně důsledně dodržována. Z června 1963 například pochází hlášení náčelníka oddělení VB kapitána Částečky, činného ve Žďáru nad Sázavou, o nedovolené distribuci samorostů, kterou jistý Alois Chocholáč obchází agendu ČFVU. Problém byl řešen komisionálně, a to jak s ohledem na aspekt ekonomický, tak i umělecký: nedostatečná kvalita výrobků šla ruku v ruce s nedovoleným podnikáním.¹³⁷ Terénní šetření za účelem zjištění kvality samorostů provedl designér Jindřich Halabala, který byl ve svých soudech nad očekávání smířlivý a odvolával se především na praxi danou výše zmíněnou vyhláškou. Přesto však vynesl několik kritických stanovisek, která dobře ilustrují absurdní rozměry komisionální praxe. Jednalo se, mimo jiné, o případ Chocholáčovy výzdoby hotelu Bílý lev ve Žďáru nad Sázavou: „*Interiér celkem přijatelnější proti předchozím ve Svatce. Nový prvek, mříž ze samorostů – pavoučí motiv – výtvarně dobrý. Celkově však není interiér dobře zvládnut. Nápadným kontrastem působí výtvarně dobře zvládnutá figura ptáka vedle kýčovitěho naturalistického zrcadla ve vyhnílem pařezu, což svědčí o neujasněnosti výtv. názoru, ba dokonce jednostranné schopnosti řešit pouze určitý výtvarný úkol. Stolní lampičky invencí nepřinášejí nic nového a technicky jsou nedořešeny; byly vyrobeny v takovém počtu kusů, který odporuje vyhlášce o originálech výtvarných děl (do pěti kusů). Pokud jde o lustr – sestávající z pleteného košíku a dřevěného prstence s figurkami – je tvar košíku výtvarně dobrý, avšak děrovaný překlízkový prstenec, nesoucí navíc 4 figurky, je formalistický.*“¹³⁸ Kritický postoj k estetické úrovni výrobků je i počátkem 60. let stále ještě možné vnímat jako reziduum boje proti kýči, který razilo spolkové periodikum *Blok – časopis pro umění* v letech 1946–1949. Škodlivostí braku se pak v 50. letech dále zabýval svazový čtrnáctideník *Výtvarná práce*.¹³⁹

Vyhláška č. 149/1961 zmiňuje také povinnou účast člena KSČ, ROH či ČSM v uměleckých komisích. Přítomnost zástupce KSČ a SSM v KUK pro spolupráci výtvarníka s architektem je v Brně doložena až v roce 1963 – hovoří o ní Zpráva komise pro spolupráci s architektem z roku 1964, jejímž

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ Žádost o posouzení a ocenění dřevěných výrobků ze dne 24. 6. 1963, adresováno tajemníkovi Krajského sekretariátu a svazu výtvarných umělců, MZA, fond G 606, karton KS ČFVU Brno. Ukončené akce 1962–1966, složka A. Chocholáč – OVB Žďár, nečíslováno, fond nezpracován.

¹³⁸ Zápis o mimořádném jednání pověřených členů KUK pro užití umění ve Svatce a Žďáru ze dne 25. 6. 2016, ibidem.

¹³⁹ Srov. např. Otakar Nový, O architektuře a výtvarném umění, *Výtvarná práce* VII, 1952, č. 13 a 14–15, s. 1–2 a s. 2.

předsedou byl v této době sochař Jan Habarta, a odvolává se přitom na „*novou vyhlášku o zástupci KSČ a jiných společenských organizací*“.¹⁴⁰ Dokument bohužel neprozrazuje, komu byla zpráva určena. Počátkem stejného roku ale zosloval krajský sekretariát Fondu bilanční zprávu o počtu rozpracovaných zakázek tajemníkovi městského výboru KSČ, tajemníkovi krajského výboru KSČ, předsedovi městského národního výboru a předsedovi jihomoravského krajského národního výboru,¹⁴¹ a dá se tedy očekávat, že mohlo jít o shodné adresáty. Navzdory doporučení vyhlášky č. 149/1961 o jednoletém funkčním období členů, zasedala komise v obdobném složení již čtvrtým rokem, během nichž se ve funkci vystřídali celkem čtyři krajští sekretáři Fondu. V průběhu tohoto období se komise setkala celkem pětadvacetkrát v Brně a „*[p]ověření členové komise v oblasti Gottwaldov, Brno a Jihlava provedli hodnocení v ateliérech výtvarníků, nebo [hodnotili] hotová díla na budovách a prostranstvích definitivního umístění 53x. Mimo toho komise pracovala ve funkci poroty – někdy doplněna soudruhy z ústředního svazu na hodnocení významnějších úkolů v našem kraji.*“¹⁴²

Zpráva uvádí, že během své činnosti komise narážela na nejrůznější překážky: v dílčích případech přikročila k úpravě (tj. snížení i navýšení) autorských honorářů, pokoušela se zvýšit výtvarnou úroveň zakázek dosazováním zkušenějších umělců do realizačních týmů a upozorňovala na podfinancování veřejných soutěží, které předem vylučovaly účast kvalitních výtvarníků. Přestože si pisatel dokumentu uvědomoval váhu dozoru komunistické strany (rozšíření komise o zástupce KSČ práci „*prospělo, hlavně proto, že hned v počátcích hodnocení výtvarného úkolu se konfrontovaly názory výtvarníků s názorem zástupců veřejnosti*“),¹⁴³ apeluje na Svaz, aby podmínil členství umělců nikoliv stranickou loajalitou, ale kvalitou jejich tvorby. Má-li autor textu v krátkosti zhodnotit, zda je pro dosažení kvalitních výsledků vhodnější mechanismus soutěže, nebo způsob přímého zadání zakázky konkrétnímu umělci, je nucen konstatovat, že: „*Z praxe je možné utvořit tento závěr. Výsledek nelze předem zajistit ani soutěží ani přímou zadávkou, úspěšné řešení závisí na umělecké kvalitě a odpovědném přístupu autora k práci a v našich případech na přístupu a společenské odpovědnosti k veřejnému úkolu. Proto by se měla více zaměřit pozornost svazových orgánů na výtvarné výsledky a uměleckou kvalitu společensky významných úkolů a také na těchto výsledcích postavit kritéria členství ve svazu čl. výtvarníků.*“¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ Zpráva komise pro spolupráci s architektem z roku 1964, viz MZA, fond G 606, karton KS ČFVU Brno. Krajské umělecké komise Díla a VS 1964, složka KUK pro spolupráci výtvarníka s architektem 1964, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁴¹ Zadání uměleckých děl v r. 1964, dopis tajemníkovi městského výboru KSČ ze dne 8. 1. 2016, ibidem. – Zadání uměleckých děl v r. 1964, dopis tajemníkovi krajského výboru KSČ ze dne 8. 1. 2016, ibidem. – Zadání uměleckých děl v r. 1964, dopis předsedovi městského národního výboru v Brně ze dne 10. 1. 2016, ibidem. – Zadání uměleckých děl v r. 1964, dopis předsedovi jihomoravského krajského národního výboru ze dne 10. 1. 2016, ibidem.

¹⁴² Zpráva komise pro spolupráci s architektem z roku 1964, viz MZA, fond G 606, karton KS ČFVU Brno. Krajské umělecké komise Díla a VS 1964, složka KUK pro spolupráci výtvarníka s architektem 1964, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ Ibidem.

Je jistě škoda, že podobných hodnotících textů, které by věcně a kriticky popisovaly tehdejší praxi, není ve fondu G 606 dochováno více. Přestože se blížila doba, kdy měla nastat povinnost plošného uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, o niž umělci i architekti usilovali od konce druhé světové války, dochované archivní materiály neříkají nic o tom, zda se v praxi Fondu jednalo o přelomovou událost. Toto mlčení lze do jisté míry interpretovat jako potvrzení domněnky, že vládní usnesení č. 355/1965 bylo pouze dodatečným legislativním rámcem již existujícího stavu, a nemuselo tedy ve skutečnosti představovat žádný milník.

Zajímavý materiál, který v obecné rovině pojednává o činnosti krajských uměleckých komisí, je uložen ve fondu B 338, konkrétně mezi spisy Výtvarné rady KNV v Brně. Jedná se o útlou nestránkovanou brožurku s názvem *Prováděcí směrnice*¹⁴⁵ vydanou ČFVU, která nahradila starší směrnice vydané 12. 12. 1962.¹⁴⁶ Tento spisek, jenž se odvolává na vládní vyhlášku č. 149/1961, obsahuje jednací řád KUK, který nabyl dnem vydání celorepublikové platnosti. Není náhoda, že se tiskovina objevuje právě v tomto fondu – jsou zde totiž uloženy i materiály svědčící o přípravě organizačního řádu Krajské umělecké rady, která mohla v postupech krajských uměleckých komisí ČFVU hledat inspiraci.

Ve *Směrnici* se dozvídáme užitečné informace o formálním průběhu zasedání: „*Autoři předkládají komisi své práce a vysvětlí záměr. Ostatní rozhodování je důvěrné v nepřítomnosti autorů. Výsledek jednání je jim přečten ze zápisu. (...) K jednání umělecké komise o konkrétním díle je zván zástupce objednavatele jako člen komise s právem hlasovacím, u prací pro architekturu též autor projektu s hlasem poradním. Jejich přítomnost, pokud se jí ze závažných důvodů v jednotlivých zasedáních UK nevzdají, je nutná.*“¹⁴⁷ Autorova příslušnost ke krajské komisi se vždy řídila místem jeho trvalého pobytu, případně místem trvalého výkonu tvůrčí činnosti, tj. sídlem ateliéru. U velkých zakázek nadregionálního charakteru zasedala komise v krajské buňce odpovídající místu realizace. Vysvětluje se zde také důvod existence zápisových knih v tvrdých deskách, které jsou shodně dochovány ve všech krajských pobočkách ČFVU: „*O jednání komise se vede zápis (...). Zápis vede příslušný pracovník Díla-ČFVU ve vázané, paginované knize, v níž je počet listů v záhlaví ověřen. Závěry jednání – usnesení komise diktuje předseda, místopředseda komise. Tento zápis podepisují ihned po skončení zasedání všichni, kteří byli jednání přítomni. Zápis musí mít formu protokolu.*“¹⁴⁸ Povinnost opatřovat schválený návrh díla pověstným kulatým razítkem byla také dána směrnicí: „*Schválené návrhy a definitivní dílo, pokud to není technicky vyloučené, jsou orazítkovány žírovacím razítkem ČFVU, opatřeny datem a podepsány předsedou nebo místopředsedou komise přímo při jejím*

¹⁴⁵ *Prováděcí směrnice pro práci uměleckých komisí ČFVU v Praze i v jednotlivých krajích*, MZA, fond B 338, kart. Výst./56, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁴⁶ V tiskovině není informace o roku vydání bohužel uvedena a v žádné z veřejných knihoven se mi dosud nepodařilo další výtisk vypátrat.

¹⁴⁷ *Prováděcí směrnice pro práci uměleckých komisí ČFVU v Praze i v jednotlivých krajích*, MZA, fond B 338, kart. Výst./56, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁴⁸ *Ibidem.*

zasedání.“¹⁴⁹ Tato brožurka je malým, leč cenným střípkem do mozaiky, která v budoucnu podá ucelený obraz o vnitřní organizaci ČFVU.

3.7 Usnesení vlády ČSR č. 355/1965 a naplnění dlouhodobého úsilí o povinné začlenění umění do architektury

Zdá se, že dřívější přijetí celostátního legislativního opatření, na němž se na základě usnesení politického byra ÚV KSČ pracovalo již od roku 1959,¹⁵⁰ zbrzdily mimo jiné i následky, které přinesla kritika přemrštěného „ozdobnictví“ v sovětské architektuře. Tu pronesl v závěru roku 1954 první tajemník Komunistické strany Sovětského svazu N. S. Chruščov, čímž prakticky ukončil éru socialistického realismu.¹⁵¹ Vliv tohoto projevu nebyl pochopitelně omezen na prostor Sovětského svazu. Informace o obratu ve stavebnictví směrem k prefabrikaci a typizaci dorazily bleskovou rychlostí i do Československa¹⁵² a v roce 1959 vyústily v celostátní prověrky hospodárnosti bytové výstavby. Na chvíli se zdálo, že si umění bude do budoucna své místo v architektuře obhajovat jen velmi těžko.

Jistým východiskem z této zapeklité situace se na úrovni teorie stala argumentace založená na již několikrát zmiňovaném boji proti kulturnímu braku a kýči, v němž se po skončení války angažovali členové Bloku v čele s Františkem Kalábem. Navzdory vývoji v Sovětském svazu po kritice zbytečnosti v architektuře autoři textů, kteří již dříve volali po spolupráci architektů s výtvarnými umělci, dále veřejně vyslovovali názor, že umění významnou mírou přispívá ke kultivaci životního a pracovního prostředí socialistického člověka, a musí být proto nezbytnou součástí nově budovaných staveb. Také teoretik architektury Otakar Nový¹⁵³ přikládal výchovné funkci uměleckých děl velkou váhu. Připomínal, že jejich působivost tkví především v prezentaci originálu, který byl antitezí požadavku na masovou průmyslovou výrobu předmětů denní potřeby. Při svých polemikách logicky narážel i na dobové zaklínadlo typizace a prefabrikace, které však odmítal k umění vztáhnout: „*Je*

---

¹⁴⁹ Ibidem.

¹⁵⁰ Návrh usnesení vlády o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě ze dne 8. 7. 1965, adresováno státní komisi pro investiční výstavbu ministerstva školství a kultury, NA ČR, fond Ministerstvo kultury ČSR, nečíslováno, fond nezpracováno.

¹⁵¹ O přijetí socialistického realismu v brněnském prostředí podrobněji zde: Jana Kořínková, Mezi architektonickým dekorem a autonomním dílem. Výtvarné umění jako součást bytové výstavby z období socialistického realismu v Brně, in: Koryčánek et al. 2014, s. 121–172.

¹⁵² Překlad vybraných konferenčních příspěvků včetně Chruščovova slavného projevu „proti ozdobnictví“ z prosince 1954 přinesl v knižní podobě Výzkumný ústav výstavby a architektury již v lednu 1955. Svazek byl vydán v nákladu 1 500 ks s označením „*jen pro vnitřní potřebu*“. Srov. *Diskuse o otázkách soudobé výstavby a architektury v SSSR. Díl II. Výběr materiálů z Všesvazové porady stavitelů, architektů a pracovníků průmyslu stavebních hmot, průmyslu stavebních a silničních strojů, projektových a vědecko-výzkumných organizací, konané v prosinci 1954*, Výzkumný ústav výstavby a architektury, Praha 1955.

¹⁵³ O publikační činnosti Otakara Nového více zde: Lubomír Slaviček (ed.), *Slovník historiků umění, výtvarných kritiků, teoretiků a publicistů v českých zemích a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů (asi 1800–2008)*: 2. svazek N–Ž, Praha 2016, s. 1030–1031.

zajímavé, že všude jinde mohla být masová potřeba kulturních statků uspokojena reprodukční technikou (hudba, literatura), průmyslová výroba modelů a typů (umělecký průmysl a stavební typizace); film byl dokonce na reprodukční technice vybudován. Jedině v oblasti výtvarného umění je měřena hodnota především jedinečností a neopakovatelností originálu.“¹⁵⁴ Zatímco vlastnictví uměleckých předmětů vnímal jako typický rys „feudálů či měšťáků“, v roce 1959 Nový líčil, že umění ve veřejném prostoru a výtvarné prvky tvořící součást veřejných budov slouží všem. V podobném duchu se vyjadřoval dříve Karel Honzík, když obhajoval socialistický realismus.¹⁵⁵

Kritika umění v architektuře jakožto prvku, který přináší zvýšené náklady na realizaci staveb, byla podle Otakara Nového chápána příliš doslovně: „*Úkoly výtvarníků v souvislosti s architekturou by byly nejpřirozenějším spojením zobrazujícího umění s vytvářením socialistického prostředí plánovitou investiční výstavbou. Po kritice zbytečnosti v architektuře s. Chruščovem a ÚV KSSS je u nás však většinou investorů považován každý výtvarný projev za zbytečnost a škrtán z rozpočtů (tyto škrtky byly, jak známo, i finančně odměňovány!). Nejde o to, dát na každý dům sochu z bronzu, velkou mozaiku a reliéf, ale o dotváření a umocňování estetického působení hlavních architektonických center sídlišť – parků, ale též závodů prostředky úměrnými významu a povaze prostředí. Jedině tak by byly nalezeny též nové levnější techniky i formy výtvarného projevu.*“¹⁵⁶ Jinými slovy, odsoudíme-li umění v architektuře paušálně, nezjistíme ani, jakým způsobem a kde by se náklady na ně mohly snížit. Tato kritika soudobé praxe spočívající ve snižování nákladů na uměleckou výzdobu, již Otakar Nový formuloval v roce 1959, mimoděk podryvá léta tradované tvrzení, že „[s]polupráce architekt – malíř – sochař byla dána Bruselem,“¹⁵⁷ respektive úspěchem československého pavilonu na světové výstavě EXPO v Bruselu v roce 1958.

Termíny „dotváření“ a „umocňování“, jež Nový používá, pak počátkem 60. let v odborném diskurzu stále častěji střídají pojmy „tvůrčí syntéza“ a „symbióza“, které měly lépe odpovídat ideálnímu vztahu obou oborů, o něž bylo třeba usilovat. Teprve symbióza umění a architektury měla totiž znamenat vykročení ze stínu socialistického realismu, v jehož pojetí byla díla začleňována do budov pouze povrchně a formalisticky. Aby bylo dosaženo nové komplexní tvorby životního prostředí, „[m]usel se překonat i stádium neplodného historismu, planého ozdobnictví,“¹⁵⁸ vysvětloval v roce 1964 výtvarník a výtvarný kritik Miroslav Klivar. A protože i v Sovětském svazu se v polovině 60. let ze svých chyb již poučili, uvedl vedle příkladů domácí praxe také ruské vzory. Pro dosažení optimálního výsledku však považoval za nutné zapojit výtvarníky do procesu přípravy již

¹⁵⁴ Otakar Nový, O architektuře a výtvarném umění, *Výtvarná práce* VII, 1959, č. 14–15, s. 2.

¹⁵⁵ Karel Honzík, *Architektura všem*, Praha 1956.

¹⁵⁶ Nový 1959, s. 2.

¹⁵⁷ Marie Benešová, rozhovor ze dne 27. 11. 2002; Marie Benešová, Oldřich Ševčík, Petr Vorlík, in: Urlich (ed.) 2006, s. 33–39, cit. s. 35.

¹⁵⁸ Miroslav Klivar, Integrace umění v socialistické architektuře, *Výtvarná práce* XII, 1964, č. 8, s. 1. K tomuto tématu se Klivar vyjadřoval již dříve, viz např. idem, Integrace umění a syntéza v architektuře, *Výtvarná práce* XII, 1964, č. 3, s. 1 a 6–8.

během vzniku projektové dokumentace: „*Tvůrčím způsobem integrovaná monumentální výzdoba (...) předpokládá jednotící ideový záměr již od počátku projektu. Dodatečná výzdoba může vytvořit obyčejně jen výtvarné ‚přívěsky‘ staveb, a nikoli jejich významovou uměleckou součást.*“¹⁵⁹ Nového úvahy nad funkcí (umocňování estetického působení architektury pomocí umění; kultivace životního prostředí) i Klivarova praktická doporučení (zapojení umělců během přípravy projektu) jako by rezonovaly přímo v samotném textu vládního usnesení č. 355/1965.

Dvě dekády trvající úsilí československých umělců a architektů o zajištění finančních prostředků, jež měly přinést avizovanou syntézu umění a architektury, bylo odměněno usnesením vlády Československé socialistické republiky ze dne 28. července 1965 č. 355 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě.¹⁶⁰ Jeho schválení předcházela druhý sjezd Svazu československých výtvarných umělců ve dnech 9. až 11. prosince 1964 v pražském hotelu International. Institucionální řešení spolupráce architektů s výtvarníky se stalo ústředním bodem hlavního sjezdového referátu, který byl v lednu 1965 otištěn ve *Výtvarné práci*.¹⁶¹ Necelý měsíc před sjezdem, dne 17. listopadu 1964, schválilo předsednictvo ÚV KSČ usnesení, v němž byl formulován příslib, že „*bude vládou komplexně upravena vzájemná součinnost výtvarného umění a architektury včetně způsobu zajištění finančních prostředků*“.¹⁶² Myšlenku dělil od realizace už jen malý krůček.

Schválením usnesení vlády ČSR č. 355/1965 byla po letech snažení definována povinná spolupráce obou oborů včetně kontrolní role krajských uměleckých komisí ČFVU nad jejím průběhem. „*Nedodržení povinnosti stanovit (...) částku na výtvarná díla tvořící součást architektonického řešení staveb (...) [bylo] nutno považovat za zásadní překážku schválení příslušného stupně přípravné a projektové dokumentace.*“¹⁶³ Přílohy usnesení, zejména prováděcí pokyny, definovaly také způsob, jakým měla být částka určená na realizaci výtvarných děl v investiční výstavbě rozpočtována.¹⁶⁴ Otázkou, zda výtvarný prvek do investiční akce začlenit, či nikoliv, řešily kategorizační tabulky. V nich byl všem typům staveb přidělen koeficient, který vstupoval do rovnice, jíž se stanovil výpočet konkrétní částky určené na pořízení díla. Další koeficienty odpovídaly

---

¹⁵⁹ Ibidem, s. 6.

¹⁶⁰ Plný název dokumentu zní *Usnesení vlády Československé socialistické republiky ze dne 28. července 1965 č. 355 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě*, k usnesení byla připojena *Příloha k usnesení vlády č. 355/1965. Zásady pro spolupráci mezi investory, projektanty a výtvarnými umělci a pro zajištění účelného využívání finančních prostředků na výtvarná díla, tvořící součást architektonického řešení staveb*. Komplementárním dokumentem jsou *Prováděcí pokyny k vládnímu usnesení č. 355 z 28. července 1965 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě*, které ve stejném roce vydala Státní komise pro techniku. Srov. Kořínková 2013, s. 458–459. – Pažoutová 2004, nepag.

¹⁶¹ Hlavní sjezdový referát, *Výtvarná práce XII*, 1965, č. 23, s. 1–5.

¹⁶² Ibidem, s. 5.

¹⁶³ *Příloha k usnesení vlády č. 355/1965. Zásady pro spolupráci mezi investory, projektanty a výtvarnými umělci a pro zajištění účelného využívání finančních prostředků na výtvarná díla, tvořící součást architektonického řešení staveb*. Srov. např. Kořínková 2013, s. 459.

¹⁶⁴ Srov. *Prováděcí pokyny k vládnímu usnesení č. 355 z 28. července 1965 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě*, Pažoutová 2004, nepag.

ekonomické náročnosti stavby a společenské funkci výtvarného díla.¹⁶⁵ Propočty byly stanoveny tak, aby bylo na umění v architektuře každoročně vyčleněno 80 až 100 milionů Kčs.¹⁶⁶ Architektům byla svěřena pravomoc výběru spolupracujících umělců, jejich schválení a debata nad průběhem zakázky byla v kompetenci ČFVU, respektive krajských uměleckých komisí pro spolupráci architekta s výtvarníkem, které byly obsazeny členy obou svazů, jednání se účastnili též zástupci investora, jimž bylo svěřeno i hlasovací právo. Architekt byl během rozhodování přítomen, ale disponoval jen hlasem poradním. Činnost komisí se řídila vládní vyhláškou č. 149/1961.

Právě důraz na roli architekta a krajských uměleckých komisí ČFVU jakožto dozorčího orgánu nad jednotlivými realizacemi, tedy na faktory, které oslabovaly kontrolní roli státu a vytvářely liberální prostředí příznačné pro období „zlatých šedesátých let“, mohl přispět k definitivnímu zneplatnění usnesení, které nikdy nenabývalo váhy vládní vyhlášky či zákona, a nebylo tedy registrováno ve sbírce. Už v roce 1968 přitom zaznívaly hlasy, které upozorňovaly na skutečnost, že usnesení č. 355/1965 není důsledně dodržováno a finanční prostředky určené na umění jsou využívány k jiným účelům. Jistý vliv na tento stav mělo i opožděné vydání prováděcích pokynů.¹⁶⁷ Obzvláště kriticky tyto okolnosti komentovali členové SČSVU, kteří na stránkách časopisu *Výtvarná práce* apelovali na vedení Svazu, aby co nejdříve uspořádal sjezd, na němž měla být situace spolu s dalšími aktuálními problémy řešena: „*Přestože před časem bylo vydáno vládní usnesení číslo 355 z roku 1965, přestože svazové i fondové orgány vyvinuly společný nátlak, aby bylo důsledně plněno, nepodařilo se uvést je do praxe a zajistit, aby položky z investiční výstavby, konkrétně vyčleněné pro výtvarné dořešení staveb, byly v plném rozsahu věnovány tomuto účelu.*“¹⁶⁸ S nástupem normalizace po událostech pražského jara bylo nutné tuto situaci řešit komplexně ve prospěch posílení dozoru státní správy, a to jak v pozici investora (kontrola nad vynaloženými financemi), tak na úrovni krajských národních výborů (komisionální kontrola nad ideovou stránkou realizací). Fond měl přitom i nadále plnit roli výhradního účtovacího střediska zodpovědného za vypořádání uměleckých zakázek. Složky dokumentující jejich průběh od první objednávky po předání díla investorovi jsou dodnes dochovány ve fondu G 606. Obsahují však převážně informace účetní povahy – bohužel nebylo vždy povinností přikládat také fotodokumentaci realizací, která by dnes byla oporou zkoumání původního stavu díla včetně jeho umístění.

---

¹⁶⁵ Více viz Kořínková 2013. Celé znění rovnice viz pozn. č. 118.

¹⁶⁶ Viz *Příloha k důvodové zprávě návrhu vládního usnesení na řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě*, s. 4, NA ČR, fond Ministerstvo kultury ČSR, nečíslováno, fond nezpracován. Dokument není označen datem, soudě dle dalších připomínek k návrhu pochází přibližně z první poloviny roku 1965.

¹⁶⁷ Jan Kotík – Zdeněk Chotěnovský – Milan Obrátil, *Jaký bude Svaz?*, *Výtvarná práce* XV, 1968, č. 6, s. 9–10.

¹⁶⁸ *Ibidem*, s. 10.

3.8 *Usnesení vlády ČSSR č. 38/1978 a výtvarné umění v investiční výstavbě v období normalizace*

Obsazení Československa vojsky zemí Varšavské smlouvy v srpnu 1968 mělo přímý vliv i na oblast výtvarného umění v architektuře, ačkoliv se zde nástup normalizace projevoval postupně po celé následující desetiletí. S otevřenou kritikou fungování Svazu přišel na stránkách časopisu *Výtvarná práce* v květnu 1969 Jindřich Chalupecký, vyčítal systému přílišnou byrokratičnost, odtržení od praxe a neschopnost samostatného rozhodování: „*Byl jsem v prosinci 1964 zvolen do dnešního předsednictva Svazu a déle než tři roky jsem tuto funkci vykonával. Hlavní důvod, proč jsem se jí pak vzdal, byl pocit, že tu mařím jen čas. (...) Zdědili jsme Svaz takový, jak byl zorganizován v 50. letech k mocenské potřebě oné proslulé ‚převodní páky‘. Měli jsme Svaz rychle předělat, neuvědomili jsme si to, a teď se to mstí.*“¹⁶⁹ Navzdory Chalupeckého očekávání se zástupci ústředních výborů tvůrčích svazů včetně SČSVU o několik dní později odhodlali vyjádřit své obavy z dopadu politických změn na oblast kultury ve společném prohlášení, jež bylo prostoupeno strachem z počínající cenzury: „*Zásahy proti kultuře se stupňují. Budeme jim čelit, jak nejlépe jsme schopni. Naše svazy – pokud v jejich čele budou řádně zvolení představitelé – se už nikdy nepropůjčí k tomu, aby potlačovali hodnoty, které mají chránit. Nikdo z nás nezradí své kolegy, a tím ani sebe.*“¹⁷⁰ Realizací kroků, které měly vést k udušení reformního úsilí v oblasti výtvarného umění, byla pověřena Národní fronta. Jejich požadavků, jako byla redukce členské základny SČVU, provedení veřejné sebekritiky Svazu za reformní postoje a distancování se od předchozího vedení v čele s Adolfem Hoffmeisterem, mělo být dosaženo pod pohrůzkou pozastavení finančních prostředků, které stát uvolňoval na chod organizace. Protože se tento postup navzdory hrožícím postihům nesetkal vždy a všude s kladným přijetím, nesouhlasné stanovisko vyjádřily například ostravská a jihlavská pobočka SČSVU, byl ústřední výbor Svazu dne 2. dubna 1970 donucen k rezignaci. V Brně odstoupil z vedoucí funkce František Chmelař, dosavadní předseda jihomoravské pobočky Svazu, z ústředního výboru odešel jeho zakládající člen Václav Zykmond,¹⁷¹ obětí čistek se stal také zakladatel Bienále Brno Jan Rajlich st., který v letech 1961–1967 působil na postu předsedy brněnské buňky.¹⁷²

Koordinaci vzniku nové reformované organizace prováděl přípravný výbor Svazu českých výtvarných umělců (PV SČVU) pod vedením malíře Bohuslava Dvorského a Vladimíra Šolty.¹⁷³ K 1. březnu 1972 byl stávající Svaz likvidován a všichni jeho zaměstnanci propuštěni. Tvůrčí práci v tomto

¹⁶⁹ Jindřich Chalupecký, K čemu je svaz?, *Výtvarná práce* XVI, 1969, č. 3–4, s. 11.

¹⁷⁰ Provolání českých umělců, vědců a kulturních pracovníků, in: *Ústřední výbory tvůrčích svazů, svazu vědeckých pracovníků a českého svazu umění a kultury. Materiály ze společného zasedání ústředních výborů, 22. května 1969*, Praha 1969, s. 2–3, cit s. 3.

¹⁷¹ Binarová 2016, s. 190.

¹⁷² Ibidem, s. 195.

¹⁷³ Ibidem, s. 191.

mezidobí umožňovala registrace u Českého fondu výtvarných umění. „*Na pokyn KSČ pak pokračovala (...) členská obměna; na další vedoucí pozice se pomalu vraceli komunisté, kteří byli ve druhé polovině 60. let z vedení svazu odsunuti,*“ shrnuje tehdejší situaci Alena Binarová.¹⁷⁴ Ustavující sjezd federalizovaného Svazu slovenských výtvarných umělců proběhl 2. listopadu 1972 a o necelé dva měsíce později, 20. prosince 1972, se již konal sjezd nového Svazu českých výtvarných umělců, jehož kandidáti byli ochotni spolupracovat s oficiálním představenstvem strany na konsolidaci kultury. Na obou akcích byla vyjádřena kritika reformní politiky 60. let a kandidáti Svazu zde demonstrovali příklon k oficiální linii KSČ. Do nově založené organizace vstoupilo jen pouhých „*8 % dřívějších příslušníků (...). Přijati byli takřka výhradně členové KSČ, dále i někteří tzv. ‚pozitivně bezpartijní‘ a ‚angažovaní‘ členové ÚV NF. Zásada zamezovala možnost přijetí osoby vyloučené z KSČ. Na ustavujícím sjezdu schválená nová členská základna čítala pouze 300 osob (191 osob z Prahy, 109 z dalších oblastí) z bývalých 3 687 příslušníků svazu; většina z nových členů (240 osob) vlastnila legitimaci KSČ. Početný soubor vyloučených výtvarníků zůstal prozatímne evidován ve Fondu českých výtvarných umělců.*“¹⁷⁵ Alena Binarová také uvádí, že v roce 1971 došlo oproti předchozímu roku k dvojnásobnému navýšení rozpočtu uměleckých fondů: „*Z toho lze vyčíst, že stranické složky získaly natolik silnou důvěru ve zdárný průběh normalizace financování oficiálního umění, tedy možnost jeho stranické kontroly, že se jej rozhodlo finančně ocenit a také motivovat umělce k nové a dobře placené práci, která by je odvedla od pocitů nespokojenosti se změnou režimu.*“¹⁷⁶ Přestože uvedené důvody pro navýšení rozpočtu fondů považuji za oprávněné, domnívám se, že důvěra v činnost ČFVU nebyla stoprocentní a že přímým, ale opožděným důsledkem událostí pražského jara byla také snaha definovat nové podmínky pro uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, z nichž byly tentokrát krajské umělecké komise fondu vynechány.

Během redukce členské základny SČSVU v roce 1972 sice došlo k vyloučení politicky nepohodlných osob (připomeňme, že členství ve Svazu opravňovalo výtvarníky vykonávat svobodné povolání, a tedy i realizovat zakázky pro architekturu), registrace u ČFVU však stále umožňovala příjem zakázek, aniž by byl autor aktivně politicky angažován. Mezi brněnskými autory, kteří byli ze Svazu pro své postoje vyloučeni, patří například již zmíněný grafický designér Jan Rajlich st. či sochařka a zakládající členka Svazu Sylva Lacinová, oba však dále získávali zakázky přes Fond na doporučení spolupracujících architektů. Lacinová vzpomíná, že ji vyloučení ze Svazu mimo jiné znemožnilo i uspořádání samostatné výstavy: „*Pak přišel rok 1968 a vše, co tento smutný rok s sebou přinášel. Nastala tzv. normalizace. Svaz výtvarných umělců byl rozpuštěn a založen nový svaz pro umělce, kteří se neprovinili proti tehdejšímu režimu. Já jsem k nim nepatřila. Moje naděje na uspořádání souborné výstavy byla tatam. Teprve v roce 1983 díky Jiřímu Hlušíčkovi, který byl tehdy*

¹⁷⁴ Ibidem, s. 189. O normalizaci SČVU více zejména s. 186–197.

¹⁷⁵ Ibidem, s. 196–197.

¹⁷⁶ Ibidem, s. 184–185.

ředitelem Moravské galerie, jsem mohla ve svých šedesáti letech uspořádat svou první soubornou výstavu (...). V roce 1986, kdy politické poměry začaly zase ‚měknout‘, jsem se stala opět po šestnácti letech členkou svazu.“¹⁷⁷ Přesto patří Sylva Lacinová k autorům, jejíž díla jsou v prostoru města Brna zastoupena nejpočetněji. Dalším filtrem, který by zamezil výskytu výtvarných děl nevyhovujícího charakteru, respektive realizací nevyhovujících autorů, se měla stát také kontrola ideového obsahu, již měly zajišťovat nově ustavené schvalovací orgány. Práce na revizi legislativního opatření č. 355/1965 se však protáhla na několik let.

Ze závěrů listopadového pléna ÚV KSČ v roce 1974 „vyplynul úkol nově upravit využívání výtvarného umění v investiční výstavbě,“¹⁷⁸ změna pravidel přitom probíhala v návaznosti na celostátně platný předpis o přípravě a dokumentaci staveb, jenž vešel v platnost v roce 1973.¹⁷⁹ Zde se také objevuje nařízení, že finanční prostředky určené na výtvarná díla, která tvoří neoddelitelnou součást staveb, mají být koncentrovány v proslulé hlavě V rozpočtu. Tvůrci připravovaných pravidel dokonce původně zvažovali možnost, že by postačilo vyhlášku o dokumentaci staveb novelizovat a vtělit do ní pravidla uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě.¹⁸⁰ Nakonec však předsednictvo vlády ČSSR přistoupilo k přípravě vyhlášky nové. Také Svaz architektů ČSR vyvinul iniciativu směrem k obnovení diskuze s umělci. Ve dnech 25. až 26. března 1977 uspořádal SA ČSR ve spolupráci se SČVU a s ČFVU na zámku Liblice dvoudenní seminář zaměřený na vztah výtvarného díla a architektury, na němž se „[p]o dlouhých letech vzájemné tvůrčí izolace (...) opět sešli architekti s výtvarníky, aby se zamysleli nad řešením současných problémů v této oblasti.“¹⁸¹ Mezi diskuzními příspěvky zaujme především zamyšlení sochaře Aloise Sopra nad kompetentností architektů navrhovat výtvarné generely („Půjdu zpátky do historie – na generelu pro Raffaela pracovala s papežem nějaká ideová rada, která se pořádně zapotila, než dala dohromady dispozice pro Raffaela.“)¹⁸² a také odpor proti povinnosti zasazovat díla do architektury („Proč to cpeme do nějaké architektury a tam to špatně dopadne?“).¹⁸³ Bez ohledu na kritické postoje vůči této praxi byl návrh revidovaných zásad uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě dorecován a v roce 1978 ho ministerstvo pro technický a investiční rozvoj v čele s Ladislavem Šupkou, který byl na post dosazen v roce 1970 v souvislosti s normalizační výměnou politických špiček, předložilo ke schválení.

---

¹⁷⁷ Sylva Lacinová, Sylva Lacinová o sobě, in: Bronislava Gabrielová – Bohumil Marčák, *Sylva Lacinová*, Brno 1996, s. 23–28, cit. s. 23.

¹⁷⁸ Ibidem.

¹⁷⁹ Vyhláška federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj o dokumentaci staveb č. 163/1973 Sb., Zákon pro lidi, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1973-163>, vyhledáno 27. 12. 2016. Viz zejména Část pátá. Propočtová a rozpočtová část dokumentace staveb, § 45.

¹⁸⁰ J. Tillmann, Poznámky pro místopředsedu vlády ČSSR s. K. Laca. Věc: Zpráva o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě ze dne 7. 2. 1978, NA, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁸¹ Výtvarné dílo v architektuře. Příloha časopisu *Československý architekt* XXIII, 1977, č. 14, s. 1.

¹⁸² Ibidem, s. 7.

¹⁸³ Ibidem.

„*Investor odpovídá socialistické společnosti za přípravu a realizaci stavby a je odpověden i za hospodaření s prostředky, které mu společnost k tomuto účelu svěřuje. Proto je odpovědným i za použití prostředků na výtvarná díla* [zvýrazněno autorkou], která tvoří nedílnou součást staveb. Rubem této odpovědnosti je přirozeně i jeho právo a povinnost rozhodovat o uplatnění výtvarných děl v investiční výstavbě,“ uvádí se ve Zprávě o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě z roku 1977, která byla přípravným materiálem pro revizi vládního usnesení č. 355/1965.¹⁸⁴ Důraz na dohled investora nad realizací zakázek byl hlavní změnou oproti předchozí praxi. Další novinkou bylo zajištění kontroly nad ideovým obsahem výtvarného řešení staveb: „*Návrh přípravné dokumentace staveb musí obsahovat podklad pro rozhodnutí, v jakém rozsahu, druhu a s jakým ideovým a obsahovým záměrem* [zvýrazněno autorkou] *mají být jako součást stavby provedena výtvarná díla.*“¹⁸⁵ Zde je také nutno hledat opětovný důraz, který byl podobně jako v 50. letech kladen na textová zdůvodnění výtvarných generelů sídlišť i jednotlivých staveb, jež jsou pro období normalizace příznačná. Dozor nad obsahem umění v architektuře měly zajistit výtvarné rady krajských národních výborů: „*Pro účely vyjádření podle předchozího článku krajské národní výbory, Národní výbor hlavního města Prahy a Národní výbor hlavního města SSR Bratislavy mohou zřídit jako své poradní orgány (...) výtvarné rady* [zvýrazněno autorkou]. (...) *Výtvarné rady posuzují uplatnění výtvarných děl v architektonickém řešení staveb z kulturně politických, ideových a odborných hledisek podle jejich společenského, architektonického a výtvarného významu a předpokládané náklady na ně.*“¹⁸⁶ Pokud byl tedy projektový úkol schválen s tím, že se na stavbě výtvarná díla uplatní – vynechání výtvarného řešení bylo možné, muselo být ale patřičným způsobem zdůvodněno –, v průběhu prací na projektové dokumentaci se měl upřesnit jejich rozsah i ideový záměr. Investor pak zažádal pobočku ČFVU příslušnou k místu stavby, aby mu umělce pro daný úkol přidělil. V praxi to znamenalo, že byl generel výtvarné výzdoby krajskou výtvarnou radou schválen, aniž by byl jmenován konkrétní umělec: „*Vzhledem k tomu, že otázka uplatnění výtvarného díla se projednává ve výtvarné radě před zahájením prací na přípravné dokumentaci staveb, popř. před jejím schválením, není možné posuzovat navržené umělecké dílo v jeho konkrétní podobě.*“¹⁸⁷ Realizace byla konkrétnímu autorovi zadána prostřednictvím ČFVU, a to na doporučení architekta nebo Fondu, až po schválení stavebního povolení. U obytných souborů se objem investičních prostředků určených na pořízení výtvarných děl rozpočtoval vždy pro konkrétní kraj dle platných technicko-hospodářských ukazatelů pro dané pětileté plánovací období. Při stanovení výše honorářů pro umělce se vycházelo z vládní vyhlášky č. 149/1961, která tuto pravomoc svěřovala krajským uměleckým komisím ČFVU.

¹⁸⁴ Příloha č. 2 – Zpráva o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, s. 2, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, NA, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁸⁵ Příloha k usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 38/1978 Zásady uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, s. 3, NA, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁸⁶ Ibidem, s. 4.

¹⁸⁷ Neoznačený strojopis, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

Výtvarné rady nebyly zřejmě úplnou novinkou, v Praze je činnost tohoto orgánu doložena už v roce 1973,¹⁸⁸ pro jihomoravský krajský národní výbor však tato oblast představovala velkou neznámou. Z pražské praxe vyplývá, že se výtvarné rady nevyhnutelně dostaly do kolize s oblastí působnosti provozně starších uměleckých komisí ČFVU a že tento stav nebyl nikdy zcela vyřešen: „*Ještě v roce 1988 zaznívá z úředních dokumentů, že společně zasedajícím členům obou institucí chybí striktní jednací řád a mnohdy i vhodné prostory k setkáním a že se během rozhodování nejednou kříží i jejich kompetence. Zatímco totiž výtvarná rada coby poradní sbor NVP nesla odpovědnost za umísťování výtvarných děl na veřejných prostranstvích a na fasádách objektů a měla teoreticky oprávnění (nejnověji podle metodické směrnice Federálního ministerstva technicko-investičního rozvoje a Ministerstva kultury ČSR z 31. května 1978) projednávat výtvarné záměry, jež jsou součástí jakékoli investice na území hl. m. Prahy, nebyla umělecká komise kompetentní v otázkách umístění díla, nýbrž šlo výslovně o posudkový orgán ČFVU pro nákup, prodej a zadání děl výtvarných umění, který podává objektivní hodnocení ideové a umělecké úrovně předkládaných děl, posuzuje přiměřenost honoráře a také povahu díla pro jeho zdanění.*“¹⁸⁹ Není vyloučeno, že právě model výtvarné rady fungující v hlavním městě, byl v roce 1978 aplikován na celé Československo. Nadřazeným orgánem krajských rad byla výtvarná rada Ministerstva výstavby a techniky ČSR.

Autoři navrhovaného opatření, které mělo počátkem roku 1978 nahradit již nefungující usnesení z roku 1965, se snažili vyvrátit podezření, že by nová pravidla měla vést ke krácení finančních prostředků určených pro výtvarná řešení staveb. Jak již bylo řečeno výše, původní propočty kalkulovaly s roční částkou 80 až 100 milionů korun. Aniž by však bylo usnesení č. 355/1965 důsledně dodržováno, vyšplhaly se v roce 1976 roční náklady na umění v architektuře na neuvěřitelných 176,1 milionu korun a odbor investiční výstavby při Úřadu předsednictva vlády byl nucen konstatovat, že: „*Náklady na výtvarná díla, která jsou součástí staveb, rostou rychlejším tempem než objemy stavebních prací na investiční výstavbě.*“¹⁹⁰ Nové Zásady uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě byly po značných průtazích vyvolaných svazovými organizacemi, které vytrvale požadovaly návrat do roku 1965, schváleny celostátním usnesením předsednictva vlády

---

¹⁸⁸ Otakara Řebounová – Petra Vokáčová, Výtvarná rada Národního výboru hlavního města Prahy 1972–1991. Archivní pomůcka Archivu hlavního města Prahy, *Archiv hlavního města Prahy*, <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-548-NVP-vytvarna-rada.pdf>, vyhledáno 3. 3. 2017.

¹⁸⁹ Ibidem, s. 8.

¹⁹⁰ Z. Hála – M. Marek, Informace k návrhu usnesení předsednictva vlády ČSSR. Zpráva o uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě ze dne 13. 1. 1978, č. j. 24423/77-19, s. 4, NA, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, nečíslováno, fond nezpracován.

Československé socialistické republiky č. 38 ze dne 9. února 1978¹⁹¹ a dále na národní úrovni usnesením vlády České socialistické republiky ze dne 8. března 1978 č. 85.¹⁹²

Za účelem uvedení zásad do praxe byly v květnu 1978 vydány příslušné metodické směrnice,¹⁹³ které určovaly obecně závazný postup výtvarných rad ve všech stupních řízení, odboru kultury jihomoravského KNV zbývalo vypracovat závazné pokyny týkající se vnitřního fungování krajského pracoviště, tzv. Metodickou pomůcku pro uplatňování výtvarných děl u staveb.¹⁹⁴ Rada byla ustavena 24. října 1978, jejím předsedou byl jmenován vedoucí odboru kultury jihomoravského KNV (Jm KNV) Drahomír Hausner, místopředsedy se stali vedoucí odboru výstavby Jm KNV Bohumil Kolář a vedoucí odboru územního plánování Jaromír Chleborad, funkci tajemníka zastával zaměstnanec odboru výstavby Milan Kračmar. K dalším členům patřili zástupci Jm KNV (Libuše Lefnerová, Otto Slouk), jihomoravské organizace SČVU (František Chmelař a Zdeněk Čubrda), jihomoravské organizace ČFVU (Zdeněk Novotný, Josef Vrána) a jihomoravské organizace SA ČSR (Milan Moráň, Arnošt Krejza), Fakultu architektury VUT v Brně zastupovala Růžena Bartková.¹⁹⁵ V následujícím roce se rada setkala sedmkrát, informace o frekvenci jednání v dalších letech se bohužel nedochovaly a z dostupných materiálů ani nevyplývá, ve kterém roce byl orgán zrušen. Lze však předpokládat, že k zániku mohlo dojít podobně jako v případě krajských uměleckých komisí ČFVU počátkem 90. let.

3.9 Usnesení vlády ČSR č. 333/1982 Poslání a směry dalšího rozvoje socialistické architektury a urbanismu v ČSSR

V generelu umělecko-výtvarné koncepce brněnského sídliště Starý Lískovec, který byl vypracován v únoru 1987, se objevuje zmínka o usnesení vlády č. 333, jehož plný název zde není uveden: „*V souladu s vládním usnesením č. 333 byla na základě objednávky OÚPA NVmBrna zpracována studie barevnosti a výtvarného řešení objektů a malé architektury obytných souborů*

¹⁹¹ Usnesení předsednictva vlády Československé socialistické republiky ze dne 9. února 1978 č. 38 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, Zásady uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě. Příloha k usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 38/1978, NA, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁹² Usnesení vlády České socialistické republiky ze dne 8. března 1978 č. 85 k usnesení předsednictva vlády ČSSR ze dne 9. února 1978 č. 38 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, NA, fond Úřad vlády ČSR/ČR, nečíslováno, fond nezpracován. Na Slovensku došlo ke schválení komplementárního usnesení č. 74/1978 už 22. února.

¹⁹³ Metodické směrnice Federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj, Ministerstva výstavby a techniky ČSR, Ministerstva výstavby a techniky SSR ze dne 31. května 1978 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, NA, fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR, signatura 1, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁹⁴ Metodická pomůcka pro uplatňování výtvarných děl u staveb (souborů), jejichž dokumentace podléhá státní expertize, a pro předklad pro projednání do Výtvarné rady Ministerstva výstavby a techniky ČSR, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁹⁵ Usnesení rady krajského národního výboru ze dne 24. října 1978, čís. 2010–06 k ustavení výtvarné rady jako poradního a posudkového orgánu rady Jm KNV pro uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, ibidem.

*Kamenný vrch I a II.*¹⁹⁶ A dále: „*V souladu s úsilím o vyšší estetickou úroveň výstavby obytných souborů dle vládního usnesení č. 333 je přihlíženo i k výběru a uplatnění výtvarných děl v O. S. Kamenný vrch I.*“¹⁹⁷ Tato zmínka se s největší pravděpodobností týká usnesení vlády ČSR č. 333/1982 k dalšímu rozvoji socialistické architektury a urbanismu ze dne 24. listopadu 1982,¹⁹⁸ na jehož existenci v roce 2004 upozornila Kateřina Pažoutová.¹⁹⁹ Tímto usnesením byl zároveň schválen dokument s názvem *Poslání a směry dalšího rozvoje socialistické architektury a urbanismu v ČSSR*, jehož znění vypracoval kabinet teorie architektury Výzkumného ústavu výstavby a architektury (VÚVA).²⁰⁰ Obsah textu byl projednán s vedením Ministerstva výstavby a techniky ČSR a opakovaně konzultován také se zástupci ÚV KSČ. Hlavní poselství dokumentu zaměřeného na budoucí směřování socialistické výstavby výstižně shrnuje tehdejší ředitel VÚVA Václav Chyška v úvodu k jeho 2. vydání: „(...) *problém se přesouvá z oblasti otázek ,co udělat pro vysokou úroveň české architektury a urbanismu‘ do oblasti ,jak to udělat‘.*“²⁰¹

K posílení estetického působení architektury, potažmo úlohy výtvarného umění ve výstavbě, měly přispět následující procesy: „*Zvyšovat obytnost, rozmanitost, osobitost, estetickou úroveň a společenskou přitažlivost nové výstavby, zejména komplexní bytové výstavby. Zajišťovat větší pestrost architektonických a urbanistických forem, pestřejší půdorysnou i výškovou skladbu budov a jejich sekcí, větší variabilitu průčelí a barevnost. (...) Zejména centra nových obytných souborů by měla soustřeďovat a sdružovat občanská zařízení a být hodnotnými architektonickými díly s využitím výtvarných umění, uměleckých řemesel a designu.*“²⁰² Navrhovaná opatření vycházela z víry v moc architektury ovlivňovat způsob života, chování a uvažování lidí, kteří ji užívají. Architektura byla v tomto pojetí jakýmsi dvojím rámcem – jako „matka všech umění“ vytvářela prostor pro uplatnění dalších výtvarných disciplín; z hlediska sociologického měla fungovat jako nástroj transformace společnosti na novou, kvalitativně vyšší úroveň. Této symbiózy mělo být (možná překvapivě) dosaženo uplatňováním tvůrčí „*metody socialistického realismu, odpovídající soudobým společenským a technickým podmínkám, se zřetelem k jejímu hlavnímu cíli, kterým je silné umělecké vyjádření pokrokových tendencí naší společnosti a výrazné ideově politické a morální působení* [zvýrazněno autorkou].“²⁰³ Z narážek na nutnost respektovat podmínky současné doby lze vytušit, že formální podoba socialistického realismu měla koncem 80. let projít určitým „faceliftem“, požadavek na politickou úlohu umění v architektuře ale plně odpovídal praxi 50. let.

---

¹⁹⁶ Obytný soubor Kamenný vrch I. Generel umělecko-výtvarné koncepce (průvodní zpráva), s. 7–8, MZA, fond B 338, kart. Výst./79, nečíslováno, fond nezpracován.

¹⁹⁷ Ibidem.

¹⁹⁸ Doprovodný komentář k usnesení č. 333/1982 publikoval VÚVA, viz *Poslání a směry dalšího rozvoje socialistické architektury a urbanismu v ČSR. Usnesení vlády č. 333/1982 (2. komentované vydání)*, Praha 1988.

¹⁹⁹ Pažoutová 2004, s. 32.

²⁰⁰ Viz pozn. 198.

²⁰¹ Ibidem, s. 5.

²⁰² Ibidem, s. 19.

²⁰³ Ibidem, s. 16.

Úsilí o zkvalitnění české architektonické tvorby (příznačné je, že se navrhovaná opatření týkala pouze českých zemí, nikoliv Slovenska, které mělo v tomto ohledu jistý náskok)²⁰⁴ mělo přitom probíhat kontinuálně na všech úrovních, tj. nejen v oblasti architektonické, ale také urbanistické, výrobní, plánovací, typizační, vědecko-výzkumné, vzdělávací a osvětové. Vláda uložila ministerstvům přijetí konkrétních a kontrolovatelných úkolů pro období následujících osmi let, tj. do roku 1990, přistoupilo se také k přípravě „*zákona o architektuře*“, již inicioval Svaz československých architektů po vzoru „*ostatních socialistických zemí*“.²⁰⁵ Co přesně bylo předmětem připravovaného legislativního opatření zmiňovaného v předmluvě k vydání z roku 1988, se mi bohužel nepodařilo zjistit, jisté ovšem je, že k jeho schválení již díky listopadovým událostem nedošlo.

4 Výtvarná řešení brněnských obytných souborů (1945–1989)

V následující kapitole představuji formou případových studií tři tendence, kterými se vyznačují výtvarná řešení brněnských obytných souborů zbudovaných mezi lety 1945–1989, respektive počátkem 90. let, kdy investiční akce započaté v období socialismu ještě pozvolna doznávaly. Jedná se o tři etapy vymezené politickými událostmi, jež se přímo odrážely ve strategiích, s nimiž bylo k výtvarným koncepcím přistupováno, a lze o nich tedy uvažovat i v celostátním měřítku. Milníky představují roky 1948 (převzetí vlády ČSR komunistickou stranou, prosověská orientace ČSR) a 1949 (IX. sjezd KSČ, ministr informací a osvěty Václav Kopecký vyhláší socialistický realismus za jedinou přípustnou tvůrčí metodu), 1953 (úmrtí J. V. Stalina) a 1954 (kritika „zbytečnosti v architektuře“ vyslovená N. S. Chruščovem na Všesvazové konferenci zaměstnanců ve stavebnictví, přechod od socialistického realismu k typizaci a výstavbě z prefabrikátů, politické „tání“), 1968 (invaze vojsk zemí Varšavské smlouvy do Československa, politické „tuhnutí“, nástup normalizace), 1989 (události 17. listopadu, konec vlády komunistické strany, demokratizace, postupný útlum činnosti svazových organizací). Tyto etapy označuji termíny socialistickorealistickej fáze (50. léta), období tvůrčího uvolnění (60. léta) a fáze normalizační (70.–80. léta), přičemž časové ohraničení odpovídající určitému desetiletí je nutné brát s rezervou, protože politické změny se ve způsobu řešení bytové výstavby, která měla určitou setrvačnost, neodrazily okamžitě.

Do těchto úseků spadá také série legislativních opatření, jež se přímo promítala do podmínek, a tedy i výsledné podoby spolupráce architektů s výtvarníky: socialistickorealistickej etapa (zákon č. 111/1953 Sb. o právu autorském – založení ČFVU a uměleckých komisí pro spolupráci architekta s výtvarníkem), období tvůrčího uvolnění (usnesení vlády ČSR č. 355/1965 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě, zajištění finančních prostředků na umělecká díla, za výtvarnou koncepci zodpovídá architekt, schvalovací řízení v KUK ČFVU), období normalizace

---

²⁰⁴ Srov. ibidem, s. 7.

²⁰⁵ Ibidem, s. 11.

(usnesení vlády ČSSR č. 38/1978 a usnesení vlády ČSR č. 333/1982, kontrola investora nad čerpáním finančních prostředků, schvalovací řízení ve výtvarných radách KNV a jim nadřízené výtvarné radě Ministerstva výstavby a techniky ČSR).²⁰⁶ Mimo to, že je výsledná koncepce výtvarného řešení obytných souborů průsečíkem výše zmíněných politických událostí a legislativních opatření, do hry vždy vstupovaly také technologické možnosti a inovace. V období socialistického realismu, kdy požadavek na formální a obsahovou výmluvnost výtvarných prvků přehlušil potřebu uplatnění originálu, se na fasádách například objevují první prefabrikované, ať už betonové či keramické, výtvarné prvky produkované v masovém měřítku. Panelová výstavba zase z technických důvodů neumožňovala snadné použití plastického dekoru na fasádách a umělecká díla se přesouvala do veřejných prostranství aj.

V případových studiích se soustředím také na roli textových koncepcí, tzv. libret, generelů či scénářů výtvarné výzdoby, jež hrály v procesu spolupráce výtvarných umělců s architekty při řešení staveb klíčovou úlohu, a to především v době politického tuhnutí, kdy přebíral kontrolu nad obsahem uměleckých děl státní aparát a kdy vědomí cenzury provázelo výtvarnou koncepci takřka od zrodu myšlenky, respektive kdy byla myšlenka záměrně formulována tak, aby se s během schvalovacího řízení ukázala jako životaschopná. V období 50. a 70. až 80. let tak vznikaly generely, pro něž jsou charakteristické dvě vyhocené polohy: ideologická bezobsažnost (poloha nekonfliktní, např. motiv přírody, rodiny, literárních předloh, hudby, lidových tradic, znamení zvěrokruhu aj.) a ideologická angažovanost (poloha devótní, např. témata boj mládeže za mír, internacionální družba socialistické mládeže, budování těžkého průmyslu, lidská práce, atom ve službách míru aj.). Pro Brno je příznačné, že v období 50. let i za normalizace se vyskytují polohy obě, přičemž socialistickorealisticke obytné soubory jako by se politickým tématům až na výjimky záměrně vyhýbaly. Dobová diskuze nad výtvarnými návrhy se přitom častěji než k otázce, co se čeká od umění v architektuře, stáčela k tématu, jaká je správná podoba sorely. Architekti i umělci nevyjasněnou podobu dogmatu, která je uváděla do permanentní nejistoty, kladli za vinu teoretikům: „*Teorii se nepodařilo dosáhnout takové úrovně, aby mohla být účinným pomocníkem při řešení naléhavých otázek výstavby, otázek ideově uměleckých i technicko-řemeslných a ekonomických, jak očekává architektura zaměřená na uspokojování vzrůstajících materiálních a duchovních potřeb společnosti.*“²⁰⁷ V průběhu tvůrčího uvolnění 60. let se mi nepodařilo zachytit žádná textová východiska, která by stála za koncepcemi obytných souborů, z čehož usuzuji, že nebyla během komisionálního řízení zásadním kritériem pro schválení či neschválení navrhovaného výtvarného programu. I přes ideologický dozor KUK ČFVU je proto v souvislosti s obdobím „zlatých šedesátých“ let možné uvažovat o jakési autonomní kurátorské

²⁰⁶ Výtvarná rada Ministerstva výstavby a techniky ČR byla ustavena v roce 1978 příkazem ministra resortu Františka Šrámka. Viz Příkaz ministra č. 4/1978 ze dne 10. 8. 1978, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

²⁰⁷ Stanislav Rys, Kriticky o práci a snahách architektů, in: *Výtvarní umělci k desátému výročí osvobození 1955*, s. 37–42, cit s. 38

činnosti architektů v oblasti umění ve veřejném prostoru či o tvorbě stálých expozic soudobého výtvarného umění ve veřejných budovách (poloha kurátorská), která by si jistě zasloužila bližší zpracování také v dalších městech.

4.1 *Fáze socialistickorealistická (50. léta)*

Období následující po konci druhé světové války bylo v Evropě poznamenáno doznívajícím funkcionalistickým racionalismem meziválečných let, kdy se výtvarné umění v architektuře uplatňovalo spíše výjimečně. Architekt a teoretik Karel Honzík tuto situaci v roce 1946 shrnul sobě vlastním způsobem: „*Ještě před sedmdesáti lety zaplavovali průčelí veřejných staveb géniové nic nepředstavující, bohyně 'ničeho' a přetékající rohy hojnosti, zástupy andělíčků s bezobsažnými gesty. Byly to všechno jen zvětralé trosky kdysi živých symbolů, jimž na veřejném prostranství antickém nebo středověkém rozuměl obecný lid jako běžné denní řeči. (...) Mladší architekti, které odpuzovala prázdnota těchto dekorací, zbavených původního významu, odvrátili se od monumentálního umění vůbec.*“²⁰⁸ V brněnském prostředí meziválečného období představuje výjimku spolupráce místních architektů se sochařem a pedagogem brněnské české techniky Václavem Hynkem Machem (1882–1958), jehož jméno je spojováno především s tvorbou Jindřicha Kumpošta (1891–1968)²⁰⁹ a Vladimíra Fischera (1870–1947).²¹⁰

Po skončení druhé světové války bylo město Brno, podobně jako další aglomerace v českých zemích a na Slovensku, nuceno řešit otázku bytové výstavby. Důvodem nebylo jen zastarávání stávajícího bytového fondu, který přestával splňovat základní hygienické požadavky, ale především válečné škody způsobené bombardováním města spojeneckými letouny v srpnu, listopadu a prosinci 1944 a sovětskými leteckými útoky v dubnu 1945.²¹¹ Po přechodném vylidnění města způsobeném odsunem židovského obyvatelstva do koncentračních táborů a vyhnáním brněnských Němců po skončení války začala populační křivka opět stoupat. „*S hospodářským rozvojem města v prvních poválečných letech úzce souvisela i jeho výstavba, neboť válečné události těžce poznamenaly celkový vzhled Brna. Vedle rozsáhlých škod na průmyslových závodech, komunikacích a ostatních zařízeních*

---

²⁰⁸ Karel Honzík, *Tvorba životního slohu*, Praha 1947, s. 419–420.

²⁰⁹ Jedná se například o nájemní domy Národní úrazové pojišťovny dělnické pro Moravu a Slezsko v Nerudově ulici (1921–1922). Dalším příkladem spolupráce je cyklus soch pro vlastní vilu architekta s přílehlou zahradou v Barvičově ulici (1922–1924) a figurální výzdoba fasády budovy Okresní nemocenské pokladny v Zahradníkové ulici (1922–1924).

²¹⁰ Ke spolupráci obou autorů došlo ještě v předválečném období na výzdobě průčelí budovy Cyrilometodějské záložny v Brně na Zelném trhu (1914–1915), k církevním zakázkám patří práce na podobě bronzových reliéfů křížové cesty umístěných v interiéru kostela sv. Augustina na Kraví hoře (1930–1935). O rekonstrukci životních osudů a vyhotovení soupisu autorova díla se zasloužila Jana Mlatečková, srov. Jana Mlatečková, Méně známá osobnost brněnského sochaře Václava Hynka Macha a jeho tvorba nejen na jižní Moravě, *Jižní Morava XXVII*, 2011, sv. 50, s. 209–233.

²¹¹ Přehled míst zasažených bombardováním včetně dobových fotografií viz webovou aplikaci *Letecké bombardování Brna v letech 1944–45*, <http://www.brno.cz/bombardovani/>, vyhledáno 5. 3. 2017.

utrpěl obrovské ztráty i městský bytový fond. Téměř každý druhý dům byl zničen nebo poškozen, což představovalo úplné zničení 11 800 bytů a poškození 35 000 bytů. (...) V letech 1945–1946 bylo v Brně zrekonstruováno 924 bytů a během dvouletky formou soustředěné výstavby vzniklo první poválečné sídliště v Táboře s 320 byty,²¹² shrnuje tehdejší situaci Jaroslav Mlýnský v *Dějínách města Brna*.

Výstavba ještě funkcionalistického sídliště Tábor a dalších menších obytných souborů²¹³ postavených v rámci dvouletého hospodářského plánu v letech 1947–1948 pochopitelně nepřinesla komplexní řešení bytové krize, v brněnském prostředí byla proto i v průběhu 50. let trvalou prioritou snaha o nalezení východiska z této situace. Dá se předpokládat, že těsně po skončení války nebylo dotváření staveb pomocí výtvarného umění z ekonomických důvodů na pořadu dne, výstavbu tohoto období lze navíc po formální stránce stále ještě chápat jako přímé pokračování funkcionalismu, do roku 1947 už ale spadá také vydání *Memoranda ústředního bloku výtvarníků Československé republiky: O potřebách československého výtvarnictví*.²¹⁴ Situace se sice nakonec ve prospěch výtvarného umění v architektuře skutečně obrátila, k proměně názoru však nedošlo vlivem úsilí zemských Bloků, ale v důsledku politických změn, které přišly s nástupem vlády Komunistické strany Československa v únoru 1948. V následujícím roce se po vzoru Sovětského svazu zdejší kulturní obec přihlásila k metodě socialistického realismu, který byl vyhlášen závazným tvůrčím směrem, jenž se vztahoval na všechny oblasti kultury, a prosovětská orientace se začala odrážet nejen na architektonickém pojetí staveb, ale také na reorganizaci výtvarného života.²¹⁵

Zestátnění národního hospodářství brzy dolehlo i na oblast stavebnictví a projekční praxe – založení brněnského Stavoprojektu, který pohltil soukromé ateliéry, spadá už do října roku 1948, prvním ředitelem se stal Vilém Kuba.²¹⁶ K architektuře vázané výtvarné umění začalo plnit úlohu odpovídající zásadám nového slohu, jehož historizující forma ostře kontrastovala s meziválečným modernismem, který byl starším projektem levicové avantgardy, jejíž členové se po roce 1948 více či méně ochotně přizpůsobovali socialistickorealistickému tvarosloví. Téma obnovení spolupráce architektů a výtvarných umělců rezonovalo už mezi texty z dubna 1948, které avizovaly nadcházející Sjezd národní kultury.²¹⁷ V článku příznačně nazvaném *Nové možnosti architektů předpověděl kritik Otokar Mrkvička nadcházející vývoj: „Zajisté že přijde doba, kdy opět v novém souladu bude pracovat architekt s malířem a sochařem, dáváje svým dílem stavebním pevnou základnu nového řádu*

²¹² Jaroslav Mlýnský, Brno v období vzniku a upevňování lidové demokracie (1945–1989), in: Jaroslav Dřímál – Václav Peša (eds.), *Dějiny města Brna/2*, Brno 1973, s. 186.

²¹³ O dvouletkové výstavbě v Brně více zde: Anna Koželouhová, *Poválečné bydlení v Brně a Vídni*, in: Koryčánek et al. 2015, s. 65–87.

²¹⁴ *Memorandum 1947*.

²¹⁵ Sjezd národní kultury se uskutečnil ve dnech 10.–11. 4. 1948 ve Velkém sále pražské Lucerny. Více viz Knapík – Franc et al. 2011, s. 840–842.

²¹⁶ O historii brněnského Stavoprojektu podrobněji pojednává studie Václava Kasalického, viz: *Ke čtyřiceti letům socialistického projektování v Brně*, in: *STAVOPROJEKT 1948–1988. 40 let architektonické tvorby Stavoprojektu*, Brno 1988, nepag.

²¹⁷ *Ibidem*, s. 826–828.

slohotvorného, vycházejícího přímo ze života, z požadavků moderního člověka a vyspělé techniky.“²¹⁸

K návratu výtvarných prvků do architektury došlo s plnou silou s počátkem 50. let, ovšem pod ideologickým diktátem, kterému odpovídá i výběr vyobrazených témat. Všudypřítomnou myšlenkou se stalo rozvíjení odkazu národní minulosti a adorace socialistické přítomnosti. Autorský rukopis výtvarníků byl potlačen na minimum ve snaze přizpůsobit se anonymitě děl lidové tvorby. Výtvarná díla se díky své narativní funkci – jejich úkolem bylo tlumočit ideologii nového režimu – po dobu následujícího desetiletí stala služebníky architektury spíše než jejími rovnocennými partnery.

O vhodnosti opětovného využití starobylé techniky terakoty, pro renesanci typického sgrafita a nově též prefabrikovaného ornamentu při úpravě fasád informoval československé architekty od roku 1951 časopis *Sovětská architektura*. Zde byly také pravidelně zveřejňovány statě domácích i sovětských architektů zaměřené na socialistický realismus a vycházely zde informace o aktuálním dění v oblasti výstavby v Sovětském svazu. Smrt J. V. Stalina v roce 1953 a Chruščovovo negativní hodnocení nákladné výstavby socialistického realismu v roce 1954 vedly k zániku tohoto úzce profilovaného periodika. V roce 1955 vystřídal *Sovětskou architekturu* čtrnáctideník *Československý architekt* vydávaný Svazem československých architektů a metoda socialistického realismu se stala terčem tvrdé kritiky. Téma návratu k historii proniklo i do technicky založeného časopisu *Pozemní stavby*, kde se mimoděk odkrývaly praktické problémy vznikající během snahy o rekonstrukci již zapomenutých postupů a jejich uplatnění v masovém měřítku.

V místních podmínkách se nový sloh uplatnil zejména v bytové výstavbě a v objektech občanské vybavenosti, jako jsou školská zařízení, zařízení předškolní výchovy a ubytovací kapacity pro vysokoškolské studenty.²¹⁹ Přestože v Brně nebyl lokalizován těžký průmysl a hromadná bytová výstavba zbudovaná ve stylu socialistického realismu se zde neprojevila zdaleka v takovém měřítku jako v průmyslových centrech typu Ostravy, Havířova, Kladna nebo Mostu, dochovaný fond není svým rozsahem nijak zanedbatelný. O prezentaci stručného přehledu brněnských realizací z období 50. let včetně autorského určení se v roce 2009 pokusila Renata Vrabelová,²²⁰ detailnější souhrnná studie věnovaná tvorbě jednotlivých architektů tvořících pod vlivem sovětského vzoru však dosud zpracována nebyla. V obecnější rovině se tématu naposled věnoval Jan Kristek;²²¹ bytovou výstavbou z období 50. let obsahující prvky výtvarné výzdoby jsem se podrobněji zabývala v roce 2015.²²²

Srovnáme-li počet publikačních výstupů věnovaných brněnskému funkcionalismu, který se zde prosadil v průběhu 20. a 30. let, a architekturu poválečného období, jež zabírá období více než čtyřiceti

²¹⁸ Otokar Mrkvička, Nové možnosti architektů, in: Miroslav Kouřil (ed.), *Sjezd národní kultury 1948. Sbirka dokumentů*, Praha 1948, s. 39.

²¹⁹ Výjimku tvoří například vazební věznice v Brně-Bohunicích, Biofyzikální ústav ČSAV a administrativní budova Hutního projektu na Moravském náměstí.

²²⁰ Renata Vrabelová (ed.), *Brno – architektura / Brno – Architecture 1945–1990*, Brno 2009.

²²¹ Jan Kristek, Fragmentovaná sorela. Brněnská dynamika procesu výstavby 50. let, in: Koryčánek et al. 2014, s. 61–120.

²²² Jana Kořínková, Mezi architektonickým dekorem a autonomním dílem. Výtvarné umění jako součást bytové výstavby z období socialismu v Brně, in: *ibidem*, s. 135–172.

let, dojdeme k závěru, že tvorba brněnských funkcionalistů, kteří i za nových politických podmínek dále pokračovali v projekční činnosti, jež ovšem vznikala v zcela odlišném architektonickém slohu, byla dosud až na výjimky ignorována.²²³ Výmluvným příkladem je poválečná tvorba bývalého funkcionalisty Viléma Kuby, který po roce 1948 patřil k nejpłodnějším autorům (stal se dokonce prvním ředitelem Stavoprojektu). Autoři architektonické monografie se tuto část jeho tvorby rozhodli ze svého výzkumu vynechat a zaměřili se spíše na postihy, kterým byl Kuba koncem 50. let vystaven.²²⁴

Násilné přerušení funkcionalistické tradice mělo dopad také na další oblasti výzkumu brněnské architektury 20. století. První problém je více očividný – zadušení funkcionalismu a jeho ostrá kritika v období 50. let zcela logicky budily zájem nejen teoretiků, ale i architektů o toto období, zejména v době, kdy už byl socialistický realismus oficiálně zavržen. Po pádu komunistického režimu v roce 1989 začal obdiv k architektuře 20. a 30. let znovu eskalovat, a to jak v oblasti teorie, tak na úseku projekční činnosti – brněnský historik architektury Jan Sedlák v této souvislosti zavedl pojem „brněnský sentimentální neofuncionalismus“.²²⁵ Architektura poválečné moderny 60. až 80. let byla spolu se socialistickorealistickou výstavbou přehlížena až do doby, kdy se o toto téma začala zajímat mladší generace teoretiků, která nebyla socialistickým traumatem, respektive silou funkcionalistického mýtu přímo zasažena. V poslední době se také začíná ukazovat, že fenomén brněnského funkcionalismu nezbrzdil pouze studium období, které následovalo po roce 1948, ale také výzkum paralelního proudu pozdního historismu, který moderna zastínila.²²⁶ O síle funkcionalistické aury vypovídá také skutečnost, že realizace světoznámého zakladatele moderní architektury, brněnského rodáka Adolfa Loose, které se nacházejí ve městě a jeho okolí, u místních obyvatel nikdy nedosáhly věhlasu, jakému se těší dílo Bohuslava Fuchse, Jindřicha Kumpošta či Ernsta Wiesnera.²²⁷ Zatímco Plzeň v současné době staví koncepci turistického ruchu na rekonstrukci a postupném zpřístupňování Loosových interiérů,²²⁸ vila ředitele cukrovaru v Hrušovanech u Brna i interiér jídelny Bauerova zámečku na brněnském výstavišti dlouhodobě chátrají.

Realizace z období socialistického realismu, jež byly těsně vázány na architekturu, se v mnohých případech dochovaly v původní podobě až do dnešních let, ohrožuje je zejména probíhající vlna revitalizací, která začlenění výtvarných prvků ignoruje. Za nejvýmluvnější doklad výtvarného

---

²²³ Výjimkou je například tvorba architekta a vysokoškolského pedagoga Bedřicha Rozehnal, který zůstal věrný funkcionalistickým zásadám i po roce 1948 a koncem 50. let byl politicky perzekvován. Srov. Petr Pelčák et al., *Bedřich Rozehnal (1902–1984)*, Brno 2009.

²²⁴ Srov. Petr Pelčák et al., *Václav Dvořák, Vilém a Alois Kuba: brněnští stavitelé 30. let*, Brno 2002.

²²⁵ Jan Sedlák tento fenomén spojoval především s činností brněnského architektonického spolku Obecní dům, jehož členové se aktivně věnují také publikační a vydavatelské činnosti zaměřené na významné osobnosti a tvůrčí počiny meziválečného období. Srov. *Obecní dům Brno*, <http://www.obecnidumbrno.cz/>, vyhledáno 12. 3. 2017.

²²⁶ K tomuto tématu naposled viz Pavla Cenková, Karel Láník (1886–1956), zapomenutý brněnský architekt, *Zprávy památkové péče* LXXVI, 2016/příloha, s. 113–121.

²²⁷ O realizacích architekta Adolfa Loose v regionu více zde: Jindřich Chatrný a Dagmar Černoušková, *Brněnské stopy Adolfa Loose*, Brno 2010.

²²⁸ O interiérech Adolfa Loose v Plzni více např. zde: Petr Domanický – Petr Jindra, *Loos – Plzeň – souvislosti*, Plzeň 2011.

řešení architektury lze považovat například budovu Hutního projektu od Lubomíra Laciný s pískovcovými reliéfy Sylvý Lacinové a Jiřího Marka z roku 1953, která byla za zdařilý příklad spolupráce architekta s výtvarníky označována již dobovým tiskem.²²⁹ Ke komplexně řešeným obytným souborům pak patří dřívější sídliště Leninova (dnes Kounicova), ansámbly v ulici Zemědělské, bytový komplex vymezený ulicemi Kounicova, Klatovská, Botanická a Hrnčířská (dále jen Klatovská) a sousední drobnými sgrafity pojedený obytný blok mezi ulicemi Tučkova, Zahradníková, Botanická a Hrnčířská (dále jen Tučkova) s figurálními reliéfy Konráda Babraje a Miloše Axmana a dvěma volnými skulpturami s motivem hrajících si medvědů Sylvý Lacinové.²³⁰

Z archiválií Českého fondu výtvarných umění ve fondu G 606 MZA jasně vyplývá, že výtvarné řešení obytného souboru Klatovská bylo pevně tematicky svázáno. Autorem projektu, který vznikl v polovině 50. let, byl architekt Vojenského projektového ústavu František Koplík, generel výtvarné výzdoby dodal spolu s rozpočtem na žádost projektanta Svaz. O této skutečnosti svědčí dochované podrobné libreto určující ikonografii exteriérové a interiérové výzdoby, o jehož vyhotovení požádal v červenci roku 1955 tajemníka jihomoravské pobočky ÚSČSVU Zdeněk Jaroš, zástupce Vojenského projektového ústavu se sídlem v Brně.²³¹ V následujícím měsíci obdržel Jaroš od Svazu dokument s návrhem úpravy fasád, zeleně a interiérů včetně finanční kalkulace, aniž by však byla zmíněna jména konkrétních autorů – umělci měli být vybráni až na základě soutěže: „*Jako jednotliví myšlenku výzdoby celého prostoru navrhujeme ‚Boj mládeže za mír‘, která svoji šíří a mnohotvárností zaručuje optimistickou výzdobu jak v oboru malířském, sochařském i architektonickém. (...) Náměty na řešení těchto uměleckých úkolů a jejich provedení vyjdou z interní soutěže SČSVU krajského střediska Brno. Obdobné by bylo získání námětu na dekorativní pásy a výzdobu školek.*“²³² Z dochovaných dokumentů sice není možné autora libreto určit, z dnešní podoby komplexu je však stále patrné, že jednotliví myšlenka byla pro umělce závazná.

S ohledem na rekonstrukce, kterými obytný soubor prošel (mateřská škola s jeslemi zasazená ve vnitrobloku byla v 90. letech privatizována a objekt je dnes využíván jako zařízení zdravotnického typu), dnes není možné s jistotou říci, zda byly plánované umělecké prvky realizovány v plném rozsahu. Do dnešních dní se dochovala především série domovních znamení z keramických prefabrikátů, sgrafitová výzdoba a keramické reliéfy zobrazující téma dětských her. Mezi autory, kteří se zde uplatnili, patří sochař Václav Lokvenc, další výtvarníky včetně tvůrců sgrafit se dosud

²²⁹ *Výtvarní umělci k desátému výročí osvobození 1955*, s. 14.

²³⁰ Sousoší byla odstraněna v roce 2016 v souvislosti s rekonstrukcí dětského hřiště přilehlé mateřské školy. Dnes se obě realizace nacházejí ve spodní části parkové zóny, jež náleží k plaveckému areálu na Kraví hoře v Brně.

²³¹ Dopis Zdeňka Jaroše adresovaný Krajskému středisku Svazu československých výtvarných umělců v Brně ze dne 19. 7. 1955, MZA, fond G 606, kart. KS Dílo Brno / Ukončené akce / Spolupráce výtvarníka s architektem 1959–1961, složka Vojenský projektový ústav Brno. Výtvarná spolupráce na objektu obytného bloku Hrnčířská, Leninova, Šumavská a Botanická, nečíslováno, fond nezpracován.

²³² Nepodepsaný dopis s názvem Spolupráce s výtvarníkem adresovaný Vojenskému projektovému ústavu, pobočka Brno, ze dne 22. 9. 1955, ibidem.

nepodařilo identifikovat. Velmi dobře je naopak zdokumentován průběh výzdoby sousedního bloku v Tučkově ulici, kde se pro změnu nedochovalo textové libreto. Jednání ohledně výtvarného řešení se zde rozběhla už počátkem roku 1954, tedy o několik měsíců dříve než v Klatovské. Za vznikem tohoto ansámblu stál rovněž Vojenský projektový ústav a patrně ho lze také spojit se jménem architekta Františka Koplíka,²³³ dokumenty jako projektanta zmiňují i N. Horáčka.²³⁴ Až do roku 2015 zde byla výtvarná výzdoba dochována v takřka neporušené podobě a její typologie plně odpovídala dobové praxi: objevuje se zde prefabrikovaný ornament i autonomní autorská díla, k použitým technikám patří cementové sgrafito, keramický reliéf i kamenické prvky. Přestože dnes není libreto výzdoby k dispozici, lze odtušit, že jednotícím prvkem je téma rodiny; řešení vnitrobloku odpovídá funkci zařízení situovaných v obou protilehlých křídlech, tj. domu pionýrů a mateřské škole.

V souvislosti s výtvarným řešením ansámblu v Klatovské ulici je zajímavé sledovat rozpaky projektanta nad způsobem kalkulace honorářů pro umělce, který v daném roce ještě spadl do kompetence Ústředního svazu československých výtvarných umělců. Tajemník ÚSČSVU vysvětluje nejasnosti zástupcům Vojenského projektového ústavu ve svém dopise ze dne 25. října 1955: „*Pro vyúčtování této práce týkající se umělecké výzdoby nemá ÚSČSVU žádné tarifní tabulky ani honorářové podklady, také nyní platný jednotný sazebník, pokud jsme mohli zjistiti, neuvádí honorování umělecké práce. Honorování umělecké práce dle sazebníku hodinového bylo by sotva možné, jelikož jde o kvalifikaci a výsledek tvoření předchozího vývoje umělce, který se nedá vyjádřiti časem stanoveným pro ten nebo onen případ. Pro nedostatek jiných dokladů použili jsme do minulého roku platného sazebníku IK a aproximativního nákladu na uměleckou výzdobu.*²³⁵ *Z takto vypočítaného honoráře místo 20 % účtovali jsme 14 % z toho důvodu, že naše práce nemohla býti pro pokročilý stav Vašeho úvodního projektu graficky náležitým způsobem vybavena.*“²³⁶ K definitivnímu vyřešení podobných problémů mělo dojít až o celé desetiletí později.

Obytný soubor Tučkova – Hrnčířská – Botanická – Zahradníková

²³³ Srov. popisek pod fotografií obytného souboru, Jan Tabor – Renata Vrabelová et al., *Vypracování hodnotící metodiky architektury období 1945 až 1979 / Entwicklung einer Bewertungsmethodik der Architektur von 1945 bis 1979*, Brno – Vídeň 2012, s. 24.

²³⁴ Jednání o výtvarném řešení obytného bloku se v roce 1954 jako zástupci Vojenského projektového ústavu zúčastnili Ing. arch. N. Horáček, projektant Ing. Zd. Hejda a Št. Horák. Srov. Zápis týkající se výtvarného doplnění projektu bytovek blok Botanická ulice ze dne 28. 1. 1954, MZA, fond G 606, kart. KS ČFVU Brno / Akce III, složka Vojenský projektový ústav. Obytný blok Botanická ulice – výtvarná spolupráce, nečíslováno, fond nezpracován. Jméno N. Horáčka je přitom na rozdíl od Františka Koplíka zmiňováno opakovaně.

²³⁵ K dokumentu přiložená pracovní poznámka obsahuje následující upřesnění: „*Za podklady pro vyúčtování byl vzat aproximativní náklad cca 1 200 000 Kč. Sazebník IK VI třída IV paragr. 6, jelikož nyní jednotný sazebník uměleckou práci neuvažuje.*“ MZA, fond G 606, kart. KS Dílo Brno / Ukončené akce / Spolupráce výtvarníka s architektem 1959–1961, složka Vojenský projektový ústav Brno. Výtvarná spolupráce na objektu obytného bloku Hrnčířská, Leninova, Šumavská a Botanická, nečíslováno, fond nezpracován.

²³⁶ Dopis tajemníka ÚSČSVU v Brně adresovaný Vojenskému projektovému ústavu, pobočka Brno, ze dne 25. 10. 1955, ibidem.

sousoší *Medvědi I*, Tučkova ulice

pískovec, 165 x 160 x 80 cm, 1956,²³⁷ autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), původně součástí vodního prvku, od r. 2016 umístěno ve venkovním areálu plaveckého bazénu na Kraví hoře v Brně

sousoší *Medvědi II*, Tučkova ulice

pískovec, 160 x 145 x 75 cm, 1956,²³⁸ autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), původně součástí vodního prvku, od r. 2016 umístěno ve venkovním areálu plaveckého bazénu na Kraví hoře v Brně

relief *Dvě děvčátka a voják*, Tučkova ulice

pískovec, 150 x 190 x 30 cm, 1956, autor Konrád Babraj (22. 4. 1921, Ostrava – 1991, Brno), umístěno na fasádě mateřské školy, složeno ze dvou kusů, signováno v pravém dolním rohu K. BABRAJ 56

relief *Dva pionýři a letec*, Tučkova ulice

pískovec, 150 x 190 x 30 cm, 1956, autor Miloš Axman (20. 11. 1926, Litovel – 30. 1. 1990, Brno), signováno v pravém dolním rohu M. AXMAN 56

16 sgrafitových výplní se zvířecím motivem, Tučkova ulice

cementové sgrafito, 45 x 120 cm, 1956, autor Jan Janča²³⁹ (1. 5. 1907, Uherský Brod – 2. 9. 1992, Brno)

16 sgrafitových výplní s motivem múzických umění, Tučkova ulice

cementové sgrafito, 45 x 120 cm, 1956, autor Jan Maria Najmr²⁴⁰ (23. 1. 1922, Brno – 20. 3. 2003)

4 podokenní reliéfy s portrétními medailony (muž, žena, dívka, mladík), Botanická ulice

pískovec, 40 x 120 cm, 1956, autor František Hořava²⁴¹ (24. 7. 1906, Opatovice u Rajhradu – 28. 5. 1974, Brno)

18 podokenních sgrafitových výplní, Botanická ulice

---

²³⁷ Termín dodání byl stanoven do 30. 9. 1956, viz Hospodářská smlouva č. 754 uzavřená mezi národním podnikem Moravostav a ČFVU ze dne 28. 2. 1956, MZA, fond G 606, kart. KS ČFVU Brno / Akce III, složka Vojenský projektový ústav. Obytný blok Botanická ulice – výtvarná spolupráce, nečíslováno, fond nezpracován.

²³⁸ Ibidem.

²³⁹ Srov. Zápis týkající se výtvarného doplnění projektu bytovek blok Botanická ulice ze dne 28. 1. 1954, MZA, fond G 606, kart. KS ČFVU Brno / Akce III, složka Vojenský projektový ústav. Obytný blok Botanická ulice – výtvarná spolupráce, nečíslováno, fond nezpracován.

²⁴⁰ Ibidem.

²⁴¹ Srov. Smlouva o dílo uzavřená mezi Františkem Hořavou, národním podnikem Moravostav a KS ÚSČSVU Brno ze dne 23. 5. 1955, ibidem.

cementové sgrafito, 40 x 120 cm, 1956, autoři František Chmelař (30. 12. 1921, Liptál – 15. 4. 1999, Brno) a Miroslav Šimorda (29. 3. 1923, Brno)

vybavení interiéru restaurace a divadla, Tučkova ulice

2 ks mříže z tepané mědi s motivem chmele a vinné révy, 70 x 220 cm (nedochováno), 2 ks ventilační mříže, 80 x 50 cm (nedochováno) a 2 ks mříže 70 x 20 cm (nedochováno), série lustrů, nástěnných a stropních svítidel (nedochováno),²⁴² 1955–1956, autor František Knajfl (5. 8. 1903, Tůně u Nechanic – 9. 11. 1978, Letovice)

4.2 *Fáze tvůrčího uvolnění (60. léta)*

S odklonem od nákladné historizující architektury přišlo v polovině 50. let krátké mezidobí vyplněné testováním nových technologií výstavby z prefabrikátů, které měly přinést finanční úspory, zrychlení stavebních procesů a jejich následné celoplošné uplatnění. ÚV KSČ za tímto účelem v roce 1955 přijalo usnesení O opatřeních ke zprůmyslnění a dalšímu rozvoji stavebnictví.²⁴³ V Brně je etapa experimentální bytové výstavby²⁴⁴ spojena především se jménem architekta Františka Zounka, který později získal značné renomé jako hlavní architekt sídliště Lesná. Přestože první brněnský panelový dům, jenž byl postaven v roce 1957 dle gottwaldovského typu G 57 ve Fišově ulici v Černých Polích, nelze s čistým svědomím označit za architekturu, vyznačuje se ještě jistým úsilím o dotvoření fasády dekorativními prvky, jako jsou střešní římsa či schematické rámování dveřních vstupů. Tyto snahy „humanizovat“ fasádu lze snad ještě chápat jako reziduum socialistického realismu, u bytové výstavby v Olomoucké či Křídlovické ulici se už ale s podobnými detaily nepočítalo.

S nejvýmluvnějším příkladem výtvarného řešení bytové výstavby 60. let se setkáváme v brněnském sídlišti Lesná.²⁴⁵ Tento reprezentativní obytný soubor se v dnešní době stále častěji stává předmětem výzkumu, a to ať už formou monografického zpracování, nebo dílčích studií.²⁴⁶ Komplexní přehled mapující vývoj sídliště od jeho založení do současnosti naposled představil Martin Maleček.²⁴⁷ Výjimkou nejsou ani praktické výstupy vznikající na zahraničních pracovištích na základě

---

²⁴² Srov. Zápis z jednání se s. prof. Knajflem, Škola uměleckých řemesel Brno, sepsaný dne 16. 4. 1955, ibidem.

²⁴³ Josef Pechar, *Československá architektura 1945–1977*, Praha 1979, s. 52.

²⁴⁴ O počátcích brněnské bytové výstavby prováděné panelovou technologií více viz Markéta Žáčková, Od „nearchitektury“ k experimentu. Nástup panelové bytové výstavby v Brně mezi lety 1955–1960, in: Koryčánek et al. 2014, s. 173–224.

²⁴⁵ Následující text vychází z již publikované studie, viz Jana Kořínková, Obytný soubor Lesná. Trnitá cesta panelového sídliště k památkové ochraně, *Zprávy památkové péče* LXXV, 2015, č. 4, s. 322–330.

²⁴⁶ Ze socioekonomického a demografického hlediska se sídlištěm Lesná zabývala Pavlína Lesová, viz Pavlína Lesová, *Brněnská sídliště* (diplomová práce), PĚF MU Brno 2011, s. 36–37. Urbanistickou strukturou Lesné se zabýval architekt Lukáš Pecka, viz Lukáš Pecka, *Brněnská sídliště a jejich urbanistická struktura* (disertační práce), FA VUT Brno 2013, s. 124–128.

²⁴⁷ Martin Maleček, Sídlíště Lesná – unikátní příklad panelového obytného celku, in: Jiří Mihola – Aleš Filip (eds.), *Brno v proměnách staletí: kapitoly z dějin města pod Špilberkem*, Brno 2014, s. 177–188.

terénního šetření, k němuž došlo během exkurzí.²⁴⁸ Informace o výstavbě Lesné pronikly za hranice Československa již v roce 1964, když se ve vlivném francouzském časopise *l'Architecture d'Aujourd'hui*²⁴⁹ objevila zpráva o výstavbě sídliště včetně fotografie modelu. Stalo se tak zásluhou brněnského architekta Jana Dvořáka, který byl v 60. letech jeho korespondentem. Přestože čtenář textů věnovaných Lesné mnohdy nabývá dojmu, že je obytný soubor spíše dílem ducha doby, tedy tzv. tvůrčího ovzduší 60. let²⁵⁰ než konkrétních tvůrců, o skutečnosti, že se jedná na svou dobu o velkorysý a reprezentativní počín, svědčí také fakt, že na program devátého světového kongresu UIA, který v roce 1967 hostila Praha, byla zařazena i exkurze po tomto sídlišti.²⁵¹ K příležitosti návštěvy mezinárodní delegace sepsal historik architektury Dušan Riedl ve spolupráci s Bohumilem Samkem praktického průvodce brněnskou moderní architekturou²⁵² – publikaci, jež zůstala až do vydání trojdílné série *Brno – architektura*²⁵³ z let 2009–2011 jedinou příručkou věnovanou meziválečné a poválečné výstavbě, která nabízela texty v cizojazyčné mutaci.

Hlavním důvodem rostoucího zájmu o tuto lokalitu je nepochybně kvalitní urbanistická skladba samotného obytného celku, jehož architektonickou podobu sice značně poškodily dodatečné zásahy realizované v posledních letech – jedná se především o nástavby osmipodlažních deskových domů, dodatečnou montáž balkonů, které prakticky eliminovaly původně zdůrazněnou horizontalitu průčelí, zrušení dvou okřskových center občanské vybavenosti či zateplení fasád a proměnu jejich barevnosti –, který však díky nízkému zahuštění a unikátnímu začlenění přírodního prvku i nadále nabízí vysoký obytný standard, jehož neopakovatelnost si uvědomují především sami obyvatelé.

---

²⁴⁸ V dubnu 2015 proběhla na Lesné exkurze studentů a pedagogů Institutu architektury při Technische Universität Wien pod vedením Michaela Kleina. Akce byla součástí projektu *Aktion* s názvem Historie hromadné bytové výstavby v Československu a Rakousku a cílem bylo praktické rozšíření výuky včetně zpracování semestrálního zadání. Sídliště ve stejném měsíci navštívila také skupina švýcarských studentů Haute école d'ingénierie et d'architecture de Fribourg pod vedením profesorů Clauda Mattera a Jeana-Luca Rima. Z důvodu značného mezinárodního zájmu by jistě bylo přínosem zajistit překladovou publikaci, případně průvodce sídliště s uvedením základních informací. Klíčovými tiskovinami s doprovodným cizojazyčným textem tak i nadále zůstávají brožury věnované projektu a realizaci sídliště vydané Stavoprojektem koncem 60. let. Srov. Václav Roštlapil – Zdena Hradilová (eds.), *Lesná – Nová obytná čtvrť města Brna: Projekt*, Brno 1967. – Václav Roštlapil – František Zounek (eds.), *Lesná – Nová obytná čtvrť města Brna: Realizace*, Brno 1969.

²⁴⁹ Jan Dvořák, *Nouvelles Solutions d'Urbanisme en Tchécoslovaquie, l'Architecture d'Aujourd'hui XXXV*, 1964/1965.

²⁵⁰ Před přílišnou idealizací sice varují Oldřich Ševčík a Ondřej Beneš v úvodu své monografie věnované architektuře 60. let, kvůli chaotické grafické úpravě a obsahové roztříštěnosti textu však toto tvrzení vyznívá naprázdno a celkový dojem z knihy spíše odpovídá jejich tezi, že: „*Šedesátá léta byla zajímavá a v jistém smyslu až oslňující.*“ Srov. Oldřich Ševčík – Ondřej Beneš, *Architektura 60. let. „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*, Praha 2009, s. 26 a 53. K Lesné ibidem, s. 159–163.

²⁵¹ Kongres Mezinárodního svazu architektů (UIA/Union internationale des Architectes) věnovaný tématu architektura a životní prostředí se konal 3.–7. července 1967.

²⁵² Dušan Riedl – Bohumil Samek, *Moderní architektura v Brně 1900–1965: průvodce*, Brno 1967. K příležitosti konání kongresu UIA byla vydána také vícejazyčná brožura věnovaná projektu sídliště Lesná: Roštlapil – Hradilová (eds.) 1967. O dva roky později vyšlo „pokračování“: Roštlapil – Zounek (eds.) 1969.

²⁵³ Karel Doležel – Renata Vrabelová, *Brno – architektura 1990–2008 / Brno – Architecture 1990–2008*, Brno 2008. – Petr Hruša – Renata Vrabelová, *Brno – architektura 1945–1990 / Brno – Architecture 1945–1990*, Brno 2009. – Petr Pelčák – Vladimír Šlapeta, *Brno – architektura 1918–1939 / Brno – Architecture 1918–1939*, Brno 2011.

Významným počinem bylo v tomto ohledu vydání sborníku *Lesná – 50 let sídliště*²⁵⁴ v roce 2012, které realizovaly vlastním nákladem občanské iniciativy sídlící na Lesné. Zde byl mimo určující dokumenty a teoretické studie poprvé publikován i seznam a fotodokumentace výtvarných děl, která dotváří veřejná prostranství a architekturu, a to včetně objektů již zaniklých. K popularizaci Lesné nepochybně přispělo také rozhodnutí udělit Viktoru Rudišovi, autoru urbanistické koncepce sídliště, Poctu České komory architektů za rok 2010, k němuž, jak vyplývá ze zdůvodnění poroty, významným způsobem přispěla právě Lesná: „*V případě tohoto výjimečného obytného celku s centrem vyhrazeným pouze pro pěší komunikaci bylo cílem Rudišova týmu navrhnout zahradní město, k němuž architektky inspirovala obytná čtvrť Tapiola ve finském městě Espoo. Prostorové kvality sídliště přijala nedávno za své i valná část jeho obyvatel, když vyzvali brněnský magistrát, aby zamezil dalšímu nežádoucímu zahušťování Lesné novou výstavbou.*“²⁵⁵ Upozornění na snahy občanských iniciativ uchránit sídliště před dodatečnou zástavbou se pro nadcházející období ukázalo jako naprosto klíčové.

Lesná se v posledních letech stala místem zrodu občanských iniciativ, které si předsevzaly chránit architektonické a urbanistické kvality tohoto obytného souboru před škodlivými vnějšími zásahy, ať už developerskými, krajinářskými, či problémy plynoucími z Aktualizace Územního plánu města Brna.²⁵⁶ Před komunálními volbami v roce 2014 stála místní sdružení u vzniku politického hnutí Sdružení občanů Lesné (dále jen hnutí SOL). Tento nový politický subjekt následně získal prvenství ve volbách do zastupitelstva městské části Brno-sever, pod které územní celek spadá, a po přeskupení sil v koalici dosáhl v červnu 2015 na post starosty.²⁵⁷ Nutno podotknout, že právě památkové hledisko a respekt k Lesné jakožto unikátnímu panelovému sídlišti v zeleni byly přímými součástmi volebního programu hnutí SOL, které v posledních komunálních volbách v městské části Brno-sever zvítězilo. K nejvýznamnějším akcím lokálních iniciativ z hlediska ochrany kulturního dědictví patří oficiální předání podnětu k prohlášení Lesné památkovou zónou 1. náměstkovi MKČR v roce 2009, podání rozkladu vůči následnému zápornému stanovisku ministerstva a spolupráce s NPÚ ÚOP v Brně ve věci vyhotovení podkladů pro návrh na prohlášení souboru exteriérových výtvarných realizací kulturní památkou v průběhu roku 2010. První (bohužel neúspěšné) pokusy o nalezení způsobu ochrany sídliště učinili již jeho architekti, respektive Viktor Rudiš v roce 2004.

---

²⁵⁴ Maleček (ed.) 2012.

²⁵⁵ Jakub Potůček, Pocta ČKA 2010 – Viktor Rudiš (tisková zpráva), *Česká komora architektů*, <https://www.cka.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy-cka/pocta-cka-2011-viktor-rudis>, vyhledáno 14. 3. 2017.

²⁵⁶ Více informací včetně odkazů na činnost občanských sdružení zastřešených Radou občanských iniciativ k. ú. Lesná zde: *Rada občanských iniciativ k. ú. Lesná. Hnutí SOL*, <http://www.solesne.cz/o-nas/rada-k-u-lesne>, vyhledáno 14. 3. 2017.

²⁵⁷ Starostou městské části Brno-sever se stal Martin Maleček, předseda Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná, o. s., srov. Hnutí SOL na radnici!, ibidem, <http://www.solesne.cz/aktuality/hnuti-sol-na-radnici>, vyhledáno 14. 3. 2017.

Sídlíště Za Tišnovkou, nesoucí od roku 1965 úřední název Lesná,²⁵⁸ bylo v době svého vzniku největší investiční akcí poválečné bytové výstavby nejen v Brně, ale i v celém Československu. Projektční práce byly svěřeny brněnskému pracovišti Stavoprojektu. Samotná realizace bytových domů a občanské vybavenosti spadá do let 1962–1970; s jistým zpožděním pak byla dokončena budova polikliniky na Halasově náměstí.²⁵⁹ V první polovině 70. let byla Lesná dále rozšířena o bytové domy na ulicích Třískalova a Barvy. Původní záměr se bohužel nepodařilo dokončit v plánovaném rozsahu – to se týká zejména tzv. jižního centra občanské vybavenosti. Území se dělilo na celkem pět částí. Tyto tzv. okrsky spadaly do kompetence architektů Ladislava Voláka (1. a 3. okrsek), Viktora Rudiše (2. a 5. okrsek) a Miroslava Dufka (4. okrsek). Na návrhu dopravního řešení spolupracoval Ivan Veselý. Vedoucím architektem celého projektu se stal František Zounek, spoluautor konstrukčního typu B 60, který je na Lesné použit u osmipodlažních deskových a dvanáctipodlažních věžových domů. Zounek zde zúročil své předchozí zkušenosti s experimentální bytovou výstavbou,²⁶⁰ zejména s prvkovou typizací uplatňující celostěnové panely, jež nasbíral coby člen pracovní skupiny B 60²⁶¹ fungující od počátku roku 1960 při brněnském podniku Pozemní stavby: „*Základním úkolem této skupiny [bylo] provést projekt panelového domu, který by splňoval všechny ukazatele, kladené na úroveň bydlení, tak jak je projednával XI. sjezd KSČ. Skupina [měla] za úkol rozřešit tento problém jak z hlediska technologického a technického, tak z hlediska ekonomického. [Byla] to tedy skupina pracovníků výroby a projekce [...].*“²⁶² Nově vyvinutý typ B 60, který vznikl úpravou staršího gottwaldovského typu G 57, byl v roce 1961 nejprve otestován na brněnském sídlišti Juliánov. Architekt Viktor Rudiš zmiňuje, že se na Lesné šťastnou shodou okolností podařilo dosáhnout uvolnění přízemí domů pro provozní účely: „*Zounek se v té době politicky angažoval. Když pak bylo třeba, mohl intervenovat a svůj vliv využít ve prospěch projektu. Prosadil například, že v přízemí nebyly umístěny byty, ale pouze domovní vybavení, což bylo tehdy zcela neobvyklé řešení.*“²⁶³ V Juliánově jsou však byty ještě do

²⁵⁸ Milena Flodrová, „Poetika místa“ – k pojmenování ulic a náměstí na sídlišti Lesná, in: Maleček (ed.) 2012, s. 31.

²⁵⁹ Budova polikliniky byla dokončena v roce 1972, autorkou je Libuše Kopřivíková, spolupracovnice významného architekta brněnských nemocnic Miroslava Spurného. Dalším zdravotnickým zařízením, na němž se architektka autorsky podílela, je městská poliklinika v Blansku, jejíž otevření spadá do roku 1968. V roce 2017 bude zahájena kompletní rekonstrukce objektu polikliniky dle projektu studia Arch.Design project, a. s., více viz ČTK, Brno hledá firmu na rekonstrukci polikliniky na Lesné, *Archiweb.cz*, <http://archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=21295>, vyhledáno 14. 3. 2017.

²⁶⁰ K Zounekově experimentální bytové výstavbě prováděné technologií litého betonu patří třípodlažní bytové domy ve Vinařské ulici z roku 1959 a obytný soubor v Křídlovické ulici v Brně z roku 1961, podrobněji viz Žáčková 2014, s. 173–186.

²⁶¹ Vedoucím skupiny B 60 byl Jan Havránek (Pozemní stavby), k zakládajícím členům kromě již zmíněného Františka Zounka patřili architekti Očadlík a Šifalda (Stavoprojekt Brno), Otakar Meluzín (Vysoké učení technické v Brně) a inženýři Pek a Vrbecký (Jihomoravská Prefa), srov. Skupina B 60, *Pozemstav buduje: časopis pracujících o. p. Pozemní stavby Brno* VII, 23. 2. 1960, č. 7, s. 2.

²⁶² Ibidem.

²⁶³ Viktor Rudiš. Rozhovor ze dne 27. 11. 2003 (Viktor Rudiš, Petr Urlich, Beryl Filsaková, Petr Vorlík, Miloš Florián), in: Urlich 2006, s. 133–143, cit. s. 133.

přízemí začleněny.²⁶⁴ Pro čtyřpodlažní zděné bodové domy Zounek na Lesné využil modifikovaný typ T 02 B; panelová bytová výstavba 70. let v ulicích Třískalova a Barvy byla provedena typem T 06 B. Výrazný urbanistický prvek tvořily nejen objekty občanské vybavenosti, tzv. okrsková centra služeb Lučina, Polana, Dukát a Obzor, ale také budovy jeslí, mateřských a pavilonově řešených základních škol, které byly citlivě zasazeny do svažitého terénu.

K jednoznačným kladům sídliště bývá odbornou veřejností řazeno zakomponování existující vzrostlé zeleně, tzv. Čertovy rokle, do centra obytného souboru a koncentrace občanské vybavenosti při tomto zeleném pásmu, které umožňuje pohodlný pohyb pro pěší. Dále pak existence okružní komunikace, díky které byla eliminována doprava z vnitřního prostoru obytné zástavby, a v neposlední řadě též důraz, jenž byl kladen na včasnou připravenost technické infrastruktury – dobovými slovy autorů: „*Základní stavby technické vybavenosti se všemi komunikacemi jsou budovány v předstihu, který umožňuje ekonomický a nerušený průběh bytové a občanské výstavby a vytvoření dobrého obytného prostředí ihned po odevzdání staveb do užívání.*“²⁶⁵ Charakteristika vznikající urbanistické struktury z roku 1967 prozrazuje, že dnes oceňované aspekty tohoto obytného celku tvořily promyšlený systém již ve fázi projektového návrhu a že práce s terénní modelací, dopravním řešením či rozvržením zástavby nebyla v žádném případě řešena intuitivně: „*Lesná je situována v prostoru rekreačních lesů 3 km na sever od centra města Brna. Území se svažuje k jihu, je obklopeno a brázděno zalesněnými roklemi s panoramatickými pohledy na město a jeho krásné okolí. Velkoprostorová kompozice organizuje všechny obytné okrsky kolem zeleného přírodního útvaru, pěšího prostoru sídliště. Veškerá doprava, včetně hromadné dopravy autobusy, je vedena po obvodní komunikaci; dovnitř sídliště zasahují pouze obslužné vozovky. Tramvaj z města má být přivedena k hlavnímu centru umístěnému v těžišti pěšího pohybu obyvatel.*“²⁶⁶ Architektonický koncept je založen na soustředění bydlení do minimálního počtu velkorozměrných obytných domů deskových a věžových s maximálním výhledem a osluněním. Kobercová zástavba bodovými obytnými domy je doplňujícím urbanistickým elementem. Občanské vybavení tvoří objekty 1–2podlažní, umístěné v souvislosti s pěším prostorem centrální zeleně. Rozhodujícími prvky prostorové kompozice jsou přírodní podmínky, společenské potřeby a technická progresse.“²⁶⁷ Všechny tyto aspekty byly v roce 2009 zohledněny Natašou Zounkovou, dcerou hlavního architekta sídliště, při formulaci návrhu na prohlášení Lesné městskou památkovou zónou.²⁶⁸ Zounková v dokumentu navíc připomíná rozsáhlou výsadbu zeleně, která dnes – tedy půl století po jeho dokončení – do značné míry přispívá k naplnění

---

²⁶⁴ Srov. Jaroslav Šandera, B 60 se představuje, *Pozemstav buduje: časopis pracujících o. p. Pozemní stavby Brno* VIII, 19. 7. 1961, č. 29, s. 1.

²⁶⁵ *Lesná – Nová obytná čtvrť města Brna: Projekt 1967*, nepag.

²⁶⁶ Hlavní neboli jižní centrum sídliště nebylo z finančních důvodů realizováno, zmíněná tramvajová linka se smyčkou ve spodní části Čertovy rokle ano.

²⁶⁷ Ibidem.

²⁶⁸ Nataša Zounková, Návrh na prohlášení obytného celku Lesná v Brně za památkovou zónu, in: Maleček (ed.) 2012, s. 153–155.

původní myšlenky zbudování zahradního města pro 20 000 obyvatel po vzoru poválečného obytného souboru Tapiola ve finském městě Espoo, které měli Rudiš se Zounkem koncem 50. let možnost navštívit.²⁶⁹

Jak již bylo řečeno, pro sídliště Lesná je příznačné množství výtvarných prvků, které tvoří neoddelitelnou součást zdejších veřejných prostranství. Tento soubor v dnešní době čítá téměř tři desítky výtvarných děl, ne všechna byla ovšem pořízena v rámci investiční akce Lesná. Klíčem k identifikaci realizací, které vznikly jako přímá součást sídliště, jsou osobnosti architektů Miroslava Dufka, a především pak Viktora Rudiše. Jejich výběr autorů „kurátorským způsobem“ ovlivnil celkovou podobu výtvarného řešení veřejných prostranství a architektury veřejně přístupných budov na Lesné. Jádrem celého souboru tvoří monumentální díla; vedle keramických, kovových a betonových plastik se jedná o sérii tzv. dekorativních stěn, tedy o výtvarně zpracované funkční prvky, jejichž rolí bylo jednak oddělení dětských hřišť od okolní zeleně, jednak humanizace okolí dlouhých deskových domů. Výběru autorů a konzultace umístění jednotlivých objektů se ujal Viktor Rudiš. Začlenění výtvarného umění do architektury, respektive budov předškolního a školního vzdělávání bylo v kompetenci jejich autora Miroslava Dufka.²⁷⁰ Jak vyplývá z dobové praxe, na začátku tvorby vždy stálo také architektovo zadání, v tomto případě požadavek na návrh tzv. dekorativních stěn. To potvrzuje i Rudiš: „*Vymysleli jsme si takový systém, že jsme mezi jednotlivými bloky navrhli zpevněná hřiště, obdélník s hřištěm, kde jsme založili koncepci stěn, které tuto plochu vymezovaly od okolní zeleně. A na tyto stěny, které byly v podstatě přibližně stejné rozměrem, jsme vyzvali k předložení návrhů výtvarníků, které jsme znali. (...) Návrhy vypracovali moji přátelé výtvarníci.*“²⁷¹ Na dotaz Kateřiny Pažoutové, zda architekt určoval i typ použitého materiálu, Rudiš odpověděl: „*Ne, my jsme jenom řekli rozměr a výšku stěn. Kafka si vybral betonovou stavebnici, Matal to dělal z cihel, Navrátil to obložil barevnou keramikou, Lacinová to měla z betonu. Bylo to na nich. My jsme jenom chtěli, aby to mělo formát, který byl daný půdorysem hřiště.*“²⁷² Dá se tedy říci, že v době prefabrikace, jeřábového urbanismu a typizačních sborníků se architekti touto cestou tvůrčím způsobem realizovali jako kurátoři stálých výstavních expozic ve veřejných prostranstvích, a to především v období 60. let, kdy byl ideologický diktát socialistického realismu potlačen a usnesení č. 355/1965 zajistilo jak potřebné finance, tak přenos kompetencí ve výběru spolupracujícího autora na architektky.

---

²⁶⁹ Srovnání obou obytných souborů se podrobněji věnovala Lucie Zdražilová, srov. Lucie Zdražilová, Brněnská Tapiola. Sociokulturní pohled na brněnské sídliště Lesná a jeho vztah k finské Tapiole, in: *Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*, Brno 2013, s. 213–260.

²⁷⁰ Informaci o Dufkově výběru umělců jsem v roce 2015 konzultovala s Tamarou Diviškovou, autorkou keramického reliéfu *Vrána*, který je umístěn na zídce zahrady dnešní MŠ Nejedlého. Dle ústního sdělení výtvarnice se architekt obrátil na jihomoravskou pobočku Českého fondu výtvarných umění s žádostí o zprostředkování výběru umělce. Tímto způsobem došlo mezi Diviškovou a Dufkem k prvnímu kontaktu, který následně vyústil v dlouhodobější spolupráci. Během pořizování soupisu výtvarných děl v prostoru sídliště Lesná v roce 2012 pomohl architekt korespondenční formou určit autora dřevěných soch umístěných ve vestibulu ZŠ v ulici Blažkova a Nejedlého.

²⁷¹ Kateřina Pažoutová, Rozhovor s Viktorem Rudišem, *Prostor Zlín XI*, 2004, č. 1, s. 29–31, cit. s. 29.

²⁷² *Ibidem*, s. 30.

Umístění dekorativních stěn do venkovních prostor nově budovaných obytných celků ovšem není čistě brněnským, potažmo československým specifickým, k uplatnění tohoto řešení bylo paralelně přistoupeno i v zahraničí. Četné příklady je možné dohledat například ve Velké Británii, kde – stejně jako v Československu – docházelo od počátku 60. let ke státní, nikoliv však plošné podpoře spolupráce architektů a výtvarných umělců.²⁷³ Tento fenomén byl nejvýrazněji rozvíjen v tzv. nových městech, k jejichž zakládání docházelo od roku 1946 zejména v průmyslových oblastech. K nejspěšnějším modelům se dnes řadí institut tzv. „městského umělce“, který byl nejprve zaveden na severu Skotska, konkrétně ve městech Cumbernauld (Brian Miller, 1962) a následně v Glenrothes (David Harding, 1968).²⁷⁴ Úloha městských umělců spočívala jednak v jejich autorském podílu na návrhu nových výtvarných realizací pro město, jednak v zapojení samotných obyvatel do vytváření jeho identity pomocí uměleckých intervencí.²⁷⁵ Tento přístup byl mezi lety 1968 a 1978, tedy po dobu působení sochaře Davida Hardinga na pozici „town artist“, uplatňován v hornickém městě Glenrothes, kde se dnes nachází zhruba 130 výtvarných děl, z nichž čtyři od roku 2011 podléhají režimu památkové ochrany.²⁷⁶ Harding popisuje dobovou praxi následujícími slovy: „*Financování výtvarných děl bylo zcela nahodilé, ale obvykle finance pocházely z rozpočtů určených na jednotlivé stavby (mostů, silnic, chodníků atd.), hřiště a terénní úpravy a také z větších rozpočtů určených na bydlení, nákupní centra atd. Zkoušel jsem najít finanční prostředky opravdu všude, kde to šlo. Nebo ke mně rovnou přicházeli inženýři a architekti s tím, že mají na umělecká díla vyhrazené peníze.*“²⁷⁷ Dá se tedy říci, že po ekonomické stránce nabízelo Československo ve shodné době univerzálnější model. Míra státní kontroly, kterou představovaly schvalovací procesy, byla však v anglosaském prostředí naprosto nepředstavitelná. David Harding měl ve výběru umělců a volbě témat zcela volné ruce.

Na Lesné, stejně jako na celém území Československa, byl od poloviny 60. let realizován postup odlišný. Výběr umělce spadl do kompetence architekta a navržené dílo podléhalo schvalovacímu procesu Krajské umělecké komise Českého fondu výtvarných umění složené ze zástupců Fondu a Svazu československých výtvarných umělců. Samotné schvalovací řízení představovalo moment státní kontroly, který je mimo přímou participaci obyvatel dalším významným rozdílem mezi lokálním a zahraničním přístupem. Závazným (avšak ne vždy respektovaným) se v roce

---

²⁷³ K tématu spolupráce architektů a výtvarných umělců ve Velké Británii po roce 1945 viz Eugene Rosenberg (ed.), *Architect's Choice. Art in Architecture in Great Britain since 1945*, London 1992.

²⁷⁴ Další města, která svěčila výtvarné řešení veřejných prostranství výtvarným umělcům, jsou Livingston, East Kilbride, Stevenage, Rochdale, Peterborough a Northampton. Více viz David Harding, *Public Art in the British New Towns*, *David Harding.net*, http://www.davidharding.net/?page_id=13, vyhledáno 10. 6. 2015.

²⁷⁵ *Ibidem*.

²⁷⁶ Návrh památkové ochrany včetně zdůvodnění viz: Planning. Listed Buildings and Conservation Areas (Scotland). Act 1997: Buildings Of Special Architectural Or Historic Interest. Fife Council: Glenrothes Town Art Survey, *Fife Council*, http://admin.1fife.org.uk/uploadfiles/publications/c64_AdditionalItem-TownArtAppendixA.pdf, vyhledáno 5. 6. 2015. Průvodce po výtvarných dílech ve veřejném prostoru města Glenrothes zde: Glenrothes Town Art, *Historic Scotland*, <http://www.historic-scotland.gov.uk/glenrothestownart>, vyhledáno 5. 6. 2015.

²⁷⁷ E-mailová korespondence mezi Davidem Hardingem a Janou Kořínkovou ze dne 14. 12. 2014. Překlad z anglického jazyka Jana Kořínková.

1965 stalo vládní usnesení č. 355/1965, které upravovalo nejen tento proces, ale k němu vydané prováděcí pokyny zároveň určovaly způsob financování výtvarného umění v architektuře a celkovou výši investic vyhrazenou pro výtvarná díla.²⁷⁸

Jak již bylo řečeno, sídliště Lesná bylo během výstavby doplněno sérií výtvarných děl umístěných na venkovních prostranstvích i uvnitř veřejných budov. Jejich osazení vždy vycházelo z doporučení architektů.²⁷⁹ K dnešnímu dni čítá průběžně doplňovaný seznam 29 realizací v exteriéru (včetně dvou nezvěstných) a 9 realizací v interiéru (včetně tří odstraněných). Vyjma za nejasných okolností zmizelé skulptury *Balvan* Miloše Chlupáče z roku 1965, která se před rekonstrukcí objektu nacházela v atriu občanské vybavenosti Polana, a sochařsky pojednaných herních prvků Čestmíra Kafky z druhé poloviny 60. let v ulici Nejedlého a Brožíkova je původní soubor výtvarných děl v prostoru sídliště zachován v takřka neporušené podobě. Naprostá většina z nich je dnes majetkem města. Péči odboru kultury Magistrátu města Brna jsou realizace průběžně restaurovány, a to zejména s ohledem na aktuální výskyt vandalských zásahů.²⁸⁰

První vlna oprav proběhla v roce 2008, během roku 2014 byla opětovně restaurována dekorativní stěna Čestmíra Kafky v Arbesově ulici a bronzová plastika *Srdce* Zdeňka Makovského, která se nachází na Halasově náměstí před budovou polikliniky. Další problém, který se nepodařilo zcela úspěšně vyřešit, bylo statické narušení betonové stěny s keramickým reliéfem, jež v roce 1966 navrhl brněnský malíř Pavel Navrátil. Během posledního restaurování v roce 2014 byl povětrnostními vlivy poškozený dekor sejmuto a bohužel již nedošlo k jeho nahrazení. Značnou degradací materiálu utrpěla segmentová betonová stěna navržená sochařem Zdeňkem Palcrem. Realizace byla osazena jako součást výzdoby okolí sportovní haly Tesla, jejímž autorem je Viktor Rudiš, a spadá tedy do majetku tělovýchovné jednoty, která dosud k myšlence restaurování objektu nedospěla. Nejvíce ohroženým dílem je v současnosti kovová plastika Ladislava Martínka *Ptáci* zasazená do již nefunkčního a značně zchátralého vodního prvku v atriu centra Obzor. Středisko patří akciové společnosti IMOS development, jež sousoší odmítá udržovat. V roce 2009 vyvolal plán této firmy vystavět na půdoryse přízemního centra, v jehož atriu se dílo nachází, tři šestnáctipodlažní bytové

---

²⁷⁸ Ibidem. K tomuto tématu naposled viz: Jiří Kryštůfek, Podmínky realizace uměleckých děl ve veřejném prostoru, in: Markéta Mráčková – Barbora Šimonová – Viktor Vejvoda (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 156–157.

²⁷⁹ Jednání o výsledné podobě realizací jsou dochována v zápisech z jednání Krajské umělecké komise pro spolupráci architekta s výtvarníkem, která zasedala při jihomoravské pobočce ČFVU, srov. Fond G 606, Český fond výtvarných umění – Dílo, Moravský zemský archiv, nečíslováno, fond nezpracován. Jedná se o textový materiál uložený v nezpracovaném, a tudíž nepřístupném fondu.

²⁸⁰ Více o investicích odboru kultury Magistrátu města Brna do obnovy výtvarného umění ve veřejných prostranstvích včetně fotodokumentace zde: Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v letech 2009–2016, *Brno.cz*, <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni-a-dopravy/odbor-kultury/opravena-vytvarna-dila-a-objekty-drobne-architektury-v-letech-2009-2015/>, vyhledáno 23. 3. 2017.

domy o 180 bytech nebývalý odpor veřejnosti.²⁸¹ Přestože byl spoluautorem předloženého projektu architekt Viktor Rudiš a navrhovanou změnu funkce a podoby objektu bylo možné chápat jako dodatečný autorský zásah, toto řešení se nakonec ukázalo jako příliš radikální.²⁸² Razantní přestavba nákupního střediska Obzor byla díky vzniklé situaci sice na několik let odložena, ale s revitalizací chátrajícího objektu je v blízké budoucnosti nutno počítat.²⁸³ Lze předpokládat, že tlak obyvatel bude směřovat k zachování půdorysného řešení a přísné regulaci počtu nadzemních podlaží. Z hlediska funkce okrskového centra je naprosto nezbytné, aby zde byly i nadále koncentrovány služby ve formě menších prodejen, v ideálním případě i provoz kavárny s restaurací, která poslouží jako místo setkávání zdejší komunity. Kromě realizací již zmíněných autorů se v exteriéru sídliště nacházejí díla brněnské sochařky Sylvie Lacinové (betonová dekorativní stěna, keramická plastika *Květ*, vápencová skulptura *Spoje*), malířů Bohumíra Matala (cihlová dekorativní stěna) a Jánuše Kubíčka (dvě betonové dekorativní stěny), sochařů Zdeňka Palcra (betonová dekorativní stěna), Františka Šenka (betonová plastika *Spojení*), Jiřího Marka (*Skulptura na motivy poezie Antonína Trýba*) a keramických výtvarnic Tamary Diviškové (keramický reliéf *Vrána*, ozdobné prvky na stěnách přístřešků pro popelnice). Mezi původní výzdobu patří také prořezávaná dekorativní stěna z litého betonu od Ladislava Martínka osazená v Slavičkově ulici.

Celkově je možné konstatovat, že se jedná o příkladně udržovaný soubor výtvarných děl vytvořených osobnostmi, které svým významem přesahují rámec regionu. V rámci zachování jeho úplnosti je v blízké budoucnosti nutné přistoupit k rekonstrukci prefabrikované stěny Zdeňka Palcra a plastiky *Ptáci* Ladislava Martínka, jež je potencionálně ohrožena plánovanou revitalizací centra Obzor. Která z institucí je však oprávněna v této věci vyjednávat se subjekty, do jejichž majetku objekty náleží, je nanejvýš palčivou otázkou, stejně jako otázka krytí nákladů spojených s nutnými opravami.

Jak již bylo zmíněno, katalogizace a fotodokumentace jednotlivých objektů byla provedena v průběhu roku 2011 a jejich seznam včetně odkazů na relevantní literaturu se stal podkladem pro návrh na prohlášení souboru exteriérových výtvarných děl v prostoru sídliště kulturní památkou. Tento materiál byl ve stejném roce zaslán tehdejším ředitelem NPÚ ÚOP v Brně Petrem Kroupou odboru

---

²⁸¹ Autorská zpráva a vizualizace projektu zde: Rudiš a Rudiš architektonická kancelář: Přestavba kulturního a obchodního centra Obzor, *Archiweb.cz*, <http://www.archiweb.cz/buildings.php?&action=show&id=2414>, vyhledáno 6. 5. 2015.

²⁸² Nutno podotknout, že návrh architektonického studia Rudiš a Rudiš vznikl ve snaze o zmírnění negativního dopadu na podobu Lesné, který představoval předchozí projekt firmy IMOS spočívající ve vybudování dvou novostaveb deskových domů o sedmi a osmi podlažích, jejichž hmota překračovala stávající půdorys Obzoru.

²⁸³ Na rok 2017 je plánováno zahájení rekonstrukce, resp. přestavby centra Obzor dle projektu brněnské architektonické kanceláře RAW (Tomáš Rusín a Ivan Wahla), srov. Jan Žlebek, Obzor v brněnské Lesné: investor našel kompromis, 16. 2. 2016, *Brněnský deník.cz*, http://brnensky.denik.cz/zpravy_region/obzor-v-brnenske-lesne-investor-nasel-kompromis-20160216.html, vyhledáno 23. 3. 2017.

památkové péče MKČR k posouzení.²⁸⁴ V následujícím roce byl soupis doplněn o již zaniklá díla a interiérové prvky. Tato pasportizace byla následně publikována ve sborníku *Lesná – 50 let sídliště*.²⁸⁵ K dnešnímu dni, tedy bezmála šest let od podání návrhu, nevydalo MKČR v dané věci závazné stanovisko. Jedním z důvodů tohoto stavu je, že ministerstvo v červenci 2016 odmítlo žádost NPÚ ÚOP Brno o vyhlášení městské památkové zóny, které by se týkalo plošné ochrany Lesné, respektive jejího urbanistického řešení, a jako alternativu doporučilo ochranu formou regulačního plánu, která je z právního hlediska stejným formálním nástrojem, tj. opatřením obecné povahy. Odborná veřejnost se tedy dlouho avizovaného precedentu, jakým by bylo prohlášení panelového sídliště památkou, nakonec nedočkala.²⁸⁶ Z metodického hlediska se jedná o závažný problém, jehož vyřešení je pro ochranu architektonických památek druhé poloviny 20. století naprosto klíčové. Výtvarné umění tvořilo od roku 1965 do počátku 90. let povinnou součást investičního plánu staveb. V případě solitérních budov dosahuje mnohdy integrace takové míry, že lze dokonce hovořit o přímém podílu umění na architektonické kvalitě. U výzdoby veřejných prostranství spoluvytváří interakce obou oborů charakter místa. Nadcházejícím úkolem památkové péče je zavčas vytipovat autentické prostředí, definovat jeho hodnoty a obratem tlumočit tato zjištění veřejnosti. Na příkladu Lesné, zejména na pokusu o konverzi centra Obzor, lze dobře sledovat, jak dokáže včasná informovanost o historii lokality, jejích kvalitách a záměrech autorů ovlivnit uvažování developerů. Do anonymního prostředí, kde stavby a díla neznají autora, je jistě možné zasáhnout s větší razancí než s pocitem dozoru uvědomělé veřejnosti a původních architektů.

Předchozí rozbor dobové legislativy ošetřující způsob uplatňování výtvarného umění v architektuře navíc dokazuje, že neexistuje důvod, proč by měla být díla pořízená z celkového rozpočtu investiční akce, navíc na základě doporučení architektů sídliště, vnímána jako druhotný doplněk celkového řešení obytného souboru. V tomto ohledu je jistě vhodné uvažovat o Lesné v kategorii tzv. *gesamtkunstwerku*, byť se jej navzdory vynaloženému úsilí jeho autorů nepodařilo dochovat ve zcela autentickém stavu. V souvislosti s váháním nad způsobem ochrany sídliště jakožto celku se nabízí otázka, zda se s ohledem na dodatečné zásahy provedené po roce 1989 v dnešní době na našem území nachází stejně kvalitní nebo kvalitnější obytný soubor z období 60. let, navíc

---

²⁸⁴ Dokument obsahuje celkem 16 položek, z toho 9 dekorativních stěn včetně dnes značně poničené panelové zdi Zdeňka Palcra situované pod budovou TJ Tesla (architekt Viktor Rudiš, projekt 1973, realizace 1974–1982). Mezi zbylých 7 realizací byla mylně zařazena i monumentální betonová plastika *Světlo pro lidstvo / Energie ve službách míru* autora Ctibora Bayera, která byla pořízena jako součást výstavby administrativní budovy brněnských tepláren v Okružní ulici (dnes Teplárny Brno, a. s.), přičemž zde nedopatřením není uveden žádný z keramických reliéfů Tamary Diviškové, které naopak s výstavbou sídliště přímo souvisely. Srov. dokument Brno-Lesná, soubor exteriérových výtvarných děl, k. ú. Lesná, okr. Brno-město, Jihomoravský kraj – návrh na prohlášení za kulturní památku ze dne 5. 4. 2011, NPÚ ÚOP v Brně, č. j. NPÚ-371/2715/2011, kopie dokumentu v archivu Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná.

²⁸⁵ Jana Kořínková – Jitka Matuszková, Seznam výtvarných realizací v sídlišti Brno-Lesná, in: Maleček (ed.) 2012, s. 95–103.

²⁸⁶ Dopis ředitele odboru památkové péče MKČR Jiřího Vajčnera generální ředitelce NPÚ Naděždě Goryczkové ze dne 19. 7. 2016, č. j.: MK 47184/2016 OPP, kopie uložena na Úřadu městské části Brno-sever, č. j. 026101/16.

doplňený sérií výtvarných děl, jehož urbanistická koncepce ilustrativně vypovídá o době svého vzniku a jehož aktuální podoba se přitom neodchýlila od původní myšlenky. Budeme-li ovšem vycházet z předpokladu, že hodnota se definuje s ohledem na množství osob, které tuto hodnotu sdílejí, nemá dosud Lesná srovnání.

Sídlíště Brno-Lesná

Díla v exteriéru

Dekoratívni stěna, Arbesova ulice

beton, 200 x 1 470 cm, 1966–1967,²⁸⁷ autor Čestmír Kafka (14. 11. 1922, Jihlava – 21. 5. 1988, Praha), restaurováno 2008 (Patrik Vlček)²⁸⁸ a 2014²⁸⁹

Dekoratívni stěna, Blažkova ulice

litý beton, 300 x 900 cm, 1968–1969,²⁹⁰ autor Jánuš Kubíček (5. 12. 1921, Nové Hrady u Vysokého Mýta – 21. 5. 1993, Babice nad Svitavou), spolupráce Ing. arch. Viktor Rudiš (9. 6. 1927, Brno), restaurováno 2008 (Radomír Vavruša), 2012²⁹¹ a 2015²⁹²

Dekoratívni stěna, Jurkovičova ulice

beton, 350 x 1 500 cm, 1967²⁹³ / 1969²⁹⁴ / 1970,²⁹⁵ autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), restaurováno 2008 (Vochta atelier, s. r. o.), restaurováno 2012²⁹⁶

---

²⁸⁷ Beneš – Ševčík 2009, s. 161. – Bohumír Mráz, Výtvarné realizace v naší architektuře, *Výtvarné umění XIX*, 1969, č. 9–10, 422–454, cit. s. 443.

²⁸⁸ Informace o restaurování jednotlivých objektů byly získány od pracovníků odboru kultury Magistrátu města Brna, Dominikánské nám. 2.

²⁸⁹ Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2014, *Brno.cz*, <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni-a-dopravy/odbor-kultury/opravena-vytvarna-dila-a-objekty-drobne-architektury-v-letech-2009-2015/2014/>, vyhledáno 23. 3. 2017.

²⁹⁰ Adam Kubíček – Renata Bernardi, *DJK – Dílo Jánuše Kubíčka. Kompletní soupis životního díla brněnského malíře a grafika*, Brno 1991, s. 260.

²⁹¹ Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2012, *Brno.cz*, <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni-a-dopravy/odbor-kultury/opravena-vytvarna-dila-a-objekty-drobne-architektury-v-letech-2009-2015/2012/>, vyhledáno 23. 3. 2017.

²⁹² Srov. Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2015, *Brno.cz*, <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni-a-dopravy/odbor-kultury/opravena-vytvarna-dila-a-objekty-drobne-architektury-v-letech-2009-2015/2015/>, vyhledáno 13. 3. 2017.

²⁹³ Crhonek 1981, obr. 249. – Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska I*, Praha 1994, s. 234.

Datace do r. 1967 odpovídá dokončení výstavby sídlíštního bloku, v němž je dekorativní stěna umístěna.

²⁹⁴ Gabrielová – Marčák 1996, s. 110.

²⁹⁵ Čubrda 1985, s. 34.

²⁹⁶ Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2012.

Dekoratívni stěna, Loosova ulice

vápenno-písková cihla, keramický obklad, 350 x 1 500 cm, 1967,²⁹⁷ autor Pavel Navrátil²⁹⁸ (18. 8. 1933, Brno – 31. 10. 1981, Brno), restaurováno 2008 (Jiří Marek) a 2012²⁹⁹

Dekoratívni stěna, Nezvalova ulice

beton, glazovaná keramika, 290 x 1 470 cm, 1963³⁰⁰ / 1966,³⁰¹ autor Pavel Navrátil (18. 8. 1933, Brno – 31. 10. 1981, Brno), restaurováno 2011 (sejmutí reliéfního dekoru)³⁰² a 2014³⁰³

Dekoratívni stěna, Halasovo náměstí, pod budovou TJ Tesla

beton, 217 x 5 550 cm, 1978³⁰⁴ / 1980³⁰⁵ / 1982,³⁰⁶ autor Zdeněk Palcr (1927, Svitávka u Blanska – 1996, Praha), spolupráce Ing. arch. Viktor Rudiš (9. 6. 1927, Brno)

Dekoratívni stěna, Halasovo náměstí, naproti budově TJ Tesla

litý beton, 280 x 950 cm, 1966–1967,³⁰⁷ autor Jánuš Kubíček (5. 12. 1921, Nové Hrady u Vysokého Mýta – 21. 5. 1993, Babice nad Svitavou), spolupráce Ing. arch. Viktor Rudiš (9. 6. 1927, Brno), restaurováno 2008 (Ivo Koniček) a 2015³⁰⁸

Dekoratívni stěna, Slavičková ulice

beton, 200 x 1 000 cm, 1969, autor Ladislav Martínek (26. 6. 1926, Bratislava – 5. 9. 1987, Brno), spolupráce Pavel Navrátil³⁰⁹ (18. 8. 1933, Brno – 31. 10. 1981, Brno), restaurováno 2008 (Zdeněk

---

²⁹⁷ Datace dle realizovaného harmonogramu výstavby sídlištního bloku.

²⁹⁸ Autorství určeno na základě ústní výpovědi Ing. arch. Viktora Rudiše. Samek ji připisuje Jánuši Kubíčkovi, viz Samek 1994, s. 234. Nutnost kompletního zrestaurování staticky narušené stěny navrženého odborem kultury Magistrátu města Brna v roce 2011 komplikuje nedostatek informací o původním vzhledu keramického motivu, a uvažuje se proto o jeho sejmutí.

²⁹⁹ Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2012.

³⁰⁰ Samek 1994, s. 234.

³⁰¹ Jana Vránová (ed.), *Pavel Navrátil* (kat. výst.), Dům umění města Brna 2001, s. 59. Zde se objevuje i zmínka o návrhu barevného řešení exteriérů sídliště Za Tišnovkou v roce 1964.

³⁰² Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2011, *Brno.cz*, <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni-a-dopravy/odbor-kultury/opravena-vytvarna-dila-a-objekty-drobne-architektury-v-letech-2009-2015/2011/>, vyhledáno 23. 3. 2017.

³⁰³ Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2014.

³⁰⁴ Rok 1978 se objevuje na papírovém obalu, ve kterém je uchován negativ fotografie modelu Palcroy dekorativní stěny, celý nápis zní: „Ing. / Rudiš / model Tesla sport / plot / 1978.“ MZA, fond K 269 Stavoprojekt Brno, státní projektový a inženýrský podnik, Brno, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁰⁵ *Spolupráce výtvarníka s architektem. Přehled prací za rok 1980*, Praha 1981.

³⁰⁶ Miloslav Chlupáč – Jan Kapusta, *Zdeněk Palcr* (kat. výst.), Státní galerie výtvarného umění v Náchodě 1997, s. 49.

³⁰⁷ Kubíček – Bernardi, 1991, s. 260.

³⁰⁸ Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2015.

³⁰⁹ Vránová 2001, s. 59. Zde je uveden údaj: „Sídliště – Lesná, dekorativní betonová zeď (s L. Martínekem), 1969–1970.“ O Martínekově autorství svědčí také smlouva z autorovy listinné pozůstalosti spravovaná Milošem Minaříkem, kde je zmíněna realizace v sídlišti na Lesné v sektoru G16.

Habáň), 2012³¹⁰ a 2015³¹¹

Dekoratívni stěna, Šrámkova ulice

pálená cihla, glazovaná keramika, 280 x 1 480 cm, 1964,³¹² autor Bohumír Matal³¹³ (13. 1. 1922, Brno – 7. 7. 1988, Prudká u Doubravníku), restaurováno 2008 (Jiří Marek)

Květ, Třískalova ulice

prostorová plastika, kolorovaná keramika, 240 x 270 cm, 1972,³¹⁴ autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), spolupráce Ing. arch. Miroslav Dufek (17. 12. 1933, Brno), restaurováno 2011³¹⁵

Skulptura na motivy poezie Antonína Trýba, Halasovo náměstí 1, atrium polikliniky,

prostorová plastika, glazovaná keramika, 173 x 600 x 128 cm, 1978,³¹⁶ autor Jiří Marek (16. 1. 1914, Velké Meziříčí – 16. 2. 1993, Brno), restaurováno 2008 (Radomír Vavruša)

Spoje, ulice Okružní 1, bývalá budova telekomunikační ústředny

prostorová skulptura, mušlový vápenec, 90 x 200 cm, 1970,³¹⁷ autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), spolupráce Ing. arch. Norbert Horáček

Mrtvý pták / Pták, Fillova ulice

atrium centra Obzor, prostorová plastika, svařované železo,³¹⁸ 400 x 300 cm, 1969, autor Ladislav Martínek (26. 6. 1926, Bratislava – 5. 9. 1987, Brno), vlastník IMOS development, a. s., Brno-Židenice

---

³¹⁰ Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2012.

³¹¹ Srov. Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2015.

³¹² Crhonek 1981, s. 296.

³¹³ V Matalově monografii k dekorativním stěnám uvedeno pouze: „1989, sídliště Líšeň, dekorativní stěna“, viz Ludvík Kundera – Jaroslav Malina – Kateřina Svobodová, *Bohumír Matal*, Brno 2006. – Crhonek 1981, obr. 248. Matalovo autorství opakovaně potvrzuje architekt sídliště Ing. arch. Viktor Rudiš, viz např. Miroslav Masák (ed.), *Viktor Rudiš. Ósaka*, Praha 2011, s. 76. – Petr Pelčák (ed.), *Viktor Rudiš. Stavby a projekty 1953–2002*, Brno 2005, s. 29.

³¹⁴ Gabrielová – Marčák 1996, s. 110. Reprodukce plastiky viz např.: Jaroslav Vebr – Otakar Nový – Radomíra Valterová, *Soudobá architektura ČSSR*, Praha 1980, s. 30.

³¹⁵ Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2011.

³¹⁶ Čubrda 1985, s. 37. – Bronislava Gabrielová, *Expozice Jiřího Marka – podnět k hodnocení jeho tvorby*, *Bulletin Moravské galerie v Brně* LV, 1999, s. 157–161.

³¹⁷ Gabrielová – Marčák 1996, s. 110. Alternativní návrhy pocházejí již z roku 1967, viz: František Brüstl, *Zastavení u Sylvy Lacinové*, *Architektura ČSSR XXVIII*, 1969, č. 1, s. 44–46.

³¹⁸ Crhonek 1981, obr. 251.

Srdce,³¹⁹ Halasovo náměstí 1, před budovou polikliniky
prostorová plastika, svařovaný bronz, 240 x 240 cm, 1976,³²⁰ autor Zdeněk Makovský (23. 5. 1946,
Brno), spolupráce Ivan Blažek,³²¹ restaurováno 2014

*Bez názvu / Medvědi*³²² / *Spojení*,³²³ Vaculíkova ulice
prostorová plastika, bílý beton, 300 x 420 cm, 1969,³²⁴ autor František Šenk (10. 10. 1914, Velké
Opatovice – 28. 11. 1978, Brno), restaurováno 2008 (Petr Navrátil)

Světlo pro lidstvo / Energie ve službách míru,³²⁵ ulice Okružní
trojdílná prostorová plastika, umělý kámen, 400 x 300 x 150 cm, 1985,³²⁶ autor Ctibor (Borek) Bayer
(20. 7. 1925, Brno – 7. 12. 2012, Brno), vlastník Teplárny Brno, a. s., Brno-Lesná

Bez názvu / „Prolézačka I“,³²⁷ Nejedlého ulice, dětské hřiště
čtyři prefabrikované betonové segmenty,³²⁸ 192 x 244 x 61 cm, před rokem 1968,³²⁹ autor Čestmír
Kafka³³⁰ (14. 11. 1922, Jihlava – 21. 5. 1988, Praha)

Bez názvu / „Prolézačka II“, ulice Brožíkova 21
tři prefabrikované betonové segmenty s fragmenty barevné mozaiky (červená, modrá, žlutá), 190 x
158 x 155 cm, rok 1968–1969,³³¹ autor Čestmír Kafka³³² (14. 11. 1922, Jihlava – 21. 5. 1988, Praha)

---

³¹⁹ Lukáš Pecka, Sídliště a zároveň galerie pod širým nebem? Lesná!, 11. 8. 2011,
<http://lukaspecka.blog.idnes.cz/c/204828/Sidliste-a-zaroven-galerie-pod-siry-m-nebem-Lesna.html>, vyhledáno
23. 3. 2017.

³²⁰ Na dobové fotografii z roku 1972 zachycující nově zbudovanou polikliniku se plastika ještě neobjevuje.
Autor plastiky Zdeněk Makovský uvádí jako rok zhotovení 1976.

³²¹ Sousoší je někdy literaturou mylně připisováno Jiřímu Markovi a Františku Šenkovi.

³²² Název *Medvědi* viz Samek 1994, s. 234. Název *Spojení* viz heslo František Šenk, *Encyklopedie dějin města
Brna*, http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1955, vyhledáno 23. 3. 2017.

³²³ Crhonek 1981, obr. 250. Model realizace v majetku Muzea města Brna.

³²⁴ Alena Konečná, *František Šenk 1914–1978, výběr z díla* (kat. výst.), Dům umění města Brna 1995. – Alena
Konečná, O sochařském díle Františka Šenka (1914–1997), *Bulletin Moravské galerie* LIV, 1998, s. 125–128.
Zde je uvedena reprodukce předlohy pro venkovní realizaci jako objekt *Bez názvu* z 2. pol. 60. let (mosazný a
železný plech).

³²⁵ Vojtěch Jestřáb, *Borek Bayer. Obrazy, sochy*, Hodonín 1985, nepag. – Ctibor Bayer, *Borek Bayer (malíř,
sochař)*, Praha 2002.

³²⁶ Bayer 2002, s. 153.

³²⁷ Současné rozmístění a poloha betonových segmentů neodpovídají původní podobě, jak je zřejmé například
z dobových fotografií.

³²⁸ Původní barevná mozaika nedochována.

³²⁹ Na fotografii z r. 1968 je již realizace umístěna.

³³⁰ Autorství zjištěno na odboru kultury Magistrátu města Brna, Dominikánské náměstí 3.

³³¹ Předpokládaná doba realizace navržena na základě dokončení výstavby přilehlých budov.

³³² Autorství navrženo na základě formální a technologické podobnosti s realizací v ulici Nejedlého a
segmentové dekorativní stěny v Arbesově ulici.

Bez názvu / „Prolézačka III“, ulice Brožíkova 23

tři prefabrikované betonové segmenty s fragmenty barevné mozaiky (červená, modrá, žlutá), 159 x 154 x 192 cm, rok 1968–1969,³³³ autor Čestmír Kafka³³⁴ (14. 11. 1922, Jihlava – 21. 5. 1988, Praha)

Vrána, ulice Nejedlého 13, zídka v zahradě mateřské školy

glazovaný keramický reliéf, 162 x 106 cm, 1961³³⁵ / 1966,³³⁶ autorka Tamara Divišková³³⁷ (9. 7. 1934, Brno)

Bez názvu / „Reliéfni geometrický dekor“, ulice Okružní 31, Český metrologický institut, fasáda u vchodu do budovy

omítnutý betonový reliéf, 300 x 600 cm,³³⁸ 70. léta 20. století,³³⁹ autor nezjištěn

Balvan / Kámen (nezvěstné od r. 2005),³⁴⁰ ulice Haškova 17, venkovní atrium centra Polana

prostorová kamenná skulptura, 100 x 80 cm,³⁴¹ 1965,³⁴² autor Miloslav Chlupáč (10. 7. 1920, Benešov – 29. 11. 2008, Praha)

Páv, ulice Barvy, stěna zděného přístřešku na popelnice

glazovaný keramický reliéf, 200 x 253 cm, polovina 70. let, autorka Tamara Divišková³⁴³ (9. 7. 1934, Brno)

Slunce, ulice Barvy 10, stěna zděného přístřešku na popelnice

glazovaný keramický reliéf, 160 x 100 cm, polovina 70. let, autorka Tamara Divišková³⁴⁴ (9. 7. 1934, Brno)

Labuť, ulice Barvy 1, po jižní straně budovy Disa

bílá glazovaná keramika, 92 x 125 x 84 cm, 1982,³⁴⁵ autorka Jana Čubrdová

---

³³³ Předpokládaná doba realizace navržena na základě dokončení výstavby přilehlých budov.

³³⁴ I zde je autorství předpokládáno na základě formální a technologické podobnosti s realizací v ulici Nejedlého a segmentové dekorativní stěny v ulici Arbesově.

³³⁵ Čubrdová 1985, s. 15.

³³⁶ Datace dle realizovaného harmonogramu výstavby sídlištního bloku.

³³⁷ Črhonek 1971, s. 78.

³³⁸ Z dobových fotografií je patrné, že původní rozměry byly větší. Ke zmenšení reliéfu a změně jeho barevnosti došlo v rámci rekonstrukce objektu.

³³⁹ Předpokládaná doba realizace.

³⁴⁰ Objekt zmizel za dosud nevysvětlených okolností během rekonstrukce nákupního centra Polana v roce 2005.

³⁴¹ Odhadované rozměry.

³⁴² Črhonek 1981, s. 296.

³⁴³ Srov. Fotogalerie, *Tamara Divišková. Brněnská výtvarnice*, <http://tamara-diviskova.webnode.cz/fotogalerie/>, vyhledáno 23. 3. 2017.

³⁴⁴ Ibidem.

*Růst*³⁴⁶ / *Volavka*, ulice Barvy 1, po východní straně budovy Disa
bílá glazovaná keramika, 196 x 36 x 26 cm, 1982, autorka Jana Čubrdová

Bez názvu / *Ruce a květ*, ulice Dusíkova 7, areál MC Bride – Dermacol, na fasádě budovy bývalé
sodovkárny
glazovaný keramický reliéf, 340 x 1 000 cm, rok 1980,³⁴⁷ autorka Mira Haberernová-Trančíková (22.
1. 1939, Bratislava)

Horniny,³⁴⁸ ulice Dusíkova 3, Okružní 29a, před administrativní budovou, dříve Ústav geologického
inženýrství
prostorová kamenná skulptura, 322 x 179 x 73 cm, rok 1985,³⁴⁹ autor Jan Urban (2. 7. 1913, Bušín u
Zábřehu – 19. 1. 1989, Brno)

Pamětní deska 50. výročí vzniku Československa, ulice Milénova 14, na fasádě budovy základní školy
kamenný reliéf, 58 x 195 cm, rok 1968, autor Miloš Slezák (27. 2. 1921, Brno – 23. 9. 1989, Brno)

Díla v interiérech

Barevná mozaika, Halasovo náměstí 1, vstupní hala polikliniky
sklo, růženín, 280 x 462 cm, 1975,³⁵⁰ autoři Oldřich Vašica (18. 10. 1922, Nedvědice – 27. 6. 1993,
Brno) a Karla Vašicová³⁵¹ (14. 10. 1927, Brno)

Keramická mozaika s motivy zvířat, ulice Loosova 11, vstupní hala základní školy, 1. patro
barevný keramický obklad, 198 x 141 cm, 1967,³⁵² autor Pavel Navrátil (18. 8. 1933, Brno – 31. 10.
1981, Brno)³⁵³

Bez názvu / *Dřevěný paraván*,³⁵⁴ ulice Nejedlého 3, vstupní hala základní školy, přízemí

---

³⁴⁵ Složka dokumentující průběh zakázky *Růst* a *Labuť* včetně příslušných smluv a fotodokumentace viz Jana (Paďourová) Čubrdová. Úprava předprostoru samoobsluhy a keramické plastiky pro sídliště Soběšická, MZA, fond G 606, blok č. 1, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁴⁶ Ibidem.

³⁴⁷ Srov. *Spolupráce výtvarníka s architektem* 1981.

³⁴⁸ Srov. *Spolupráce výtvarníka s architektem. Přehled prací za rok 1985*, Praha 1986.

³⁴⁹ Ibidem.

³⁵⁰ Datace a atribuce dle signatury v pravém dolním rohu mozaiky.

³⁵¹ Čubrda 1985, s. 61. – Crhonek 1981, s. 278.

³⁵² Předpokládaná datace odpovídá roku dokončení výstavby objektu.

³⁵³ Autorství určeno na základě ústní výpovědi sochaře Zdeňka Macháčka, autora dnes ztracené realizace *Lod' naděje* původně umístěné v budově blíže neurčené základní školy na Lesné.

mořený, lakovaný jilm, kovové čepy, 1968,³⁵⁵ autor Milan Cimburek³⁵⁶ (5. 7. 1943, Brno)

Bez názvu / Prostorová dřevěná skulptura, ulice Blažkova 9, vstupní hala základní školy, přízemí mořený, lakovaný jilm, kovové čepy, 1968,³⁵⁷ autor Milan Cimburek (5. 7. 1943, Brno)

Spoutaná energie, ulice Okružní 25, budova Tepláren Brno, a. s. mramorový reliéf, 550 x 300 cm, 1985,³⁵⁸ autor Čtibor Bayer (20. 7. 1925, Brno – 7. 12. 2012, Brno), vlastník Teplárny Brno, a. s., Brno-Lesná

Dialog metrologů,³⁵⁹ ulice Okružní 31, budova Českého metrologického institutu, chodba v 1. patře závěsný obraz, malba na dřevě, kombinovaná technika, 220 x 376 cm, rok 1985–1986, autor Laco Garaj (25. 9. 1959, Rimavská Sobota)

Bez názvu / „Námluvy“ (odstraněno kolem r. 2000), ulice Fillova 1, vinárna centra Obzor, stěna nad barovým pultem plošný dřevěný reliéf na kovových úchytech, bílý nátěr, 180 x 300,³⁶⁰ 1968,³⁶¹ autor Vlastimil Zábranský (2. 9. 1936, Vráž u Berouna)

Bez názvu / „Hon za ženou“ (odstraněno kolem r. 2000),³⁶² ulice Fillova 1, vinárna centra Obzor, stěna u vstupu plošný dřevěný reliéf na kovových úchytech, bílý a černý nátěr, 150 x 450,³⁶³ 1968,³⁶⁴ autor Vlastimil Zábranský (2. 9. 1936, Vráž u Berouna)

Pythagorova věta (odstraněno r. 2003), ulice Milénova 14, vstupní hala základní školy prostorová plastika, svařovaný plech, černý nátěr, rozměry nedochovány, 1968,³⁶⁵ autor Miloš Zvěřina (20. 11. 1928, Brno – 12. 6. 1982, Brno)

---

³⁵⁴ Dle autorovy výpovědi bylo funkcí této zástěny opticky zakrýt špatně řešený prostor přiléhající šatny.

³⁵⁵ Předpokládaná datace odpovídá roku dokončení výstavby objektu.

³⁵⁶ Milan Cimburek v současné době žije ve Švýcarsku. Jeho podíl na výzdobě interiérů základních škol byl určen s pomocí Ing. arch. Miloslava Dufka.

³⁵⁷ Předpokládaná datace odpovídá roku dokončení výstavby objektu.

³⁵⁸ Realizace signována a datována /BAYER 1985/ v pravém dolním rohu.

³⁵⁹ Zbyšek Malý (ed.), *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců II (D – G)*, Ostrava 1998, s. 333.

³⁶⁰ Odhadované rozměry stanoveny na základě srovnání s fotografiemi realizace.

³⁶¹ Předpokládaná datace odpovídá roku dokončení výstavby centra Obzor.

³⁶² Původní podoba realizace viz Pelčák (ed.) 2005, s. 19. Zde jako autor mylně uveden Vlastimil Zahanský (sic!).

³⁶³ Odhadované rozměry stanoveny na základě srovnání s fotografiemi realizace.

³⁶⁴ Předpokládaná datace odpovídá roku dokončení výstavby centra Obzor.

³⁶⁵ Předpokládaná datace odpovídá roku dokončení výstavby objektu. Vyobrazení realizace viz: Cřhonek 1971, s. 87.

4.3 Fáze normalizační (70. léta až počátek 90. let)

Období normalizace je v oblasti výtvarného umění spojováno především s nechvalně známým rozpuštěním SČSVU a novým založením reformovaných (tentokrát již federalizovaných) národních svazů v roce 1972, do nichž mohly nově vstoupit pouze politicky prověřené osobnosti, čímž se česká členská základna redukovala na necelou desetinu původního počtu. Obsazení Československa vojsky zemí Varšavské smlouvy v srpnu 1968 sehrálo roli i v negativním hodnocení jinak historického úspěchu, jehož dosáhli brněnští architekti Viktor Rudiš, Aleš Jenček a Vladimíra Palla se svým návrhem pavilonu na světové výstavě EXPO 70 v japonské Ósace.³⁶⁶ Architektonické řešení stavby vyrůstající na půdorysu abstraktního obrazu Jánuše Kubíčka bylo sice odměněno zvláštní cenou Japonského ústavu architektury,³⁶⁷ avšak silná výpovědní hodnota sdělení založená na poetickém libretu básníka Jana Skácela a ředitele brněnského Domu umění Adolfa Kroupy se nakonec stala jeho politickou slabinou. Problematické bylo zejména rozdělení expozice do tří tematických částí: „*Dělíme nebo násobíme čas třikrát. Čas radosti, čas úzkosti, čas naděje. Pavilonem prochází jako základní exponát skleněná řeka. Vytváří jeho osu, z prostoru radosti zasahuje do prostoru úzkosti. Voda živá se mění ve vodu mrtvou.*“³⁶⁸ Miroslav Masák pavilon zpětně charakterizoval, jako „*vystavení životního pocitu*“³⁶⁹ závěru 60. let; jednotlivé exponáty byly v době jejich vzniku skutečně podrobeny ideologickému dohledu ÚV KSČ a umělci byli nuceni vyvracet řadu obvinění z vkládání nepřipustné skryté symboliky do svých děl.³⁷⁰

Přestože výsledná podoba pavilonu a jeho přijetí na světové výstavě byly v československých celoplošných médiích reflektovány spíše okrajově a jejich postoj byl chladně rezervovaný, ve *Výtvarné práci* vyšlo několik příspěvků reportážního charakteru, pojednávajících jak o výstavbě expozice,³⁷¹ tak o průběhu konání akce: „*Naše expozice je výtvarnou záležitostí více, než to bývá obvyklé, byla koncipována tak, že její ideu tlumočí výtvarné umění.*“³⁷² Autoři se povětšinou shodovali, že celkový dojem z pavilonu byl „chrámový“ a vážný, jako by se československý člověk přestal umět radovat. Stanislav Libenský k tomu dodává: „*Očekávali jsme s obavou, jak přijmou Japonci tuto nekompromisní koncepci, která se nepodbízí a je realizována v čistých materiálech, ve dřevě, ve skle, kovu, je tvořena bez maket, grafických efektů, iluminací a ohňostrojů. Byli jsme šťastni,*

³⁶⁶ O pavilonu více viz Masák 2011.

³⁶⁷ The Architectural Institute of Japan, srov. ibidem, s. 11. Zmínka o předání ceny také zde: *Výtvarná práce* XVIII, 1970, č. 21, s. 6.

³⁶⁸ Ibidem, s. 14.

³⁶⁹ Ibidem, s. 18.

³⁷⁰ Podrobněji viz Terezie Někviňová, Pavilon jako protest proti okupaci, in: ibidem, s. 66–69.

³⁷¹ Např. Vlasta Čiháková, EXPO před zahájením, *Výtvarná práce* XVIII, 1970, č. 6, s. 1 a 8.

³⁷² Např. Náš člověk v Ósace, *Výtvarná práce* XVIII, 1970, č. 9, s. 1 a 3., cit s. 1. – Náš člověk v Ósace, *Výtvarná práce* XVIII, 1970, č. 10, s. 8.

*když jsme viděli, jak Japonci vstupují do pavilonu s dojetím, s účastí, jak zvolna a soustředěně procházejí, jako by byli v chrámu.*³⁷³ Navzdory mezinárodnímu uznání se stal v československém prostředí ósacký *gesamtkunstwerk* terčem kritiky a všeobecného uznání se mu dostalo až po listopadu 1989, můžeme ho proto chápat nejen jako symbolickou tečku za obdobím „zlatých šedesátých let“, ale také jako pochmurné vkročení do reality počínající normalizace.

Důraz na text jakožto východisko výtvarného řešení velkých obytných soborů i jednotlivých staveb můžeme sledovat také v nadcházejícím období, zejména od druhé poloviny 70. let po schválení *Usnesení předsednictva vlády Československé socialistické republiky ze dne 9. února 1978 č. 38 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě*,³⁷⁴ s nímž souvisí zakládání výtvarných rad při krajských národních výborech, které měly dohled nad podobou generelů výtvarné výzdoby architektury v gesci. Jejich úkolem bylo projednat, zda „*rozsah, druh, ideový a obsahový záměr [zvýrazněno autorkou] uvažovaných výtvarných děl a předpokládané náklady na ně jsou v souladu s uvedenými zásadami, případně není-li žádoucí soustředit prostředky na výtvarná díla při výstavbě souboru staveb*“.³⁷⁵ Tyto komise byly podřízené výtvarné radě ministerstva výstavby a techniky ČSR, která byla ustavena jako poradní a posudkový orgán státní expertizy pro uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě. Prvním celostátním předsedou byl náměstek výstavby a techniky ČSR Jiří Chvatlina, místopředsedou vedoucí výtvarného oddělení ministerstva kultury sochař Miloslav Jiránek a náměstek ministra výstavby a techniky František Martinec. K dalším členům patřili zástupci ministerstva výstavby a techniky ČSR (Stanislav Eisner, Vladimír Tichavský a ředitel VÚVA Václav Kasalický), ministerstva kultury (Josef Filek a Ladislav Ubr), Svazu českých výtvarných umělců (Jan Hána, Radomír Kolář a Otto Eckert), Svazu architektů ČSR (Josef Lang, Stanislav Suda a předseda komise pro výtvarné dílo v architektuře Jiří Lasovský) a také předseda Českého fondu výtvarných umění (Josef Soukup, jmenován prozatímně do volby nového předsedy).³⁷⁶

Postup při schvalování výtvarného programu staveb se na úrovni Jihomoravského kraje od podzimu 1979 řídil interní směrnici,³⁷⁷ jež se odvolávala na vládní usnesení č. 38/1978, které nařizovalo řešit otázku uplatnění výtvarných děl již při zpracování investičního záměru. Jako prvotní podklad sloužil v případě obytných souborů územní projekt zóny, u významnějších objektů pak objemová a zastavovací studie, následovalo zpracování výtvarného generelu, z něhož muselo být jasné „*v jakém rozsahu, druhu a s jakým ideovým a obsahovým záměrem mají být jako součást stavby*

³⁷³ *Náš člověk v Ósace, Výtvarná práce XVIII, 1970, č. 9, s. 1 a 3., cit s. 3.*

³⁷⁴ *Usnesení předsednictva vlády Československé socialistické republiky ze dne 9. února 1978 č. 38 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě*, NA, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁷⁵ Metodické pokyny ministerstva výstavby a techniky ČSR a ministerstva kultury ČSR pro činnost výtvarných rad při uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě a jejich složení – zaslání před jejich zveřejněním ve Zpravodaji FMTIR ze dne 18. 6. 1978, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁷⁶ Příkaz ministra č. 4/1978, jímž se ustavuje výtvarná rada ministerstva výstavby a techniky ČSR, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁷⁷ Interní směrnice pro uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, platné v Jihomoravském kraji ze dne 7. 11. 1979, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

provedena výtvarná díla s určením předpokládaných nákladů a jejich umístění“.³⁷⁸ Vyhotovení samotného generelu nejprve předcházelo vypracování ideového záměru, jehož obsah byl navržen investorem. Text byl následně povinně projednán s odborem kultury příslušného okresního národního výboru a předložen generálnímu projektantovi, který přistoupil k návrhu generelu. Výše nákladů na výtvarná díla byla stanovena na základě konzultace s ČFVU, u něhož si měl cenové podklady vyžádat generální projektant. Je poměrně překvapivé, že se směrnice ještě v závěru roku 1979 odkazovala k postupům při kalkulaci nákladů definovaným vyhláškou č. 355/1965: „*Náklady na výtvarná díla uvedená ve výtvarném generelu nesmí překročit v globále u KBV ukazatele THU, u účelových staveb směrné procento, stanovené bývalou vyhl. čís. 355 až do doby vydání nového předpisu.*“³⁷⁹ Takto zpracovaný výtvarný generel, jenž obsahoval jak textový elaborát včetně uvedení předpokládané výše nákladů, tak grafickou část se zákresy výtvarných děl, předkládal investor spolu s investičním záměrem výtvarné radě Jm KNV k posouzení „*z hlediska kulturně politického, ideového, společenského a z hlediska předpokládaných nákladů*“.³⁸⁰ K jednání byl přizván zástupce investora i zpracovatel výtvarného generelu, tedy hlavní projektant. K zadání výtvarných děl konkrétním výtvarníkům, případně k vyhlášení soutěže docházelo až po absolvování všech výše popsaných kroků.

Archivní fond B 338, v němž jsou uloženy dokumenty týkající se jednání výtvarné rady Jm KNV, je bohužel jen torzem původního rozsahu. V souhrnné informativní zprávě o práci výtvarné rady za rok 1979,³⁸¹ tedy za první úplný rok jejího fungování, se sice dozvídáme, jaké generely obytných souborů a samostatných účelových staveb byly v daném roce projednány, ve fondu se však nacházejí jen některé z nich. Podobná zpráva se zachovala i pro následující rok,³⁸² dále už však prameny mlčí. Dalším problémem je, že dobře zdokumentované generely nemusely být vždy (zejména pokud byla výstavba započata až koncem 80. let) realizovány v plném rozsahu. Během let 1979 a 1980 byla výtvarnou radou Jm KNV projednána libreta následujících obytných souborů:³⁸³ Brno-Bohunice (československo-sovětské přátelství, téma v r. 1980 upraveno na internacionální družba mládeže ČSSR a SSSR), Brno-Bystrc I (motivy ochrany přírody, lásky, mládí), Brno-Bystrc II (kraj *Pohádky máje*), Brno-Řečkovice (Vysočina), Brno-Kohoutovice (hudební skladatelé, téma v r. 1980 upraveno na hudba), Gottwaldov-Jižní svahy (člověk a jeho svět), Hodonín-Jihovýchod (průmysl města a technický pokrok), Brno-Vinohrady (jižní Morava – tradice a proměny), Třebíč-Hájek (člověk, energie, budoucnost), Kroměříž-Zachar (ochrana přírody), Brno-Líšeň (strojírenství). Další projednané generely se týkaly účelových staveb: Fakultní nemocnice Brno-Bohunice (touha žít), vstupní areál

---

³⁷⁸ Ibidem.

³⁷⁹ Ibidem.

³⁸⁰ Ibidem.

³⁸¹ Informativní zpráva o práci výtvarné rady Jihomoravského KNV v Brně za rok 1979 ze dne 29. 1. 1980, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁸² Informativní zpráva o práci výtvarné rady Jihomoravského KNV v Brně za rok 1980 ze dne 27. 1. 1981, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁸³ Ústřední téma uvádím vždy v závorce, formulace vychází z výše uvedených informativních zpráv o práci rady v letech 1979 a 1980.

podniku Sigma Hodonín (hutník), nábytkárna Třebíč UP závodů Rousínov (vztah přírodního bohatství, průmyslu a lidské práce), spalovna odpadu v Líšni (ochrana životního prostředí), nemocnice Brno-Židenice (péče socialistického státu o zdraví občana), vysokoškolské koleje UJEP ve Vinařské ulici v Brně (kultura, věda, technika). Uvedená tematika spadá – podobně jako v období 50. let – do dvou kategorií: otevřeně devótní a politicky neutrální; náznaky kritiky režimu, podobně jako tomu bylo v případě československého pavilonu na EXPO 70 v Ósace, bychom zde hledali marně.

Zajímavý doklad o způsobu kalkulace finančních částek určených na výtvarné řešení sídliště (jeho širší platnost se mi bohužel nepodařilo ověřit) je obsažen v generelu výtvarné koncepce obytného souboru Kamenný vrch I z roku 1987, jehož vedoucím projektantem byl Jan Rubáš, zaměstnanec Stavoprojektu Brno.³⁸⁴ Jednotným tématem výzdoby byl zvolen motiv vesmíru, větší část navrhovaných realizací se však nepodařilo instalovat – dokončovací práce narušil vývoj politické situace v roce 1989. Při stanovení investic byla paušálně kalkulována částka 540 Kčs/byt. V první stavbě bylo počítáno s 840 byty, druhá stavba měla obsahovat 1 180 bytů a ve třetí etapě se kalkulovalo s 913 byty – celková vyčleněná částka na výtvarná díla tedy činila 2 930 bytů x 540 Kč/byt = 1 583 tis. Kčs. Výpočet se odvolával na platné Technicko-ekonomické podklady pro přípravu staveb komplexní bytové výstavby v ČSR na léta 1983–1985. Za návrh díla byla účtována částka 15 % z celkových nákladů na realizaci.³⁸⁵

V roce 1979 své zkušenosti s nově zavedenou praxí shrnul brněnský architekt Miloslav Kramoliš, ředitel městského projektového ústavu Brnoprojekt, ve zprávě adresované výtvarné radě Jm KNV.³⁸⁶ Kladně hodnotí především úroveň libret výtvarného řešení a jejich tematická zaměření, která byla zpravidla připravována projektanty sídlišť a následně projednávána s výtvarnou radou, přičemž se osvědčilo snižovat počet výtvarných děl ve prospěch vyšší kvality; výběr autorů byl prováděn na návrh architekta nebo na doporučení rady. Obzvláště druhý způsob se však neosvědčil, protože oslovený výtvarník byl často zaneprázdněn jinou prací, a lépe fungovala tradiční spolupráce architekta s výtvarným umělcem založená na dialogu a vzájemném porozumění, protože „*tím byla umožněna syntéza architektury a výtvarného díla*“.³⁸⁷ Kramoliš proto prosazuje, aby umělce vybíral zodpovědný architekt, v mimořádných případech navrhuje formu soutěže. Pro zlepšení celkového dojmu dále doporučuje podřídit názvy ulic celkové koncepci, k čemuž se přistoupilo například v sídlišti Kohoutovice: „*Je zde snad třeba ještě upozornit na nutnost spolupráce s dalšími odbory NVmB v tom směru, aby i další záměry města byly v souladu s výtvarným pojetím (např. názvy ulic: tematika*

³⁸⁴ Průvodní zpráva. Obytný soubor Kamenný vrch I. generel umělecko-výtvarné koncepce (únor 1987), MZA, fond B 338, kart. Výst./79, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁸⁵ Ibidem, s. 13.

³⁸⁶ Brnoprojekt byl generálním projektantem brněnských sídlišť Jundrov, Bystrc I, Bystrc II a Kohoutovice, srov. Zpráva pro výtvarnou radu Jm KNV o realizaci výtvarného umění v KBV ze dne 22. 3. 1979, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁸⁷ Ibidem.

„Hudba“ – výtvarné dílo připomínající hudební skladatele a tomu odpovídající název ulice).³⁸⁸

Spolupráci s výtvarníky i investorem vnímá jako bezproblémovou, hlavní kritiku směřuje především k dodavateli staveb, „kteří jednoznačně podceňují význam uměleckého řešení sídliště. (...) Opakuje se neplnění termínů, což pak koliduje s termíny, stanovenými pro výtvarníka. Generální projektant a investor pak doslova prosí dodavatele o vytvoření podmínek pro osazení výtvarného díla.“³⁸⁹ V závěru zprávy Kramoliš upozorňuje na skutečnost, že v radě nejsou zastoupeni členové dvou největších projektových organizací v kraji, a to Stavoprojektu a Brnoprojektu, jejich přítomnost na jednání je vzhledem k odpovědnosti za výslednou podobu realizací nanejvýš žádoucí. O tom, že tato doporučení zřejmě nebyla brána na lehkou váhu, svědčí, že se ve fondu B 338 dochoval hned v několika pare.

Doklady o ideologickém vlivu výtvarných rad na koncepci výtvarného řešení obytných souborů se ve spisových materiálech objevují jen v náznacích a blíží se připomínkám technické povahy. Jak již bylo řečeno, ústřední myšlenkou brněnského sídliště v Bohunicích bylo československo-sovětské přátelství, respektive internacionální družba mládeže ČSSR a SSSR. Volba tématu odpovídala ideologickému zaměření generelu monumentální sochařské výzdoby města do roku 2000, jenž byl schválen 14. února 1974 radou brněnského národního výboru.³⁹⁰ V zápise ze zasedání výtvarné rady z roku 1980 se však setkáváme také s výtkou, která svědčí o tom, že vydaná doporučení nebyla vždy respektována: „*Libreto uložené ke zpracování výtvarnou radou nebylo ze strany Brnoinvesty provedeno. Ideovost výtvarných děl je nutno sjednotit na téma přátelství se SSSR. Způsob zabezpečení výtvarných děl bude formou výběrového řízení. Výběr provede ČSVU a Fond.*“³⁹¹ Častějšími motivy výtvarné výzdoby byla témata, jež se politické problematice záměrně vyhýbala. V případě sídliště v Brně-Kohoutovicích bylo uplatněno libreto, jehož ústřední myšlenkou byla hudba. Kompletní generel výtvarné výzdoby se sice nedochoval, ale hudební motivy jsou v celkové koncepci sídliště zřetelně akcentovány.

K hlavním autorům sídliště patří brněnský architekt a urbanista František Kočí a dodnes činný architekt Jaroslav Černý.³⁹² Úvodní projekt vznikl již v roce 1970. K realizaci tohoto poměrně rozlehlého panelového sídlištního komplexu o celkovém počtu 3 571 bytů pro 11 500 obyvatel došlo mezi lety 1970 až 1981. Nově budovaná zástavba dramaticky narušila ráz původní obce, historické centrum obce Kohoutovice bylo srovnáno se zemí a na jeho místě byly vystavěny osmipatrové bodové objekty. Doprava je vedena směrem k městu Libušinou třídou, která představuje hlavní obslužnou

---

³⁸⁸ Ibidem.

³⁸⁹ Ibidem.

³⁹⁰ Zápis z 2. zasedání výtvarné rady Jihomoravského KNV, konané dne 26. 1. 1979 v místnosti Moravského muzea v Brně, MZA, fond B 338, kart. Výst./56, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁹¹ Zápis z 8. zasedání výtvarné rady Jm KNV, konané dne 27. 6. 1980 v místnosti vedoucího odboru územního plánování Jm KNV v Brně, MZA, fond B 338, kart. Výst./56, nečíslováno, fond nezpracován. Plný text generelu zde: Plán sochařských realizací v městě Brně do roku 1978 a zásady pro zpracování generelu monumentální sochařské výzdoby města Brna do roku 2000 ze dne 14. 2. 1974, MZA, fond B 338, kart. Výst./56, nečíslováno, fond nezpracován.

³⁹² Srov. Černý Jaroslav, Ing. arch., *Ateliér A3*, <http://www.arch.cz/cerny/>, vyhledáno 5. 4. 2017.

komunikaci. Dominantou sídliště je objekt bytového věžového domu s vyhlídkovou střešní restaurací Grand Prix (1981–1983) navržený Jaroslavem Černým.³⁹³

Jak již bylo řečeno, názvy ulic stejně jako výtvarnou výzdobu veřejných prostranství spojuje téma hudby, které bylo architektky vybráno z hlediska jeho ideologické neutrálnosti. Pod vlivem závazného libreta vznikla série bust osobností a volných plastik před významnými budovami. Z hlediska snahy o vyhnutí se ideologickému podtextu se proto může zdát překvapivé, že se zde nachází realizace *Píseň země* prorežimního brněnského sochaře a komunistického funkcionáře Miloše Axmana,³⁹⁴ bývalého rektora Akademie výtvarných umění v Praze a exponenta reformovaného Svazu československých výtvarných umělců. Jedná se o pískovcovou repliku bronzové plastiky určené pro vstupní vestibul Nové scény Národního divadla z r. 1983, jejíž kopie byla pořízena na přání investora, nikoliv generálního projektanta.³⁹⁵ Také dílo *Hudba z kosmu* autorky Sylvie Lacinové existuje hned ve dvou kopiích; s její předlohou z r. 1974 s názvem *Kosmický věk* se setkáváme v obci Hrabušín u Šumperka. Zajímavý osud měla i kompozičně neotřelá plastika Jiřího Marka zachycující Těsnohlídkovu *Lišku Bystroušku*, na jejíž realizaci nezbyly potřebné finance a byla osazena až dodatečně na odlišné místo – před budovu Rektorátu VUT v Brně v Kounicově ulici. Autentickým prvkem byl do nedávné doby také informační systém v objektu občanské vybavenosti na Libušině třídě a v ulici Chalabalova navržený grafickým designérem Janem Rajlichem st., který byl rovněž pořízen jako součást výtvarné výzdoby sídliště. K odstranění světelných tabulí došlo během revitalizace objektu v roce 2014. Poslední realizací, která byla osazena, je sousoší *Rytmy* brněnského sochaře Jiřího Sobotky. Výtvarný generel byl o dílo doplněn v dubnu 1985 v rámci dostavby objektu ubytovny u hlavního centra občanské vybavenosti na Libušině třídě: „*Ve shodě s ideovým pojetím výtvarné výzdoby obytného souboru, zaměřeným na hudbu a s ohledem na to, že dané prostředí bude frekventováno především mladými lidmi, navrhuje se, aby plastika vyjadřovala tu stránku hudby, která je mladým lidem blízká, a to RYTMY.*“³⁹⁶

Původní podoba kohoutovického sídliště značně utrpěla s nástupem snah o rekonstrukci panelových objektů po r. 1989. „*Během 15 let byly regenerovány všechny domy, které jsou v majetku městské části, a téměř všechny panelové domy ostatních vlastníků. Velkou zásluhu na tom, že se podařilo rozběhnout tento projekt, mělo tehdejší zastupitelstvo pod vedením starosty Petra Zbytky. Podařilo se jim získat finanční prostředky města Brna, České energetické agentury, ze Státního fondu rozvoje bydlení a některých dalších zdrojů. (...) Hlavním cílem projektu bylo řešení energetických*

³⁹³ Grand Prix vyhlídková kavárna v Brně-Kohoutovicích, *Československý architekt* XXIX, 1983, č. 25, s. 4.

³⁹⁴ O tvorbě Miloše Axmana více viz Zdeněk Čubrda, *Miloš Axman*, Praha 1988. Vyobrazení modelu plastiky *Píseň země* ibidem, s. 45.

³⁹⁵ Informaci autorce sdělil architekt Jaroslav Černý.

³⁹⁶ Obytný soubor Brno-Kohoutovice. Doplněk výtvarného generelu (duben 1985), MZA, fond B 338, kart. Výst./79, nečíslováno, fond nezpracován.

*úspor bytových domů, odstranění vad panelové technologie a humanizace obytného souboru.*³⁹⁷ K dnes ztraceným výtvarným dílům patří skulptura *Stáří a mládež* – symbol starých a nových Kohoutovic.

Sídliště Brno-Kohoutovice

Sluneční hodiny, Libušina třída 2

objekt, kov, beton, 275 x 245 x 280 cm, sokl: výška 55 cm, průměr 180 cm, 80. léta 20. století, autor Alfred Habermann (3. 5. 1930, Jihlava – 28. 4. 2008, Ybbsitz, Rakousko), signováno vpředu uprostřed na základně osy hodin: A. Habermann

*Hudba z kosmu*³⁹⁸ Libušina třída / Richterova ulice

plastika na pylonu, svařovaný plech, výška 300 cm, sokl: 2 ks, 71 x 20 cm, 1985, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno)

Dekoratívni mříž (v současnosti znehodnocena nedostatečnou údržbou), podchod mezi objekty občanské vybavenosti, Libušina třída

kov, černý nátěr, 4 ks, 255 x 280 x 14 cm, 1979, autor Ivan Blažek

Piktografický orientační systém, objekt občanské vybavenosti, Libušina třída 1, instalováno na stropním podhledu v ochozu vnějšího atria a v 1. patře na ochozu, Libušina třída 17

plexisklo, hliník, červená barva, světelný zdroj, 10 ks, 60 x 60 x 15 cm, 80. léta 20. století, autor nezjištěn

Rytmy, Stamicova ulice 11

figurální sousoší, vápenec, 152 x 120 x 70 cm; sokl: 125 x 143 x 104 cm, 1986, autor Jiří Sobotka (3. 12. 1955, Brno), signováno vzadu na pravé noze pravé figury: SOBOTKA

Hudba, objekt občanské vybavenosti, Libušina třída

figurální skulptura, vápenec, 155 x 340 x 80 cm; sokl: 88 x 374 x 94 cm, 1982, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), signováno vzadu na pravé noze pravé postavy: SYLVA LACINOVÁ 1982

---

³⁹⁷ Eva Dvořáková (ed.), *Kohoutovice 1210–2010*, Brno 2010, s. 14.

³⁹⁸ Reprodukce díla *Kosmický věk*, 1974, tepaná měď, v. 300 cm, osazeného v Hrabíšíně u Šumperka, které je shodné s dílem umístěným na sídlišti v Brně-Kohoutovicích viz Gabrielová – Marčák 1996.

Piktografický orientační systém, budova polikliniky, Libušina třída 1, instalováno na stropním podhledu v průchodu do vnějšího atria
plexisklo, modrá barva, světelný zdroj, 5 ks, rozměry nezjištěny, 80. léta 20. století (odstraněno 2014), autor Jan Rajlich st. (10. 4. 1920, Dírná u Tábora – 27. 11. 2016, Brno)

Kašna, atrium zdravotního střediska, objekt občanské vybavenosti, Libušina třída 1
kašna, leštěná žula, kov, rozměry nezjištěny, 1979, autor Ivan Blažek

Dekoratívni mříž (v současnosti znehodnocena nedostatečnou údržbou), zeď zdravotního střediska, objekt občanské vybavenosti, Libušina třída 1
kov, rozměr nezjištěn, 1979, autor Ivan Blažek

Busta Bohuslava Martinů, před ZŠ Pavlovská
bronz, výška 80 cm, sokl: 265 x 36 x 70 cm, 1989, autor František Navrátil (19. 4. 1932, Borkovany), signováno na levé straně krku: F. Navrátil 83

Píseň země, ulice Pavlovská
figurální skulptura, pískovec, 240 x 140 x 170 cm, sokl: 45 x 200 x 200 cm, 1988, autor Miloš Axman (20. 11. 1926, Litovel – 30. 1. 1990, Brno), objekt se nachází mimo své původní umístění

Slunce a člověk, před domem s pečovatelskou službou, Libušina třída 8
objekt s dvěma vysokými portrétními reliéfy, materiál nezjištěn, průměr 240 cm, hloubka 66 cm; sokl: 25 x 120 x 90 cm, 1986, autor Zdeněk Makovský (23. 5. 1946, Brno), restaurováno 2016³⁹⁹

Busta Zdeňka Chalabaly, před ZŠ Chalabalova
vápenec, 80 x 100 x 60 cm, sokl: 33 x 150 x 150 cm, pylon: 226 x 50 x 50 cm, 1977, autor František Navrátil (19. 4. 1932, Borkovany), restaurováno 2016⁴⁰⁰

5 Závěr

Úsilí o zavedení povinných investic do výtvarného umění, které by dotvářelo podobu staveb financovaných z veřejných zdrojů v Československu, můžeme v jihomoravském regionu sledovat již

---

³⁹⁹ Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v roce 2016, *Brno.cz*, <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni-a-dopravy/odbor-kultury/opravena-vytvarna-dila-a-objekty-drobne-architektury-v-letech-2009-2015/2016/>, vyhledáno 23. 3. 2017.

⁴⁰⁰ Ibidem.

od konce druhé světové války. Tyto snahy jsou spojeny především s činností Bloku výtvarných umělců země Moravskoslezské, jehož předsedou byl brněnský malíř František Kaláb. V roce 1947, kdy vydal Ústřední blok výtvarníků Československé republiky memorandum *O potřebách československého výtvarnictví*, nabylo toto úsilí pevné obrysy. V čele celostátní organizace tehdy stál brněnský architekt a urbanista Bohuslav Fuchs, který měl s koordinací výtvarných zakázek pro architekturu zkušenost již z doby svého členství ve Výtvarnické komisi Zemského národního výboru v Brně, která byla založena těsně po skončení války v roce 1945. Motivace pro povinné umístění výtvarných děl do nově pořizovaných staveb byla jednak ekonomického rázu (hlavním cílem bylo poskytnout umělcům obživu v době hospodářské krize vyvolané válkou), jednak povahy kulturně-společenské – vymýcení kýče z domácností a veřejného prostoru bylo spolu s úsilím o kultivaci životního prostředí člověka hlavním programem zemských Bloků. O jeho podobě dodnes svědčí příspěvky ve spolkovém časopise, který vycházel v letech 1946–1949.

K přerušení kontinuity podobných úvah nedošlo ani s nástupem totalitního režimu v roce 1948, a to i přesto, že následující desetiletí vyplnila etapa socialistického realismu. Jisté změny však pochopitelně nastaly: radikální reorganizace kulturního života nově zvýšila možnost plošného prosazení levicových modernistických myšlenek, v demokratických podmínkách spíše utopistických, a umělecká složka byla po jedno desetiletí „kontaminována“ novou ideologií, o čemž svědčí obsah tzv. výtvarných programů či libret výtvarného řešení staveb, obytných souborů, ale i muzejních a dalších výstavních expozic. Lucie Zadražilová se na příkladu velkých obytných souborů (zejména panelových sídlišť) pokusila interpretovat jejich vznik jako realizovanou utopii meziválečné architektonické avantgardy spočívající v nároku každého člověka na kvalitní bydlení.⁴⁰¹ Vymýcení kulturního braku a humanizační funkce uměleckého originálu, jehož bezprostřední působení na člověka mělo plnit výchovnou úlohu, lze v tomto světle vnímat jako pokus o realizaci modernistické utopie na poli syntézy umění a architektury.

Podmínky spolupráce architektů s výtvarníky měla v průběhu let definovat řada legislativních opatření, jejichž obsah reflektoval dobovou společensko-politickou situaci – v 50. letech byla tvorba limitována dogmatem socialistického realismu a výtvarníky architektům zpravidla doporučoval ÚSČSVU, v období reformního úsilí 60. let za výběr umělce zodpovídal architekt budovy, popřípadě projektant celého souboru staveb; v 70. letech se po nástupu normalizace tyto kompetence převedly na investora a výtvarné programy byly často schvalovány, aniž by byla předem známa jména konkrétních autorů či návrhy výtvarného řešení. V posledních letech vlády komunistické strany se mělo umění v architektuře opět dostat výrazněji ke slovu, nabízelo totiž estetické východisko z uniformity překotně vznikající hromadné bytové výstavby.

V Brně, stejně jako na dalších místech v Československu, nebyla umělecká díla začleňována do nově vznikajících staveb nahodilým způsobem. Důležitou roli v procesu schvalovacího řízení hrály

---

⁴⁰¹ Srov. Lucie Zadražilová, *Když se utopie stane skutečností*, Praha 2013.

generely výtvarné výzdoby, které měly podobu textů a obsahovaly formální popis i ideové zdůvodnění předkládaného řešení. O tom, jakou podobu měla tato praxe v 50. letech, svědčí dochované libreto výzdoby ansámbly mezi ulicemi Klatovská, Šumavská, Botanická a Hrnčířská, jehož jednotící linií bylo heslo „boj mládeže za mír“. Generel vznikl na žádost Vojenského projektového ústavu v brněnském středisku ÚSČSVU a jeho konceptor není znám, nelze však vyloučit, že se mohlo jednat o kolektivní dílo. Největší akcí poválečné bytové výstavby se v 60. letech stala výstavba panelového sídliště Lesná, jehož autoři v čele s hlavním projektantem Františkem Zounkem jsou dodnes uznáváni především za jeho nadčasové urbanistické řešení. Výtvarnou koncepcí byl pověřen spolupracující architekt Viktor Rudiš, který využil svých přátelských kontaktů s generačně spřízněnými výtvarníky a dle vlastních slov jim nechal při zpracování návrhů volnou ruku. Krajská umělecká komise ČFVU projevila pro tento přístup porozumění a výsledkem je soubor dekorativních stěn a dalších sochařských prvků dotvářejících veřejná prostranství v sídlišti. Uvolnění politického tlaku v 60. letech umožnilo, aby architekt koordinoval výtvarné řešení podobným způsobem jako kurátor veřejné instituce koncepci nově vznikajícího sochařského parku. Období normalizace přineslo opětovný důraz na text. V 70. a 80. letech se znovu setkáváme se scénáři umělecké výzdoby, které mají podobně jako v 50. letech buď devótní („internacionální družba československé a sovětské mládeže“ – sídliště Bohunice), nebo naopak záměrně neutrální, apolitické vyznění („hudba“ – sídliště Kohoutovice, „vesmír“ – sídliště Kamenný Vrch), přičemž obě polohy byly příslibem nekonfliktního postupu schvalovacích orgánů během komisionálního řízení výtvarných rad KNV. Téma výtvarných generelů bylo dosud odbornou veřejností až na výjimky zanedbáváno⁴⁰² a jeho otevření – zejména role textu při návrhu jednotné koncepce – nabízí zajímavou oblast výzkumu.

Architektura druhé poloviny 20. století se stala díky vládnoucí ideologii prostorem pro uvádění teorií meziválečné levicové avantgardy v život, vytvářela rámec pro uplatnění dalších výtvarných disciplín, jejichž syntéza měla fungovat jako nástroj transformace společnosti na novou, vyšší úroveň. V dnešní době se však čím dál tím jasněji ukazuje, že celý tento modernistický projekt (eliminace braku, kýče a zapojení umění, tj. originálu do života lidí), který měl vyvrcholit vychováním nového člověka, zcela evidentně selhal, protože stejná generace, která měla být tímto prostředím „vychovávána“, se také zasadila o to, aby produkty socialistické kultury co nejdříve zmizely z veřejného života, místo aby v projektu dále pokračovala. Je příznačné, že právě totalitní státní zřízení, které jediné takovýto způsob regulace výtvarné kultury umožnilo, bylo nakonec také hlavním důvodem, proč ji lidé, kteří v tomto ovzduší vyrostli, radikálně zavrhli, aniž by její produkty nejprve náležitým způsobem kriticky zhodnotili.

---

⁴⁰² Výzkumu libreta výstavní expozice Památníku Ostravské operace v Hrabyni (1976–1980) se věnuje Anna Hejmová.

6 Seznam zkratek

AFIAP	Artiste Fédération Internationale de l'Art Photographique
AMB	Archiv města Brna
BAM	Brněnský architektonický manuál
ČFVU	Český fond výtvarných umění
ČSFR	Československá federativní republika
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSR	Česká socialistická republika
Jm KNV	Krajský národní výbor Jihomoravského kraje
KS ÚSČSVU	Krajské středisko Ústředního svazu československých výtvarných umělců
KSČ	Komunistická strana Československa
KUK ČFVU	Krajská umělecká komise Českého fondu výtvarných umění
MKČR	Ministerstvo kultury České republiky
MmB	Muzeum města Brna
MU	Masarykova univerzita
MZA	Moravský zemský archiv
MZK	Moravská zemská knihovna
NA	Národní archiv
NAKI	Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity
NPÚ	Národní památkový ústav
NVmB	Národní výbor města Brna
PV – SA	Přípravný výbor Svazu architektů
PV SČVU	Přípravný výbor Svazu českých výtvarných umělců
ROH	Revolučně odborové hnutí
SA ČSR	Svaz architektů České socialistické republiky
SA SSR	Svaz architektů Slovenské socialistické republiky
SČSVU	Svaz československých výtvarných umělců
SČVU	Svaz českých výtvarných umělců
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSR	Slovenská socialistická republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SVU Aleš	Spolek výtvarných umělců Aleš
UIA	Union Internationale des Architectes

UJEP	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
UP	Univerzita Palackého v Olomouci
ÚSČSVU	Ústřední svaz československých výtvarných umělců
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV KSSS	Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu
ÚV NF	Ústřední výbor Národní fronty
VUT	Vysoké učení technické v Brně
VÚVA	Výzkumný ústav výstavby a architektury
ZNV	Zemský národní výbor

7 Přehled použité literatury a pramenů

Seznam použité literatury

Milena Bartlová, *Naše, národní umění: studie z dějin dějepisu umění*, Brno 2009.

Milena Bartlová – Jindřich Vybíral (eds.), *Budování státu. Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu / Building a State. The Representation of Czechoslovakia in Art, Architecture and Design* (kat. výst), Národní galerie v Praze 2015.

Ctibor Bayer, *Borek Bayer (malíř, sochař)*, Praha 2002.

Marie Benešová, rozhovor ze dne 27. 11. 2002; Marie Benešová, Oldřich Ševčík, Petr Vorlík, in: Petr Urlich (ed.), *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*, Praha 2006, s. 33–39.

Alena Binarová, *Svaz výtvarných umělců v českých zemích v letech 1956–1972: oficiální výtvarná tvorba v proměnách komunistického režimu* (disertační práce), Filosofická fakulta UP, Olomouc 2016.

František Brüstl, Zastavení u Sylvy Lacinové, *Architektura ČSSR XXVIII*, 1969, č. 1, s. 44–46.

Pavla Cenková, Karel Láník (1886–1956), zapomenutý brněnský architekt, *Zprávy památkové péče LXXVI*, 2016/příloha, s. 113–121.

Iloš Crhonek, *Školy jihomoravského kraje 1945–1970*, Brno 1971.

Iloš Crhonek, *Brno v architektuře a výtvarném umění*, Brno 1981.

A. Česák, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 7, s. 1 a 5. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 8, s. 6. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 9, s. 7. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 10, s. 6. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 11, s. 7. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 12, s. 7. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 13, s. 9. – idem, Nový autorský zákon, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 13, s. 9.

Český fond výtvarných umění a jeho poslání, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 11, s. 1.

Vlasta Čiháková, EXPO před zahájením, *Výtvarná práce XVIII*, 1970, č. 6, s. 1 a 8.

ČTK, Brno hledá firmu na rekonstrukci polikliniky na Lesné, *Archiweb.cz*, <http://archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=21295>, vyhledáno 14. 3. 2017.

Zdeněk Čubrda, *Architektura a výtvarné umění v Brně 1948–1983. Výstava na počest 35. výročí vítězství československého pracujícího lidu v únoru 1948*, Dům umění města Brna 1983.

Zdeněk Čubrda (ed.), *Výtvarní umělci Jihomoravského kraje 1985. Výstava ke 40. výročí osvobození Československa sovětskou armádou* (kat. výst.), Dům umění města Brna 1985.

Zdeněk Čubrda, *Miloš Axman*, Praha 1988.

Diskuse o otázkách soudobé výstavby a architektury v SSSR. Díl II. Výběr materiálů z Všesvazové porady stavitelů, architektů a pracovníků průmyslu stavebních hmot, průmyslu stavebních a silničních strojů, projektových a vědecko-výzkumných organizací, konané v prosinci 1954, Výzkumný ústav výstavby a architektury, Praha 1955.

Miroslav Divina, *Podoby brněnských panelových sídlišť* (diplomová práce), Filosofická fakulta MU, Brno 2010.

Karel Doležel – Renata Vrabelová, *Brno – architektura 1990–2008 / Brno – Architecture 1990–2008*, Brno 2008.

Petr Domanický – Petr Jindra, *Loos – Plzeň – souvislosti*, Plzeň 2011.

Jan Dvořák, *Nouvelles Solutions d'Urbanisme en Tchécoslovaquie, l'Architecture d'Aujourd'hui XXXV*, 1964/1965.

Eva Dvořáková (ed.), *Kohoutovice 1210–2010*, Brno 2010.

Federal Art Project, *Wikipedia. The Free Encyclopedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/Federal_Art_Project, vyhledáno 1. 12. 2016.

Fotogalerie, *Tamara Divišková. Brněnská výtvarnice*, <http://tamara-diviskova.webnode.cz/fotogalerie/>, vyhledáno 4. 4. 2017.

Bronislava Gabrielová – Bohumil Marčák, *Sylva Lacinová*, Brno 1996.

Bronislava Gabrielová, *Expozice Jiřího Marka – podnět k hodnocení jeho tvorby*, *Bulletin Moravské galerie v Brně LV*, 1999, s. 157–161.

Glenrothes Town Art, *Historic Scotland*, <http://www.historic-scotland.gov.uk/glenrothestownart>, vyhledáno 5. 6. 2015.

Grand Prix vyhlídková kavárna v Brně-Kohoutovicích, *Československý architekt XXIX*, 1983, č. 25, s. 4.

Adam Guzdek, *Sídliště Lesná v kontextu času* (disertační práce), Fakulta architektury VUT v Brně, Brno 2016.

Ivo Habán, *Brněnský Künstlerhaus jako výstavní centrum německy hovořících umělců z Moravy, Slezska a Čech, Německočeské umění / Deutschböhmisches Kunst*, <http://nemeckoceskeumeni.cz/cz/?page=habanstolet>, vyhledáno 24. 9. 2016.

David Harding, Public Art in the British New Towns, *David Harding.net*, http://www.davidharding.net/?page_id=13, vyhledáno 10. 6. 2015.

Martin Hejl et al., *2 x 100 mil. m². Atomized Modernity... On Architecture of Large Housing Complexes in Czechoslovakia 1914–2014* (kat. výst.), Praha 2014.

Hlavní sjezdový referát, *Výtvarná práce XII*, 1965, č. 23, s. 1–5.

Hnutí SOL na radnici!, *Rada občanských iniciativ k. ú. Lesná. Hnutí SOL*, <http://www.solesne.cz/aktuality/hnuti-sol-na-radnici>, vyhledáno 14. 3.

Karel Honzík, *Tvorba životního slohu*, Praha 1947.

Karel Honzík, *Architektura všem*, Praha 1956.

Petr Hruša – Renata Vrabelová, *Brno – architektura 1945–1990 / Brno – Architecture 1945–1990*, Brno 2009.

Tomáš Hylmar, Od Bloku ke Svazu. Cesta ke vzniku jednotné organizace československých výtvarníků v roce 1947, *Umění LXIV*, 2016, č. 2, s. 171–181.

Jindřich Chalupecký, K čemu je svaz?, *Výtvarná práce XVI*, 1969, č. 3–4.

Jindřich Chatrný a Dagmar Černoušková, *Brněnské stopy Adolfa Loose*, Brno 2010.

Miloslav Chlupáč – Jan Kapusta, *Zdeněk Palcr* (kat. výst.), Státní galerie výtvarného umění v Náchodě 1997.

Robert Janás, Mährischer Kunstverein – dějiny spolku v letech 1882–1945, in: Jana Vránová – Nina Dvořáková et al., *90 let Domu umění města Brna. Historie jednoho domu: architektura, historie, výstavy, kulturní činnost 1910–2000* (kat. výst.), Dům umění města Brna 2000, s. 9–19.

Jan Jeništa – Václav Dvořák – Martina Mertová, *Bilance. Umění ve veřejném prostoru Olomouce v letech 1945–1989*, Olomouc 2016.

Vojtěch Jestřáb, *Borek Bayer. Obrazy, sochy*, Hodonín 1985.

K otázce výběrového Svazu a Fondu, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 8, s. 1.

Kar – MŠ, František Šenk, *Encyklopedie dějin města Brna*, http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=1955, vyhledáno 23. 3. 2017.

Václav Kasalický, Ke čtyřiceti letům socialistického projektování v Brně, in: *STAVOPROJEKT 1948–1988. 40 let architektonické tvorby Stavoprojektu*, Brno 1988.

Miroslav Klivar, Integrace umění a syntéza v architektuře, *Výtvarná práce XII*, 1964, č. 3, s. 1 a 6–8. – idem, Integrace umění v socialistické architektuře, *Výtvarná práce XII*, 1964, č. 8, s. 1.

Jiří Knapík – Martin Franc et al., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967, svazek II. (P–Ž)*, Praha 2011.

Alena Konečná, *František Šenk 1914–1978, výběr z díla* (kat. výst.), Dům umění města Brna 1995.

Alena Konečná, O sochařském díle Františka Šenka (1914–1997), *Bulletin Moravské galerie* LIV, 1998, s. 125–128.

Rostislav Koryčánek, Tři podoby Domu umění, in: Lubomír Slavíček – Jana Vránová (eds.), *100 let Domu umění města Brna 1910–2010*, Brno 2010, s. 15–35.

Rostislav Koryčánek et al., *Postavit domy nestačí. Vizualní kultura a veřejný prostor města Brna v období po druhé světové válce*, Brno 2015, s. 60–63.

Jana Kořínková – Marika Kupková – Markéta Žáčková, *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť / To Brighten Up and Make It Special. Fine Arts in the Space of Brno Housing Estates* (kat. výst.), Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity v Brně 2012.

Jana Kořínková – Jitka Matuszková, Seznam výtvarných realizací v sídlišti Brno-Lesná, in: Martin Maleček (ed.), *Lesná – 50 let sídliště: historie, současnost, perspektivy. Sborník příspěvků k výročí sídliště Lesná*, Brno 2012, s. 95–103.

Jana Kořínková – Markéta Žáčková, Čtyři příklady pojetí výtvarné výzdoby veřejných prostranství brněnských sídlišť z období 50.–80. let 20. století, in: Eva Špačková (ed.), *Proměny architektury 2. poloviny 20. století*, Praha 2012.

Jana Kořínková, Čtyřprocentní umění?, in: Pavel Karous (ed.), *Vetřelci a volavky. Atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968–1989)*, Řevnice 2013, s. 458–459.

Jana Kořínková, Mezi architektonickým dekorem a autonomním dílem. Výtvarné umění jako součást bytové výstavby z období socialistického realismu v Brně, in: Rostislav Koryčánek et al., *Na prahu zítřka. Brněnská architektura a vizuální kultura období socialismu / On the Threshold of Tomorrow. Architecture and Visual Culture in Brno During the Communist Era*, Brno 2014, s. 121–172.

Jana Kořínková, Architektova volba. Kurátorské přístupy k výtvarnému řešení veřejných prostranství a architektury v období po druhé světové válce, *Bulletin Moravské galerie v Brně* LXXI, 2015, č. 1, s. 74–88.

Jana Kořínková, Obytný soubor Lesná. Trnitá cesta panelového sídliště k památkové ochraně, *Zprávy památkové péče* LXXV, 2015, č. 4, s. 322–330.

Jan Kotík – Zdeněk Chotěnovský – Milan Obrátil, Jaký bude Svaz?, *Výtvarná práce* XV, 1968, č. 6, s. 9–10.

Martin Kořa, *Sochařská tvorba Konráda Babraje* (diplomová práce), Filosofická fakulta MU, Brno 2013.

Anna Koželouhová, Poválečné bydlení v Brně a Vídni, in: Rostislav Koryčánek et al., *Postavit domy nestačí. Vizualní kultura a veřejný prostor města Brna v období po druhé světové válce*, Brno 2015, s. 65–87.

Jan Kristek, Fragmentovaná sorela. Brněnská dynamika procesu výstavby 50. let, in: Rostislav Koryčánek et al., *Na prahu zítřka. Brněnská architektura a vizuální kultura období socialismu / On the Threshold of Tomorrow. Architecture and Visual Culture in Brno During the Communist Era*, Brno 2014, s. 61–120.

Jiří Kryštůfek, Podmínky realizace uměleckých děl ve veřejném prostoru, in: Markéta Mráčková – Barbora Šimonová – Viktor Vejvoda (eds.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014, s. 156–157.

Radek Kříž, *Srovnání výstavby panelových sídlišť Brno-Lesná a Brno-Kohoutovice* (diplomová práce), Filosofická fakulta MU, Brno 2015.

Adam Kubíček – Renata Bernardi, *DJK – Dílo Jánuše Kubíčka. Kompletní soupis životního díla brněnského malíře a grafika*, Brno 1991.

Ludvík Kundera – Jaroslav Malina – Kateřina Svobodová, *Bohumír Matal*, Brno 2006.

Pavčina Lesová, *Brněnská sídliště* (diplomová práce), Přírodovědecká fakulta MU, Brno 2011.

Martin Maleček (ed.), *Lesná – 50 let sídliště: historie, současnost, perspektivy. Sborník příspěvků k výročí sídliště Lesná*, Brno 2012.

Martin Maleček, Sídlíště Lesná – unikátní příklad panelového obytného celku, in: Jiří Mihola – Aleš Filip (eds.), *Brno v proměnách staletí: kapitoly z dějin města pod Špilberkem*, Brno 2014, s. 177–188.

Zbyšek Malý (ed.), *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců II (D – G)*, Ostrava 1998.

Miroslav Masák (ed.), *Viktor Rudiš. Ósaka*, Praha 2011.

Memorandum ústředního bloku výtvarníků Československé republiky: O potřebách československého výtvarnictví, Praha 1947.

Soňa Mištová, *Záchrana a prezentace výtvarných realizací v architektuře. K dílu malíře Bohumíra Matala* (diplomová práce), Filosofická fakulta MU, Brno 2013.

Jana Mlatečková, Méně známá osobnost brněnského sochaře Václava Hynka Macha a jeho tvorba nejen na jižní Moravě, *Jižní Morava* XXVII, 2011, sv. 50, s. 209–233.

Jaroslav Mlýnský, Brno v období vzniku a upevnování lidové demokracie (1945–1948), in: Jaroslav Dřímál a Václav Peša (eds.), *Dějiny města Brna/2*, Brno 1973, s. 167–187.

Bohumír Mráz, Výtvarné realizace v naší architektuře, *Výtvarné umění* XIX, 1969, č. 9–10, 422–454.

Otokar Mrkvička, Nové možnosti architektů, in: Miroslav Kouřil (ed.), *Sjezd národní kultury 1948. Sbírká dokumentů*, Praha 1948, s. 39.

Náš člověk v Ósace, *Výtvarná práce* XVIII, 1970, č. 9, s. 1 a 3., cit s. 1. – Náš člověk v Ósace, *Výtvarná práce* XVIII, 1970, č. 10, s. 8.

Terezie Nekvindová, Pavilon jako protest proti okupaci, in: Miroslav Masák (ed.), *Viktor Rudiš. Ósaka*, Praha 2011, s. 66–69.

Otakar Nový, O architektuře a výtvarném umění, *Výtvarná práce* VII, 1959, č. 13 a 14–15, s. 1–2 a s. 2.

Jaroslav Otčenášek, Český fond výtvarného umění (Několik poznámek k jeho současnému stavu a problematice), *Výtvarná práce* II, 1954, č. 18, s. 1.

Vladimír Papernyj, *Kultura 2. Architektura stalinské epochy*, Řevnice 2014.

Kateřina Pažoutová, *České výtvarné umění a architektura 60. let 20. století* (disertační práce), Fakulta architektury VUT v Brně, Brno 2004.

Kateřina Pařoutov, esk vtvorn umění a architektura 60. let 20. století (zkrcen verze Ph.D. Thesis), Fakulta architektury VUT v Brně, Brno 2004, *Nakladatelství VUTIUM*, <http://www.vutium.vutbr.cz/tituly/pdf/ukazka/80-214-2807-4.pdf>, vyhledáno 8. 2. 2017.

Kateřina Pařoutov, Rozhovor s Viktorem Rudiřem, *Prostor Zlín XI*, 2004, . 1, s. 29–31.

Lukř Pecka, *Brnnsk sdlst a jejich urbanistick struktura* (disertační práce), Fakulta architektury VUT v Brně, Brno 2013.

Lukř Pecka, Sdlst a zároveň galerie pod řirm nebem? Lesn!, 11. 8. 2011, <http://lukaspecka.blog.idnes.cz/c/204828/Sidliste-a-zaroven-galerie-pod-siry-m-nebem-Lesna.html>, vyhledáno 23. 3. 2017.

Josef Pechar, *eskoslovensk architektura*, Praha 1979.

Petr Pelčák et al., *Václav Dvořák, Vilém a Alois Kuba: brnnřt stavitel 30. let*, Brno 2002.

Petr Pelčák (ed.), *Viktor Rudiř. Stavby a projekty 1953–2002*, Brno 2005.

Petr Pelčák et al., *Bedřich Rozehnal (1902–1984)*, Brno 2009.

Petr Pelčák – Vladimír řlapeta, *Brno – architektura 1918–1939 / Brno – Architecture 1918–1939*, Brno 2011.

Jir Pernes, *Kapitoly z djn VUT v Brně 1899–2009 (Cesta moravsk techniky 20. stoletm)*, Brno 2009.

Planning. Listed Buildings and Conservation Areas (Scotland). Act 1997: Buildings Of Special Architectural Or Historic Interest. Fife Council: Glenrothes Town Art Survey, *Fife Council*, http://admin.1fife.org.uk/uploadfiles/publications/c64_AdditionalItem-TownArtAppendixA.pdf, vyhledáno 5. 6. 2015.

Poslání a smry dalřho rozvoje socialistick architektury a urbanismu v ČSR. Usnesení vlády č. 333/1982 (2. komentovan vydání), Praha 1988.

Jakub Potuřek, Pocta KA 2010 – Viktor Rudiř (tiskov zpráva), *esk komora architektuř*, <https://www.cka.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy-cka/pocta-cka-2011-viktor-rudis>, vyhledáno 14. 3. 2017.

Provolání eskch umlcuř, vdcuř a kulturních pracovnkuř, in: *středn výbory tvuřch svazuř, svazu vědeckých pracovnkuř a eskho svazu umění a kultury. Materiály ze společného zasedn vstřednch vboruř*, 22. května 1969, Praha 1969, s. 2–3.

Přehled opravených vtvornch del a objektuř drobné architektury v letech 2009–2016, *Brno.cz*, <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni-a-dopravy/odbor-kultury/opravena-vytvarna-dila-a-objekty-drobne-architektury-v-letech-2009-2015/>, vyhledáno 23. 3. 2017.

Jan Rajlich st., *Brno – ern bl*, Brno 2015.

Duřan Riedl – Bohumil Samek, *Moderní architektura v Brně 1900–1965: průvodce*, Brno 1967.

Eugene Rosenberg (ed.), *Architect's Choice. Art in Architecture in Great Britain since 1945*, London 1992.

Václav Roštlapil – Zdena Hradilová (eds.), *Lesná – Nová obytná čtvrť města Brna: Projekt*, Brno 1967.

Václav Roštlapil – František Zounek (eds.), *Lesná – Nová obytná čtvrť města Brna: Realizace*, Brno 1969.

Viktor Rudiš. Rozhovor ze dne 27. 11. 2003 (Viktor Rudiš, Petr Urlich, Beryl Filsaková, Petr Vorlík, Miloš Florián), in: Petr Urlich (ed.), *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*, Praha 2006., s. 133–143.

Rudiš a Rudiš architektonická kancelář: Přestavba kulturního a obchodního centra Obzor, *Archiweb.cz*, <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2414>, vyhledáno 6. 5. 2015.

Stanislav Rys, Kriticky o práci a snahách architektů, in: *Výtvarní umělci k desátému výročí osvobození 1955*, s. 37–42.

Otakara Řebounová – Petra Vokáčová, Výtvarná rada Národního výboru hlavního města Prahy 1972–1991. Archivní pomůcka Archivu hlavního města Prahy, *Archiv hlavního města Prahy*, <http://www.ahmp.cz/page/docs/AP-548-NVP-vytvarna-rada.pdf>, vyhledáno 3. 3. 2017.

Vladislava Řihová – Zuzana Křenková, Archivní fondy podniku Českého fondu výtvarných umění Dílo. Písemné prameny pro výzkum umění ve veřejném prostoru socialistického Československa, *Opuscula historiae atrium* 2016, č. 2 (v tisku).

Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska I*, Praha 1994.

Skupina B 60, *Pozemstav buduje: časopis pracujících o. p. Pozemní stavby Brno VII*, 23. 2. 1960, č. 7, s. 2.

Lubomír Slavíček (ed.), *Slovník historiků umění, výtvarných kritiků, teoretiků a publicistů v českých zemích a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů (asi 1800–2008): 2. svazek N–Ž*, Praha 2016.

Spolupráce architekta s ostatními výtvarníky, *Výtvarná práce II*, 1954, č. 19, s. 6.

Spolupráce výtvarníka s architektem. Přehled prací za rok [1973–1990], Praha 1974–1990.

J. B. Svrček, Monumentální nástěnná malba se realizuje na Moravě, *Blok – časopis pro umění II*, 1947, č. 1, s. 49–52.

J. B. Svrček, Výsledek soutěže na památník osvobození v Brně, *Výtvarné umění III*, 1953, č. 4, s. 420–422.

Veronika Synková, *Užité umění v architektuře města Ústí nad Labem v letech 1945–1989 se zaměřením na monumentální užité umění* (diplomová práce), Katedra historie FF UJEP, Ústí nad Labem 2008.

Jaroslav Šandera, B 60 se představuje, *Pozemstav buduje: časopis pracujících o. p. Pozemní stavby Brno VIII*, 19. 7. 1961, č. 29, s. 1.

Marcela Šenková, *František Kaláb* (diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2009.

Oldřich Ševčík – Ondřej Beneš, *Architektura 60. let. „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*, Praha 2009.

Jan Tabor – Renata Vrabelová et al., *Vypracování hodnotící metodiky architektury období 1945 až 1979 / Entwicklung einer Bewertungsmethodik der Architektur von 1945 bis 1979*, Brno – Vídeň 2012.

Oldřich Toman, in: Jaroslav Dřímál (ed.), *Brno od pravěku k dnešku I*, Krajské nakladatelství, Praha 1959, s. 124–125.

Petr Urlich (ed.), *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*, Praha 2006.

Jaroslav Vebr – Otakar Nový – Radomíra Valterová, *Soudobá architektura ČSSR*, Praha 1980.

Soňa Večeřová, *Bohumír Matal – realizace v architektuře* (bakalářská práce), Filosofická fakulta MU, Brno 2011.

Zdeněk Veselý, Příklad maďarského fondu, *Výtvarná práce XXII*, 1964, č. 21, s. 7.

Renata Vrabelová (ed.), *Brno – architektura / Brno – Architecture 1945–1990*, Brno 2009.

Jana Vránová (ed.), *Pavel Navrátil* (kat. výst.), Dům umění města Brna 2001.

Výtvarné dílo v architektuře. Příloha časopisu *Československý architekt XXIII*, 1977, č. 14.

Výtvarní umělci k desátému výročí osvobození. Pátá členská výstava (kat. výst.), Dům umění města Brna 1955.

Lucie Zadražilová, Brněnská Tapiola. Sociokulturní pohled na brněnské sídliště Lesná a jeho vztah k finské Tapiole, in: *Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*, Brno 2013, s. 213–260.

Lucie Zadražilová, *Když se utopie stane skutečností*, Praha 2013.

Zprávy Bloku výtvarných umělců země Mor.-slez. v Brně, *Blok – časopis pro umění II*, 1947, č. 9–10, s. 68.

Markéta Žáčková, Od „nearchitektury“ k experimentu. Nástup panelové bytové výstavby v Brně mezi lety 1955–1960, in: Rostislav Koryčánek et al., *Na prahu zítřka. Brněnská architektura a vizuální kultura období socialismu / On the Threshold of Tomorrow. Architecture and Visual Culture in Brno During the Communist Era*, Brno 2014, s. 173–224.

Jan Žlebek, Obzor v brněnské Lesné: investor našel kompromis, 16. 2. 2016, *Brněnský deník.cz*, http://brnensky.denik.cz/zpravy_region/obzor-v-brnenske-lesne-investor-nasel-kompromis-20160216.html, vyhledáno 23. 3. 2017.

Seznam použitých pramenů

Brno-Lesná, soubor exteriérových výtvarných děl, k. ú. Lesná, okr. Brno-město, Jihomoravský kraj – návrh na prohlášení za kulturní památku ze dne 5. 4. 2011, NPÚ ÚOP v Brně, č. j. NPÚ-371/2715/2011, kopie dokumentu v archivu Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná.

Dopis adresovaný architektu B. Kavanovi ze dne 7. 1. 1946, zdroj: MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

Dopis adresovaný Bohumilu Jahodovi ze dne 23. 8. 1947, MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

Dopis adresovaný Svazu přátel SSSR v Československu, odbočka Bystřička ze dne 7. 2. 1946, zdroj: MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

Dopis Bohuslava Fuchse adresovaný malíři Antonínu Strnadelovi ze dne 28. 1. 1946, MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

Dopis Pavla Balcárka ze dne 9. 6. 1995 ve věci evidence JAF – přírůstky, součást předávacího protokolu k fondu G 606, G 607 a G 608, nečíslováno, fond nezpracován.

Dopis Františka Kalába, předsedy Bloku umění země Moravskoslezské, ze dne 23. 10. 1945 vyjadřující nesouhlas s výtvarným řešením již realizovaného památníku obětem druhé světové války na Salaši, MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

Dopis prezidia PV – SA Bohuslavu Fuchsovi ze dne 17. 3. 1953 (podepsáni Jiří Voženílek a Jiří Novotný), MmB, Sbírka architektury a urbanismu, fond Bohuslav Fuchs, sign. 224864.

Dopis ředitele odboru památkové péče MKČR Jiřího Vajčnera generální ředitelce NPÚ Naděždě Goryczkové ze dne 19. 7. 2016, č. j.: MK 47184/2016 OPP, kopie uložena na Úřadu městské části Brno-sever, č. j. 026101/16.

Dopis ředitele správy bytové a občanské výstavby Stanislava Eisnera vedoucímu Odboru výstavby KNV JMK Bohumilu Kolářovi ze dne 3. 4. 1980, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

Dopis ředitelky Nadace Český fond umění Dagmar Baběradové Moravskému zemskému archivu v Brně ze dne 18. 1. 1995, součást předávacího protokolu k fondu G 606, G 607 a G 608, nečíslováno, fond nezpracován.

Dopis tajemníka Bloku umělců země Moravskoslezské Eduardu Milénovi ze dne 2. 4. 1946, MZA, fond G 606, karton K. S. ČFVU Brno – Akce „pomníky“ 1–90, nečíslováno, fond nezpracován.

Dopis tajemníka ÚSČSVU v Brně adresovaný Vojenskému projektovému ústavu, pobočka Brno, ze dne 25. 10. 1955, MZA, fond G 606, kart. KS Dílo Brno / Ukončené akce / Spolupráce výtvarníka s architektem 1959–1961, složka Vojenský projektový ústav Brno. Výtvarná spolupráce na objektu obytného bloku Hrnčířská, Leninova, Šumavská a Botanická, nečíslováno, fond nezpracován.

Dopis Zdeňka Jaroše adresovaný Krajskému středisku Svazu československých výtvarných umělců v Brně ze dne 19. 7. 1955, MZA, fond G 606, kart. KS Dílo Brno / Ukončené akce / Spolupráce výtvarníka s architektem 1959–1961, složka Vojenský projektový ústav Brno. Výtvarná spolupráce na objektu obytného bloku Hrnčířská, Leninova, Šumavská a Botanická, nečíslováno, fond nezpracován.

Z. Hála – M. Marek, Informace k návrhu usnesení předsednictva vlády ČSSR. Zpráva o uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě ze dne 13. 1. 1978, č. j. 24423/77-19, s. 4, NA, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, nečíslováno, fond nezpracován.

Hospodářská smlouva č. 754 uzavřená mezi národním podnikem Moravostav a ČFVU ze dne 28. 2. 1956, MZA, fond G 606, kart. KS ČFVU Brno / Akce III, složka Vojenský projektový ústav. Obytný blok Botanická ulice – výtvarná spolupráce, nečíslováno, fond nezpracován.

Informativní zpráva o práci výtvarné rady Jihomoravského KNV v Brně za rok 1979 ze dne 29. 1. 1980, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

Informativní zpráva o práci výtvarné rady Jihomoravského KNV v Brně za rok 1980 ze dne 27. 1. 1981, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

Interní směrnice pro uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, platné v Jihomoravském kraji ze dne 7. 11. 1979, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

J. Tillmann, Poznámky pro místopředsedu vlády ČSSR s. K. Laca. Věc: Zpráva o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě ze dne 7. 2. 1978, NA, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, nečíslováno, fond nezpracován.

Jana (Pařourová) Čubrdová. Úprava předprostoru samoobsluhy a keramické plastiky pro sídliště Soběšická, MZA, fond G 606, blok č. 1, nečíslováno, fond nezpracován.

Metodické pokyny ministerstva výstavby a techniky ČSR a ministerstva kultury ČSR pro činnost výtvarných rad při uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě a jejich složení – zaslání před jejich zveřejněním ve Zpravodaji FMTIR ze dne 18. 6. 1978, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

Metodická pomůcka pro uplatňování výtvarných děl u staveb (souborů), jejichž dokumentace podléhá státní expertize, a pro předklad pro projednání do Výtvarné rady Ministerstva výstavby a techniky ČSR, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

Metodická pomůcka vydaná Ministerstvem výstavby a techniky ČSR, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

Metodické směrnice Federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj, Ministerstva výstavby a techniky ČSR, Ministerstva výstavby a techniky SSR ze dne 31. května 1978 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, NA, fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR, signatura 1, nečíslováno, fond nezpracován.

MZA, fond K 269 Stavoprojekt Brno, státní projektový a inženýrský podnik, Brno, nečíslováno, fond nezpracován.

Návrh kostry pro koreferát „Spolupráce s výtvarnými umělci“, fond Bohuslav Fuchs, MmB, Sbírká architektury a urbanismu, inv. č. 224 873.

Návrh usnesení vlády o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě ze dne 8. 7. 1965, adresováno Státní komisi pro investiční výstavbu Ministerstva školství a kultury, NA ČR, fond Ministerstvo kultury ČSR, nečíslováno, fond nezpracován.

Objednávka podniku Pozemní stavby, n. p., Brno na dodávku keramických reliéfů pro bytový dům na Tučkově ulici v Brně ze dne 4. 2. 1957, MZA, fond G 606, karton Akce II, složka Akce Tučkova Brno, nečíslováno, fond nezpracován.

Obytný soubor Kamenný vrch I. Generel umělecko-výtvarné koncepce (průvodní zpráva), MZA, fond B 338, kart. Výst./79, nečíslováno, fond nezpracován.

Obytný soubor Brno-Kohoutovice. Doplněk výtvarného generelu (duben 1985), MZA, fond B 338, kart. Výst./79, nečíslováno, fond nezpracován.

Plán sochařských realizací v městě Brně do roku 1978 a zásady pro zpracování generelu monumentální sochařské výzdoby města Brna do roku 2000 ze dne 14. 2. 1974, MZA, fond B 338, kart. Výst./56, nečíslováno, fond nezpracován.

Prováděcí směrnice pro práci uměleckých komisí ČFVU v Praze i v jednotlivých krajích, MZA, fond B 338, kart. Výst./56, nečíslováno, fond nezpracován.

Přívodní zpráva. Obytný soubor Kamenný vrch I. generel umělecko-výtvarné koncepce (únor 1987), MZA, fond B 338, kart. Výst./79, nečíslováno, fond nezpracován.

Příhláška Františka Süssera a Františka Malého do soutěže na výzdobu budovy brněnského vlakového nádraží z listopadu 1954, MZA, fond G 606, karton Akce II, nečíslováno, fond nezpracován.

Příkaz ministra č. 4/1978 ze dne 10. 8. 1978, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

Příloha č. 2 – Zpráva o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, s. 2, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, NA, nečíslováno, fond nezpracován.

Příloha k důvodové zprávě návrhu vládního usnesení na řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě, s. 4, NA ČR, fond Ministerstvo kultury ČSR, nečíslováno, fond nezpracován.

Sídlíště Úvoz – souhrnný rozpočet s normál. kalkulací I. stupně, MZA, fond B124 III. manipulace, karton 2247.

Smlouva o dílo uzavřená mezi Františkem Hořavou, národním podnikem Moravostav a KS ÚSČSVU Brno ze dne 23. 5. 1955, MZA, fond G 606, kart. KS ČFVU Brno / Akce III, složka Vojenský projektový ústav. Obytný blok Botanická ulice – výtvarná spolupráce, nečíslováno, fond nezpracován.

Spolupráce s výtvarníkem – dopis adresovaný Vojenskému projektovému ústavu, pobočka Brno, ze dne 22. 9. 1955, MZA, fond G 606, kart. KS Dílo Brno / Ukončené akce / Spolupráce výtvarníka s architektem 1959–1961, složka Vojenský projektový ústav Brno. Výtvarná spolupráce na objektu obytného bloku Hrnčířská, Leninova, Šumavská a Botanická, nečíslováno, fond nezpracován.

Studie Bohuslava Fuchse o vztahu architektury, sochařství a malířství ze dne 10. 12. 1952, fond Bohuslav Fuchs, MmB, Sběrka architektury a urbanismu, inv. č. 224 168.

Usnesení vlády Československé socialistické republiky ze dne 28. července 1965 č. 355 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě, k usnesení připojena *Příloha k usnesení vlády čís. 355/1965. Zásady pro spolupráci mezi investory, projektanty a výtvarnými umělci a pro zajištění účelného využívání finančních prostředků na výtvarná díla, tvořící součást architektonického řešení staveb*. Komplementárním dokumentem jsou *Prováděcí pokyny k vládnímu usnesení č. 355 z 28. července 1965 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě*.

Usnesení předsednictva vlády Československé socialistické republiky ze dne 9. února 1978 č. 38 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, k usnesení připojena *Příloha k usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 38/1978 Zásady uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě*, s. 3, NA, fond Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, nečíslováno, fond nezpracován.

Usnesení rady krajského národního výboru ze dne 24. října 1978, čís. 2010–06 k ustavení výtvarné rady jako poradního a posudkového orgánu rady Jm KNV pro uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

Usnesení vlády České socialistické republiky ze dne 8. března 1978 č. 85 k usnesení předsednictva vlády ČSSR ze dne 9. února 1978 č. 38 o uplatňování výtvarného umění v investiční výstavbě, NA, fond Úřad vlády ČSR/ČR, nečíslováno, fond nezpracován.

Usnesení vlády České socialistické republiky č. 333/1982 Poslání a směry dalšího rozvoje socialistické architektury a urbanismu v ČSSR, in: *Poslání a směry dalšího rozvoje socialistické architektury a urbanismu v ČSR. Usnesení vlády č. 333/1982* (2. komentované vydání), Praha 1988.

Vyhláška federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj o dokumentaci staveb č. 163/1973 Sb., *Zákony pro lidi*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1973-163>, vyhledáno 27. 12. 2016.

Vyhláška ministerstva školství a kultury ze dne 12. 12. 1961 o nákupu, zadávání a prodeji děl výtvarných umění a o některých jiných opatřeních v oboru výtvarných umění, *Sbírka zákonů* č. 149/1961, v účinnosti od 1. 1. 1962, zrušeno dnem 15. 4. 1992, srov. Předpis č. 1949/1961 Sb., *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*, <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=149&r=1961>, vyhledáno 20. 11. 2016.

Zadání uměleckých děl v r. 1964, dopis předsedovi jihomoravského krajského národního výboru ze dne 10. 1. 2016, MZA, fond G 606, karton KS ČFVU Brno. Krajské umělecké komise Díla a VS 1964, složka KUK pro spolupráci výtvarníka s architektem 1964, nečíslováno, fond nezpracován.

Zadání uměleckých děl v r. 1964, dopis předsedovi městského národního výboru v Brně ze dne 10. 1. 2016, MZA, fond G 606, karton KS ČFVU Brno. Krajské umělecké komise Díla a VS 1964, složka KUK pro spolupráci výtvarníka s architektem 1964, nečíslováno, fond nezpracován.

Zadání uměleckých děl v r. 1964, dopis tajemníkovi městského výboru KSČ ze dne 8. 1. 2016, MZA, fond G 606, karton KS ČFVU Brno. Krajské umělecké komise Díla a VS 1964, složka KUK pro spolupráci výtvarníka s architektem 1964, nečíslováno, fond nezpracován.

Zadávání projekčních prací na zastavovacích plánech členům Svazu – dopis tajemníka krajského střediska ÚSČSVU Krajskému národnímu výboru v Brně ze dne 1. 5. 1953, MZA, fond G 606, karton Akce II, složka Projekční práce zadané KNV našim členům, nečíslováno, fond nezpracován.

Zákon č. 86/1950 Sb. trestní zákon ze dne 12. 7. 1950, *Zákony pro lidi.cz*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-86>, vyhledáno 18. 10. 2016.

Zákon č. 111/1953 Sb. o právu autorském (autorský zákon), *Zákony pro lidi.cz*, <http://zakonyprolidi.cz/cs/1953-115>, vyhledáno 24. 9. 2016.

Zápis o mimořádném jednání pověřených členů KUK pro užití umění ve Svatce a Žďáru ze dne 25. 6. 2016, MZA, fond G 606, karton KS ČFVU Brno. Ukončené akce 1962–1966, složka A. Chocholáč – OVB Žďár, nečíslováno, fond nezpracován.

Zápis týkající se výtvarného doplnění projektu bytovek blok Botanická ulice ze dne 28. 1. 1954, MZA, fond G 606, kart. KS ČFVU Brno / Akce III, složka Vojenský projektový ústav. Obytný blok Botanická ulice – výtvarná spolupráce, nečíslováno, fond nezpracován.

Zápis z 2. zasedání výtvarné rady Jihomoravského KNV, konané dne 26. 1. 1979 v místnosti Moravského muzea v Brně, MZA, fond B 338, kart. Výst./56, nečíslováno, fond nezpracován.

Zápis z 8. zasedání výtvarné rady JM KNV, konané dne 27. června 1980 v místnosti vedoucího odboru územního plánování JM KNV v Brně, MZA, fond B 338, kart. Výst./56, nečíslováno, fond nezpracován.

Zápis ze zasedání poroty na výběr výzdoby hlavního nádraží v Brně, konané dne 22. 11. 1954 v 10 h v místnostech Domu umění v Brně, MZA, fond G 606, karton Akce II, nečíslováno, fond nezpracován.

Zápis z jednání se s. prof. Knajflem, Škola uměleckých řemesel Brno, sepsaný dne 16. 4. 1955, MZA, fond G 606, kart. KS ČFVU Brno / Akce III, složka Vojenský projektový ústav. Obytný blok Botanická ulice – výtvarná spolupráce, nečíslováno, fond nezpracován.

Zpráva komise pro spolupráci s architektem z roku 1964, MZA, fond G 606, karton KS ČFVU Brno. Krajské umělecké komise Díla a VS 1964, složka KUK pro spolupráci výtvarníka s architektem 1964, nečíslováno, fond nezpracován.

Zpráva pro výtvarnou radu Jm KNV o realizaci výtvarného umění v KBV ze dne 22. 3. 1979, MZA, fond B 338, kart. Výst./55, nečíslováno, fond nezpracován.

Žádost o posouzení a ocenění dřevěných výrobků ze dne 24. 6. 1963, adresováno tajemníkovi Krajského sekretariátu a svazu výtvarných umělců, MZA, fond G 606, karton KS ČFVU Brno. Ukončené akce 1962–1966, složka A. Chocholáč – OVB Žďár, nečíslováno, fond nezpracován.

8 Přílohy

Fáze

socialistickorealistická

Obytný soubor Tučkova – Hrnčířská – Botanická – Zahradníková

obytný soubor s objektem mateřské školy a kulturního zařízení, Tučkova, Hrnčířská, Botanická a Zahradníková ulice, architekt František Koplík nebo Norbert Horáček (Vojenský projektový ústav), rok výstavby: 1954–1956, foto: Zdeněk Porcal 2014

obytný soubor s objektem mateřské školy a kulturního zařízení, Tučkova, Hrnčířská, Botanická a Zahradníková ulice, 2. polovina 50. let, foto: AMB, fond U5, sign. X1a101

obytný soubor s objektem mateřské školy a kulturního zařízení, Tučkova, Hrnčířská, Botanická a Zahradníková ulice, 2. polovina 50. let, foto: AMB, fond U5, sign. X1a101

obytný soubor s objektem mateřské školy a kulturního zařízení, Tučkova, Hrnčířská, Botanická a Zahradníková ulice, pohled do vnitrobloku se zahradou mateřské školy, foto: Zdeněk Porcal 2014

sousoší *Medvědi I a II*, Tučkova ulice, pískovec, 165×160×80 cm; 160×145×75 cm, 1956, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), původně součástí vodního prvku, odstraněno během rekonstrukce zahrady mateřské školy v r. 2016, foto: Zdeněk Porcal 2014

sousoší *Medvědi I a II*, venkovní areál plaveckého bazénu na Kraví hoře, pískovec, 165×160×80 cm; 160×145×75 cm, 1956, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), odstraněno během rekonstrukce zahrady mateřské školy v r. 2016, foto: Jana Kořínková 2017

sousoší *Medvědi II*, Tučkova ulice, pískovec, 160×145×75 cm, 1956, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), původně součástí vodního prvku, od r. 2016 umístěno ve venkovním areálu plaveckého bazénu na Kraví hoře v Brně, foto: Jana Kořínková 2017

sousoší *Medvědi I*, Tučkova ulice, pískovec, 165×160×80 cm, 1956, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), původně součástí vodního prvku, od r. 2016 umístěno ve venkovním areálu plaveckého bazénu na Kraví hoře v Brně, foto: Jana Kořínková 2017

reliéf *Dvě děvčátka a voják*, Tučkova ulice, pískovec, 150×190×30 cm, 1956, autor Konrád Babraj (22. 4. 1921, Ostrava – 1991, Brno), umístěno na fasádě mateřské školy, složeno ze dvou kusů, signováno v pravém dolním rohu K. BABRAJ 56, foto: Zdeněk Porcal 2014

reliéf *Dva pionýři a letec*, Tučkova ulice, pískovec, 150×190×30 cm, 1956, autor Miloš Axman (20. 11. 1926, Litovel – 30. 1. 1990, Brno), signováno v pravém dolním rohu M. AXMAN 56, foto: Zdeněk Porcal 2014

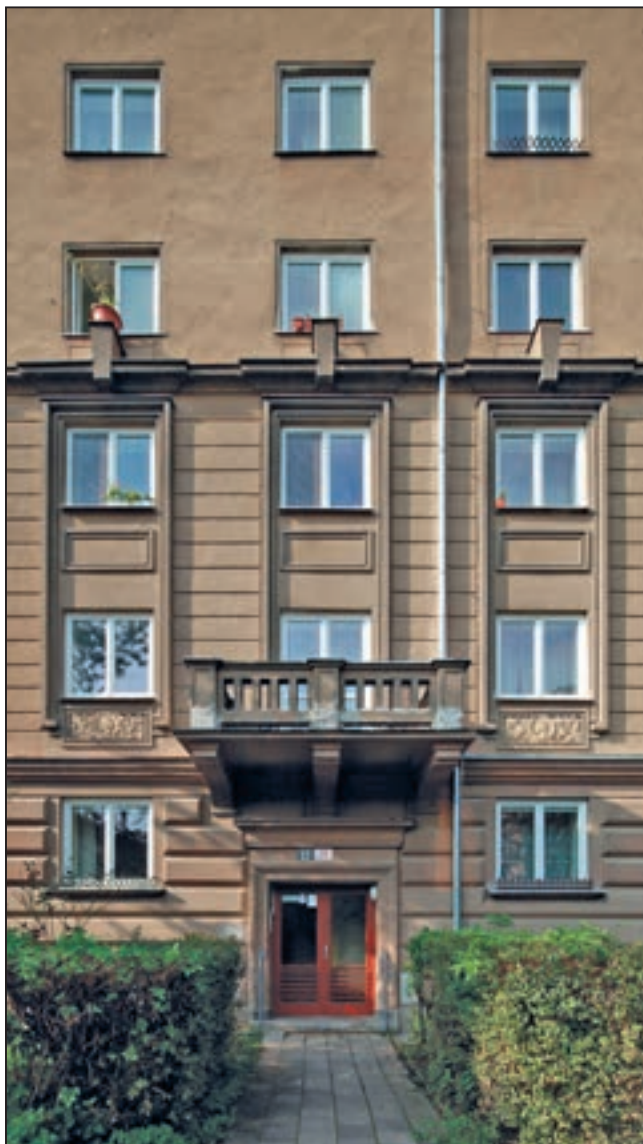

16 sgrafitových výplní se zvířecím motivem na fasádě mateřské školy ve vnitrobloku obytného souboru, Tučkova ulice, cementové sgrafito, 45 × 120 cm, 1956, autor Jan Janča (1. 5. 1907, Uherský Brod – 2. 9. 1992, Brno), foto: Zdeněk Porcal 2014

16 sgrafitových výplní (8 typů) s motivem múzických umění na fasádě bývalého domu pionýrů, Tučkova ulice, cementové sgrafito, 45×120 cm, 1956, autor Jan Maria Najmr (23. 1. 1922, Brno – 20. 3. 2003), foto: Jana Kořínková a Zdeněk Porcal 2014

4 podokenní reliéfy s portrétními medailony, Botanická ulice, pískovec, 40×120 cm, 1956, autor František Hořava (24. 7. 1906, Opatovice u Rajhradu – 28. 5. 1974, Brno), foto: Zdeněk Porcal 2014

obytný soubor s objektem mateřské školy a kulturního zařízení, Botanická ulice, architekt [František Koplík](#) nebo [Norbert Horáček](#) (Vojenský projektový ústav), rok výstavby: 1954–1956, foto: Encyklopedie města Brna

obytný soubor s objektem mateřské školy a kulturního zařízení, Botanická ulice, architekt [František Koplík](#) nebo [Norbert Horáček](#) (Vojenský projektový ústav), rok výstavby: 1954–1956, foto: Encyklopedie města Brna

obytný soubor s objektem mateřské školy a kulturního zařízení, Botanická ulice, architekt [František Koplík](#) nebo [Norbert Horáček](#) (Vojenský projektový ústav), rok výstavby: 1954–1956, foto: Zdeněk Porcal 2014

18 podokenních sgrafitových výplní s portrétními medailony a přírodní tematikou (8 motivů), Botanická ulice, cementové sgrafito, 40×120 cm, 1956, autoři František Chmelář (30. 12. 1921, Liptál – 15. 4. 1999, Brno) a Miroslav Šimorda (29. 3. 1923, Brno), foto: Zdeněk Porcal 2014

Fáze tvůrčího uvolnění

Sídliště Lesná

pohled na sídliště Lesná z hradu Špilberk, nedatováno, foto: Milan Holzapfel,
MmB: fotoarchiv, inv. č. A 8781/9886

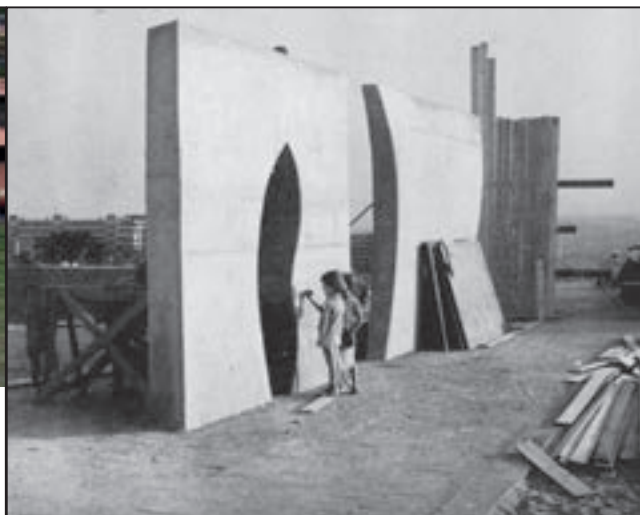

pohled na sídliště Lesná z třídy Generála Píky,
foto: Josef Tichý 1971, MmB: fotoarchiv,
inv. č. A 8922/10.027

Dekoratívní stěna, Arbesova ulice, beton, 200×1470 cm, 1966–1967, autor Čestmír Kafka (14. 11. 1922, Jihlava – 21. 5. 1988, Praha), restaurováno 2008 (Patrik Vlček) a 2014, foto: Tomáš Hladík 2007

Dekoratívní stěna, Blažkova ulice, litý beton, 300 × 900 cm, 1968–1969, autor Jánuš Kubiček (5. 12. 1921, Nové Hradý u Vysokého Mýta – 21. 5. 1993, Babice nad Svitavou), spolupráce Ing. arch. Viktor Rudiš (9. 6. 1927, Brno), repro foto: Roštlapil – Zounek (eds.) 1969

Dekoratívní stěna, Blažkova ulice, litý beton, 300×900 cm, 1968–1969, autor Jánuš Kubiček (5. 12. 1921, Nové Hradý u Vysokého Mýta – 21. 5. 1993, Babice nad Svitavou), spolupráce Ing. arch. Viktor Rudiš (9. 6. 1927, Brno), restaurováno 2008 (Radomír Vavruša), 2012 a 2015, foto: Tomáš Hladík 2007

Dekoratívní stěna, Jurkovičova ulice, beton, 350×1500 cm, 1967/1969/1970, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E20.918/26.475

Dekoratívní stěna, Loosova ulice, vápenno-písková cihla, keramický obklad, 350×1500 cm, 1967, autor Pavel Navrátil (18. 8. 1933, Brno – 31. 10. 1981, Brno), foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E20.919/26.476

Dekoratívní stěna, Loosova ulice, vápenno-písková cihla, keramický obklad, 350×1500 cm, 1967, autor Pavel Navrátil (18. 8. 1933, Brno – 31. 10. 1981, Brno), restaurováno 2008 (Jiří Marek) a 2012, foto: Odbor kultury Magistrátu města Brna 2009

Dekoratívni stěna, Nezvalova ulice, beton, glazovaná keramika, 290 × 1470 cm, 1963 / 1966, autor [Pavel Navrátil](#) (18. 8. 1933, Brno – 31. 10. 1981, Brno), restaurováno 2011 (sejmutí reliéfního dekoru) a 2014, foto: Martin Maleček 2011

Dekoratívni stěna, Nezvalova ulice, beton, glazovaná keramika, 290 × 1470 cm, 1963 / 1966, autor [Pavel Navrátil](#) (18. 8. 1933, Brno – 31. 10. 1981, Brno), restaurováno 2011 (sejmutí reliéfního dekoru) a 2014, foto: Martin Maleček 2011

Model dekoratívni stěny, sádra, rozměry nezjištěny, 1978, autor [Zdeněk Palcr](#) (3. 9. 1927, Svitávka u Blanska – 12. 7. 1996, Praha), spolupráce [Ing. arch. Viktor Rudiš](#) (9. 6. 1927, Brno), foto: MZA, fond K 269 Stavoprojekt Brno

Dekoratívni stěna, Halasovo náměstí, pod budovou TJ Tesla, beton, 217 × 5 550 cm, 1978 / 1980 / 1982, autor [Zdeněk Palcr](#) (3. 9. 1927, Svitávka u Blanska – 12. 7. 1996, Praha), spolupráce [Ing. arch. Viktor Rudiš](#) (9. 6. 1927, Brno), foto: Zdeněk Porcal 2015

Model dekorativní stěny, sádra, rozměry a rok vzniku nezjištěny, v majetku Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná, autor Jánuš Kubíček (5. 12. 1921, Nové Hrady u Vysokého Mýta – 21. 5. 1993, Babice nad Svitavou), spolupráce Ing. arch. Viktor Rudiš (9. 6. 1927, Brno), foto: Zdeněk Porcal 2015

Dekoratívni stěna, Halasovo náměstí, naproti budově TJ Tesla, litý beton, 280×950 cm, 1966–1967, autor Jánuš Kubíček (5. 12. 1921, Nové Hrady u Vysokého Mýta – 21. 5. 1993, Babice nad Svitavou), spolupráce Ing. arch. Viktor Rudiš (9. 6. 1927, Brno), restaurováno 2008 (Ivo Koniček) a 2015, foto: Zdeněk Porcal 2015

Sportovní hala TJ Tesla (Viktor Rudiš, spolupráce Dagmar Glosová a Zdeněk Musil, 1973–1982) a dekorativní stěna, Halasovo náměstí, naproti budově TJ Tesla, litý beton, 280×950 cm, 1966–1967, autor Jánuš Kubíček (5. 12. 1921, Nové Hrady u Vysokého Mýta – 21. 5. 1993, Babice nad Svitavou), spolupráce Ing. arch. Viktor Rudiš (9. 6. 1927, Brno), restaurováno 2008 (Ivo Koniček) a 2015, foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E18.527/23.692

Dekoratívni stěna, Šrámkova ulice, pálená cihla, glazovaná keramika, 280×1480 cm, 1964, autor Bohumír Matal (13. 1. 1922, Brno – 7. 7. 1988, Prudká u Doubravníku), restaurováno 2008 (Jiří Marek), foto: Martin Maleček 2011

Dekoratívni stěna, Slavíčková ulice, beton, 200×1000 cm, 1969, autor Ladislav Martínek (26. 6. 1926, Bratislava – 5. 9. 1987, Brno), spolupráce Pavel Navrátil (18. 8. 1933, Brno – 31. 10. 1981, Brno), restaurováno 2008 (Zdeněk Habáň), 2012 a 2015, foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E20.928/26.617

Kvěť, Třískalova ulice, kolorovaná keramika, 240×270 cm, 1972, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), spolupráce Ing. arch. Miroslav Dufek (17. 12. 1933, Brno), foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E20.920/26.477

Kvěť, Třískalova ulice, kolorovaná keramika, 240×270 cm, 1972, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), spolupráce Ing. arch. Miroslav Dufek (17. 12. 1933, Brno), foto: Tomáš Hladík 2007

Plastika na motivy poezie Antonína Trýba, Halasovo náměstí 1, atrium polikliniky, glazovaná keramika, 173×600×128 cm, 1978, autor Jiří Marek (16. 1. 1914, Velké Meziříčí – 16. 2. 1993, Brno), foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E20.917/26.474

Model skulptury Spoje, sádra, 13×29×3.5 cm, v majetku Sylvy Lacinové, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), foto: Michaela Dvořáková 2012

Spoje, ulice Okružní 1, bývalá budova telekomunikační ústředny, prostorová skulptura, mušlový vápenec, 90×200 cm, 1970, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), spolupráce Ing. arch. Norbert Horáček, foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E20.917/26.614

Spoje, ulice Okružní 1, bývalá budova telekomunikační ústředny, prostorová skulptura, mušlový vápenec, 90×200 cm, 1970, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), spolupráce Ing. arch. Norbert Horáček, foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E20.917/26.615

Mrtvý pták / Pták, Fillova ulice, atrium centra Obzor, prostorová plastika, svařované železo, 400×300 cm, 1969, autor Ladislav Martínek (26. 6. 1926, Bratislava – 5. 9. 1987, Brno), vlastník IMOS development, a. s., Brno-Židenice, foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E20.917/26.610

Mrtvý pták / Pták, Fillova ulice, atrium centra Obzor, prostorová plastika, svařované železo, 400×300 cm, 1969, autor Ladislav Martínek (26. 6. 1926, Bratislava – 5. 9. 1987, Brno), vlastník IMOS development, a. s., Brno-Židenice, foto: Břetislav Regner 2011

Srdce, Halasovo náměstí 1, před budovou polikliniky, prostorová plastika, svařovaný bronz, 240×240 cm, 1976, autor Zdeněk Makovský (23. 5. 1946, Brno), spolupráce Ivan Blažek, foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E20.917/26.611

Srdce, Halasovo náměstí 1, před budovou polikliniky, prostorová plastika, svařovaný bronz, 240×240 cm, 1976, autor Zdeněk Makovský (23. 5. 1946, Brno), spolupráce Ivan Blažek, foto: Tomáš Hladík 2007

Srdce, Halasovo náměstí 1, před budovou polikliniky, prostorová plastika, svařovaný bronz, 240×240 cm, 1976, autor Zdeněk Makovský (23. 5. 1946, Brno), spolupráce Ivan Blažek, restaurováno 2014, foto: Jana Kořínková 2015

Medvědi / Spojení, Vaculíkova ulice, prostorová plastika, bílý beton, 300×420 cm, 1969, autor František Šenk (10. 10. 1914, Velké Opatovice – 28. 11. 1978, Brno), foto: Karel Šabata 1984, MmB: fotoarchiv, inv. č. E20.917/26.618

Medvědi / Spojení, Vaculíkova ulice, prostorová plastika, bílý beton, 300×420 cm, 1969, autor František Šenk (10. 10. 1914, Velké Opatovice – 28. 11. 1978, Brno), foto: Tomáš Hladík 2007

Bez názvu / „Prolézačka III“, ulice Brožíkova 23, tři prefabrikované betonové segmenty s fragmenty barevné mozaiky (červená, modrá, žlutá), 159×154×192 cm, rok 1968–1969, autor Čestmír Kafka (14. 11. 1922, Jihlava – 21. 5. 1988, Praha), foto: Tomáš Hladík 2007

Bez názvu / „Prolézačka I“, Nejedlého ulice, dětské hřiště, čtyři prefabrikované betonové segmenty, 192×244×61 cm, před rokem 1968 (odstraněno 2011), autor Čestmír Kafka (14. 11. 1922, Jihlava – 21. 5. 1988, Praha), foto: Tomáš Hladík 2007

Bez názvu / „Prolézačka II“, ulice Brožíkova 21, tři prefabrikované betonové segmenty s fragmenty barevné mozaiky (červená, modrá, žlutá), 190×158×155 cm, 1968–1969, autor Čestmír Kafka (14. 11. 1922, Jihlava – 21. 5. 1988, Praha), foto: Tomáš Hladík 2007

Světlo pro lidstvo / Energie ve službách míru, ulice Okružní, trojdílná prostorová plastika, umělý kámen, 400×300×150 cm, 1985, autor Ctibor (Borek) Bayer (20. 7. 1925, Brno – 7. 12. 2012, Brno), vlastník Teplárny Brno, a. s., Brno-Lesná, foto: Jana Kořínková 2011

Pohled na budovu mateřské školy (Ing. arch. Miroslav Dufek), nedatováno, ulice Nejedlého 13, foto: archiv Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná

Vrána, ulice Nejedlého 13, zídka v zahradě mateřské školy, glazovaný keramický reliéf, 162×106 cm, 1961 / 1966, autorka Tamara Divíšková (9. 7. 1934, Brno), foto: Martin Maleček 2012

Pohled na budovu metrologického institutu, 2. pol. 70. let, ulice Okružní 31, foto: archiv Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná

Bez názvu / „Reliéfní geometrický dekor“, ulice Okružní 31, Český metrologický institut, fasáda u vchodu do budovy, omítnutý betonový reliéf, 300×600 cm, 70. léta, autor nezjištěn, foto: Jana Kořínková 2015

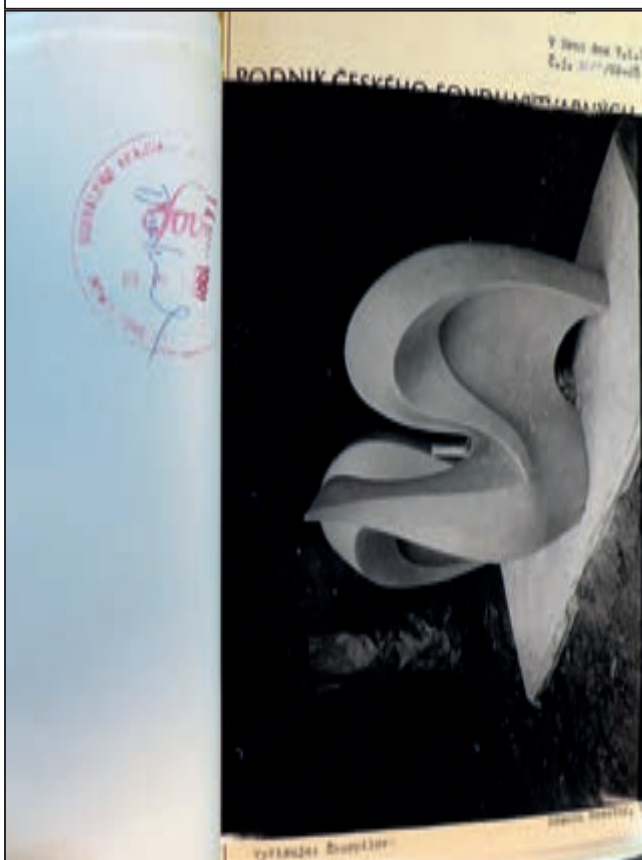
Balvan / Kámen (nezvěstné od r. 2005), ulice Haškova 17, venkovní atrium centra Polana, prostorová kamenná socha, 100×80 cm, 1965, autor Miloslav Chlupáč (10. 7. 1920, Benešov – 29. 11. 2008, Praha), repro foto: Chronek 1981

Páv, ulice Barvy, stěna zděného přístřešku na popelnice, glazovaný keramický reliéf, 200×253 cm, polovina 70. let, autorka Tamara Divišková (9. 7. 1934, Brno), foto: Martin Maleček 2012

Slunce, ulice Barvy 10, stěna zděného přístřešku na popelnice, glazovaný keramický reliéf, 160×100 cm, polovina 70. let, autorka Tamara Divišková (9. 7. 1934, Brno), foto: Martin Maleček 2012

Model keramické plastiky *Labuť*, sádra, rozměry nezjištěny, 1982, autorka Jana Čubrdoová, foto: MZA, fond G 606, blok č. 1, nečíslováno, fond nezpracován

Labuť, ulice Barvy 1, po jižní straně budovy Disa, bílá glazovaná keramika, 92×125×84 cm, 1982, autorka Jana Čubrdoová, foto: Martin Maleček 2012

Model plastiky *Růst / Volavka*, sádra, rozměry neznámé, 1982, autorka Jana Čubrdová, foto: MZA, fond G 606, blok č. 1, nečíslováno, fond nezpracován

Růst / Volavka, ulice Barvy 1, po východní straně budovy Disa, bílá glazovaná keramika, 196×36×26 cm, 1982, autorka Jana Čubrdová, foto: Martin Maleček 2012

Bez názvu / Ruce a květy, ulice Dusíkova 7, areál MC Bride – Dermacol, na fasádě budovy bývalé sodovkárny, glazovaný keramický reliéf, 340×1000 cm, rok 1980, autorka Mira Haberernová-Trančíková (22. 1. 1939, Bratislava), foto: Martin Maleček 2012

Horniny, ulice Dusíkova 3, Okružní 29a, před administrativní budovou, dříve Ústav geologického inženýrství, prostorová kamenná skulptura, 322×179×73 cm, rok 1985, autor Jan Urban (2. 7. 1913, Bušín u Zábřehu – 19. 1. 1989, Brno), foto: Tomáš Hladík 2008

Pamětní deska 50. výročí vzniku Československa, ulice Milénova 14, na fasádě budovy základní školy, kamenný reliéf, 58×195 cm, rok 1968, autor Miloš Slezák (27. 2. 1921, Brno – 23. 9. 1989, Brno), foto: Martin Maleček 2012

Barevná mozaika, Halasovo náměstí 1, vstupní hala polikliniky, sklo, růženín, 280×462 cm, 1975, autoři Oldřich Vašica (18. 10. 1922, Nedvědice – 27. 6. 1993, Brno) a Karla Vašicová (14. 10. 1927, Brno), foto: Martin Maleček 2012

Keramická mozaika s motivy zvířat, ulice Loosova 11, vstupní hala základní školy, 1. patro, barevný keramický obklad, 198×141 cm, 1967, autor Pavel Navrátil (18. 8. 1933, Brno – 31. 10. 1981, Brno), foto: Martin Maleček 2012

Bez názvu / Dřevěný paraván, ulice Nejedlého 3, vstupní hala základní školy, přízemí, mořený, lakovaný jilm, kovové čepy, 1968, autor Milan Cimburek (5. 7. 1943, Brno), foto: Martin Maleček 2012

Bez názvu / Prostorová dřevěná skulptura, ulice Blažkova 9, vstupní hala základní školy, přízemí, mořený, lakovaný jilm, kovové čepy, 1968, autor Milan Cimburek (5. 7. 1943, Brno), foto: Martin Maleček 2012

Spoutaná energie, ulice Okružní 25, budova Tepláren Brno, a. s., mramorový reliéf, 550×300 cm, 1985, autor Ctibor Bayer (20. 7. 1925, Brno – 7. 12. 2012, Brno), vlastník Teplárny Brno, a. s., Brno-Lesná, foto: Jana Kořínková 2012

Dialog metrologů, ulice Okružní 31, budova Českého metrologického institutu, chodba v 1. patře, závěsný obraz, malba na dřevě, kombinovaná technika, 220×376 cm, 1985–1986, autor Laco Garaj (25. 9. 1959, Rimavská Sobota), foto: Jana Kořínková 2015

Bez názvu / „Námluvy“ (odstraněno kolem r. 2000), ulice Fillova 1, vinárna centra Obzor, stěna nad barovým pultem, plošný dřevěný reliéf na kovových úchytech, bílý nátěr, 180×300, 1968, autor Vlastimil Zábranský (2. 9. 1936, Vráž u Berouna), foto: archiv Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná

*Bez názvu / „Hon za ženou“ (odstraněno kolem r. 2000),
ulice Fillova 1, vinárna centra Obzor, stěna u vstupu, plošný
dřevěný reliéf na kovových úchytech, bílý a černý nátěr,
150×450, 1968, autor Vlastimil Zábranský (2. 9. 1936,
Vráž u Berouna), foto: archiv Rady občanských iniciativ
k. ú. Lesná*

*Pythagorova věta (odstraněno r. 2003), ulice Milénova 14, vstupní hala základní školy, prostorová plastika, svařovaný
plech, černý nátěr, rozměry nedochovány, 1968, autor Miloš Zvěřina (20. 11. 1928, Brno – 12. 6. 1982, Brno),
repro foto: Crhonek 1971*

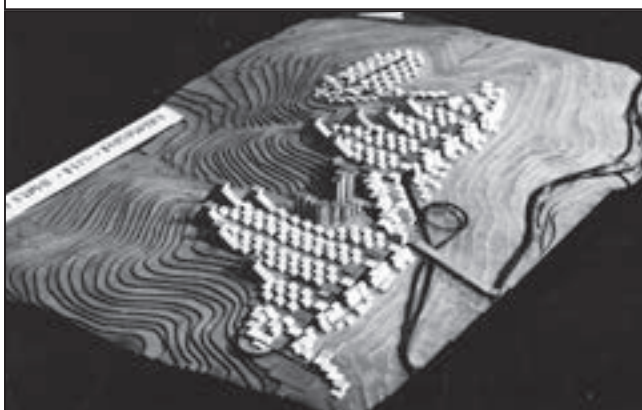

Fáze normalizační

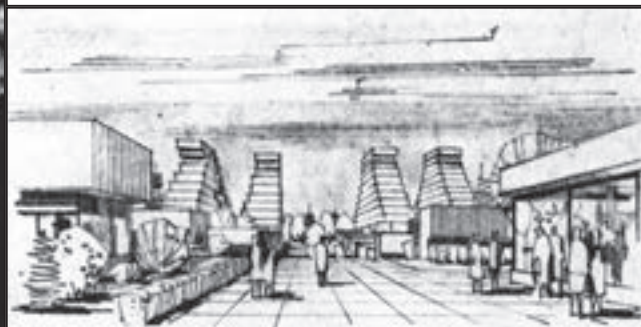
Sídliště Kohoutovice

Pohled na obec Kohoutovice okolo r. 1895, foto: AMB, fond U5, sign. XIXb78/1

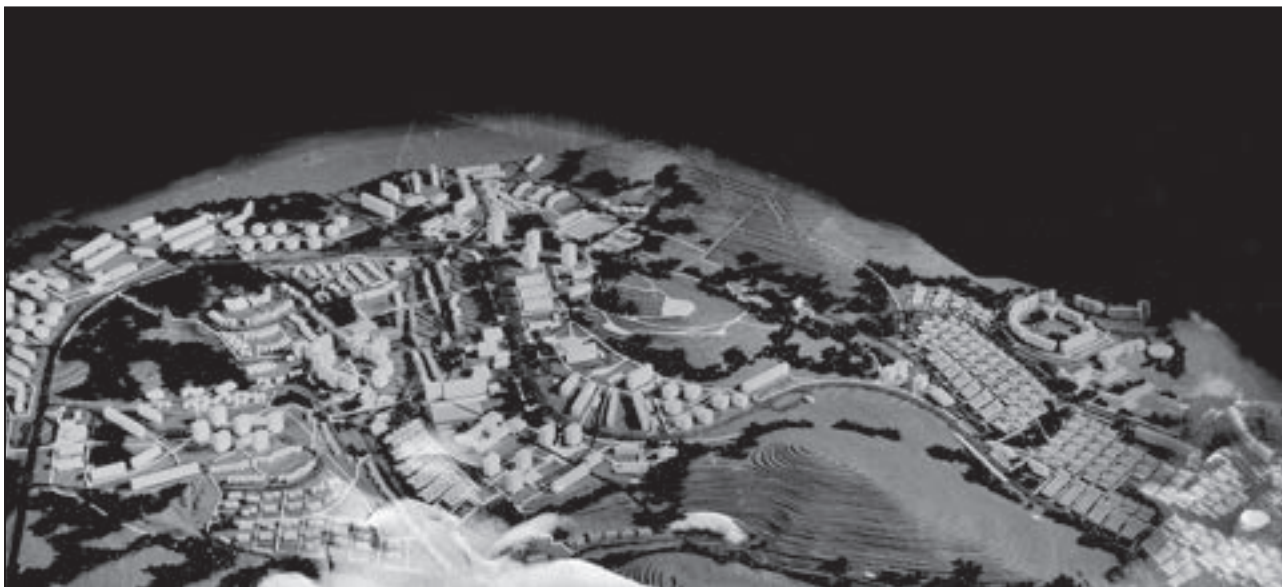
Model nerealizovaného experimentálního sídliště Kohoutovice, září 1967, autoři Vladimír Palla, Silvestr Vágner, Erich Vrtiš a Josef Krejčířík, Úkol č. H - 4 - 64 - 7/8. a. 1. 3 *Experimentální studie obytného útvaru Brno-Kohoutovice*, Výzkumný ústav výstavby a architektury - urbanistické pracoviště Brno

Perspektivní pohled na navrhované centrum experimentálního sídliště Kohoutovice, září 1967, autoři Vladimír Palla, Silvestr Vágner, Erich Vrtiš a Josef Krejčířík, Úkol č. H - 4 - 64 - 7/8. a. 1. 3 *Experimentální studie obytného útvaru Brno-Kohoutovice*, Výzkumný ústav výstavby a architektury - urbanistické pracoviště Brno

Panoramatický pohled na navrhované experimentální sídliště Kohoutovice, zákres do fotografie, autoři Vladimír Palla, Silvestr Vágner, Erich Vrtiš a Josef Krejčířík, Úkol č. H - 4 - 64 - 7/8. a. 1. 3 *Experimentální studie obytného útvaru Brno-Kohoutovice*, Výzkumný ústav výstavby a architektury - urbanistické pracoviště Brno

Model sídliště Kohoutovice, autoři: František Kočí,
Jaroslav Černý (3. 9. 1943, Brno), kolem r. 1970,
foto: soukromý archiv Jaroslava Černého

Sídliště Kohoutovice. Výtvarný generel - ideový návrh,
situace 1:5 000, nedatováno, MZA, fond B 338, kart.
Výtst./56, nečíslováno, fond nezpracován

Výstavba sídliště Kohoutovice, 70. léta, foto: AMB,
fond U5, sign. XIXb233/1

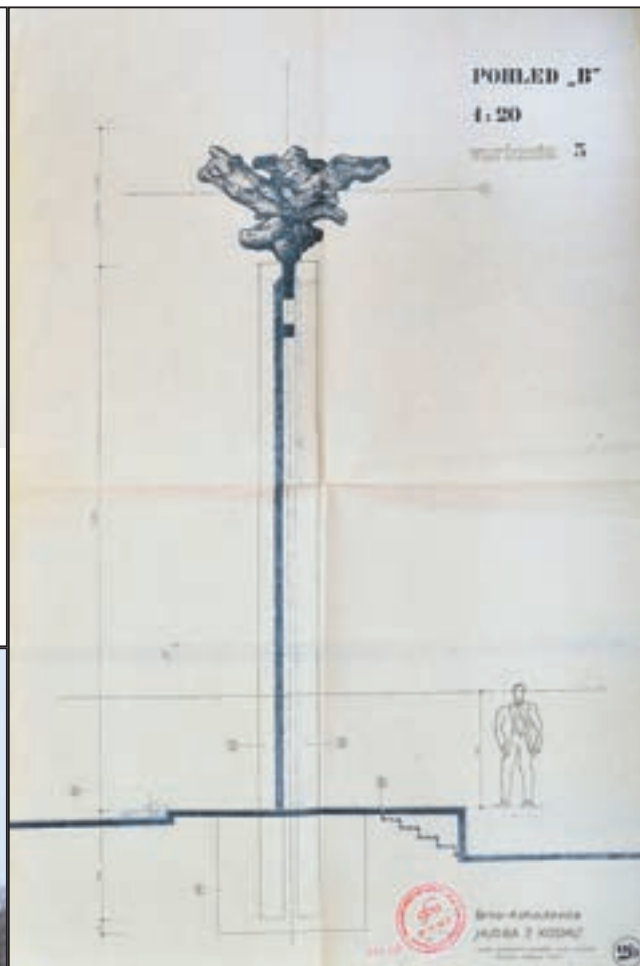

Sluneční hodiny, Libušina třída 2, kov, beton,
275×245×280 cm, sokl: výška 55 cm, průměr 180 cm,
80. léta 20. století, autor Alfred Habermann (3. 5. 1930,
Jihlava - 28. 4. 2008, Ybbsitz, Rakousko), signováno vpředu
uprostřed na základně osy hodin: A. Habermann,
foto: Michaela Dvořáková 2012

Perspektivní pohled s návrhem umístění plastiky *Hudba z kosmu* v sídlišti Kohoutovice, nedatováno, autorka [Sylva Lacinová](#) (6. 3. 1923, Brno) a Ing. arch. [Jaroslav Černý](#) (3. 9. 1943, Brno), soukromý archiv Jaroslava Černého

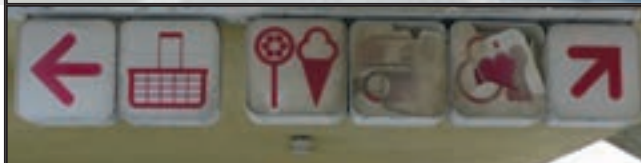
Dokumentace k osazení plastiky *Hudba z kosmu* pro sídliště Kohoutovice, pohled „B“, 1:20, varianta 3, 1984, fotokopie, 80×55 cm, autorka [Sylva Lacinová](#) (6. 3. 1923, Brno), spolupráce [Jaroslav Černý](#) (3. 9. 1943, Brno), soukromý archiv Jaroslava Černého

Hudba z kosmu, Libušina třída / Richterova ulice, plastika na pylonu, svařovaný plech, výška 300 cm, sokl: 2 ks, 71×20 cm, 1985, autorka [Sylva Lacinová](#) (6. 3. 1923, Brno), foto: Michaela Dvořáková 2012

Dekoratívny mriež, podchod medzi objektmi občianskej vybavenosti, Libušina trieda, kov, čierny náter, 4 ks, 255×280×14 cm, 1979, autor Ivan Blažek, foto: Michaela Dvořáková 2012

Piktografický orientačný systém, objekt občianskej vybavenosti, Libušina trieda 17, instalované na stropnom pohľade v ochozu vonjšieho atria a v 1. patre na ochozu, plexisklo, hliník, červená farba, svetelný zdroj, 10 ks, 60×60×15 cm, 80. léta 20. storočia, autor nezistený, foto: Jana Kořínková 2017

Pohled na internát zdravotních sester se skulpturou *Rytmy* na Stamicově ulici, autor Jiří Sobotka (3. 12. 1955, Brno), 2. pol. 80. let, foto: AMB, fond U5, sign. XIXb239/1

Rytmy, Stamicova ulice 11, vápenec, 152×120×70 cm; sokl: 125×143×104 cm, 1986, autor Jiří Sobotka (3. 12. 1955, Brno), signováno vzadu na pravé noze pravé figury: SOBOTKA, foto: Michaela Dvořáková 2012

Variantní návrh skulptury *Hudba* pro sídliště Kohoutovice, před r. 1982, fotokopie, koláž, 19,5×36 cm, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), soukromý archiv Jaroslava Černého

Hudba, objekt občanské vybavenosti, Libušina třída, vápenec, 155×340×80 cm; sokl: 88×374×94 cm, 1982, autorka Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno), signováno: SYLVA LACINOVÁ 1982, foto: Michaela Dvořáková 2012

Model skulptury *Hudba* pro sídliště Kohoutovice, před r. 1982, sádra, dřevo, 17×35×13 cm, soukromý archiv Sylvy Lacinové, foto: Michaela Dvořáková 2012

Výšková budova s kavárnou Grand Prix v sídlišti Kohoutovice, architekt Jaroslav Černý (3. 9. 1943, Brno), Libušina třída, v popředí neosazený sokl pro skulpturu *Hudba* Sylvy Lacinové, před 1982, foto: soukromý archiv Jaroslava Černého

Výšková budova s kavárnou Grand Prix v sídlišti Kohoutovice, architekt Jaroslav Černý (3. 9. 1943, Brno), Libušina třída, 1981-1983, v popředí skulptura *Hudba* Sylvy Lacinové, foto: Tomáš Hladík 2009

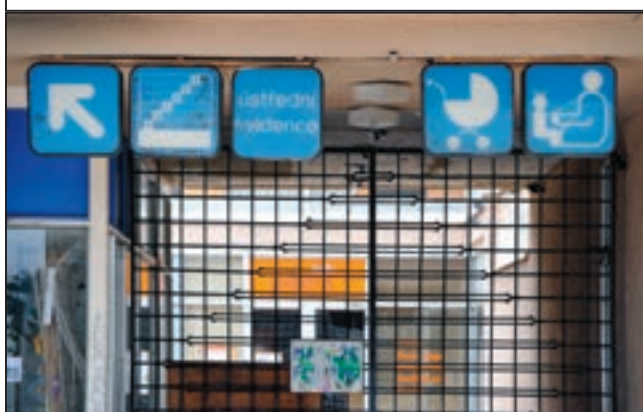

Budova polikliniky, Libušina třída 1, 2. pol. 80. let, foto: Karel Šabata, AMB: fond U5, sign. XIXb265/1

Piktografický orientační systém, budova polikliniky, Libušina třída 1, instalováno na stropním pohledu v průchodu do vnějšího atria, plexisklo, modrá barva, světelný zdroj, 5 ks, rozměry nezjištěny, 80. léta, autor Jan Rajlich st. (10. 4. 1920, Dírná u Tábora – 27. 11. 2016, Brno), foto: Michal Novák, soukromý archiv Jana Rajliche ml.

Piktografický orientační systém, budova polikliniky, Libušina třída 1, instalováno na stropním pohledu v průchodu do vnějšího atria, plexisklo, modrá barva, světelný zdroj, 5 ks, rozměry nezjištěny, 80. léta (odstraněno 2014), autor Jan Rajlich st. (10. 4. 1920, Dírná u Tábora – 27. 11. 2016, Brno), foto: Michaela Dvořáková 2012

Návrh orientačního systému pro budovu polikliniky v sídlišti Kohoutovice, 80. léta, autor Jan Rajlich st. (10. 4. 1920, Dírná u Tábora – 27. 11. 2016, Brno), foto: soukromý archiv Jana Rajliche ml.

Piktografický orientační systém, interiér budovy polikliniky, Libušina třída 1, instalováno na vstupu do ordinací, plexisklo, modrá barva, 80. léta, autor [Jan Rajlich st.](#) (10. 4. 1920, Dírná u Tábora – 27. 11. 2016, Brno), foto: Jana Kořínková 2014

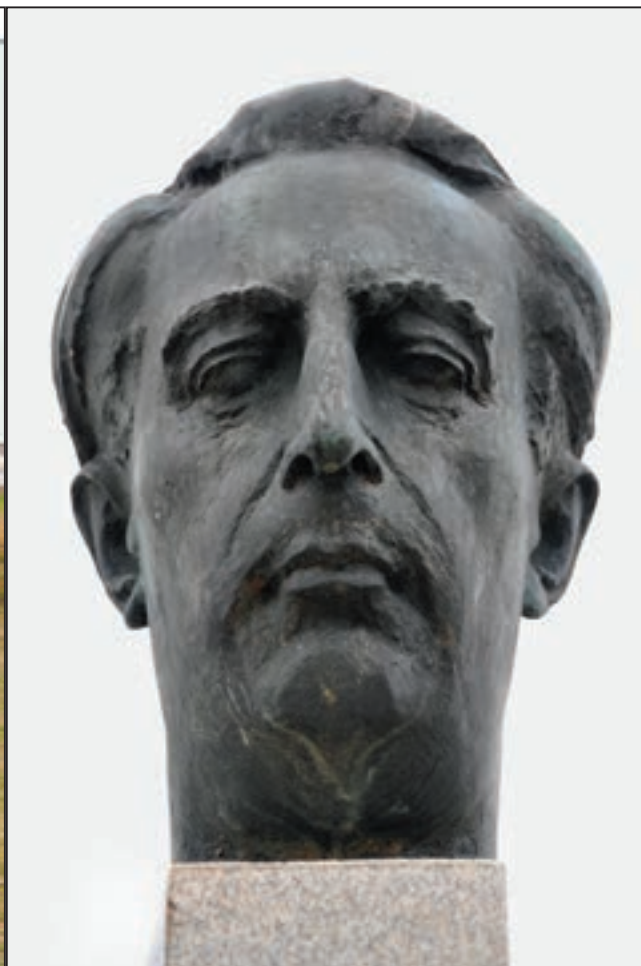

Budova polikliniky po rekonstrukci a deinstalaci orientačního systému, Libušina třída 1, foto: Michaela Dvořáková 2014

Kašna, atrium polikliniky, Libušina třída 1, leštěná žula, kov, 1979, autor [Ivan Blažek](#), foto: Tomáš Hladík 2009

Busta Bohuslava Martinů, před ZŠ Pavlovská, Pavlovská 16, bronz, výška 80 cm, sokl: 265×36×70 cm, 1989, autor František Navrátil (19. 4. 1932, Borkovany), signováno na levé straně krku: F. Navrátil 83, foto: Michaela Dvořáková 2012

Píseň země, Pavlovská ulice (původní umístění), pískovec, betonový sokl, 240×140×170 cm, 1988, autor Miloš Axman (20. 11. 1926, Litovel – 30. 1. 1990, Brno), foto: Tomáš Hladík 2009

Píseň země, Pavlovská ulice (současné umístění), pískovec, 240×140×170 cm, sokl: 45×200×200 cm, 1988, autor Miloš Axman (20. 11. 1926, Litovel – 30. 1. 1990, Brno), foto: Zdeněk Porcal 2015

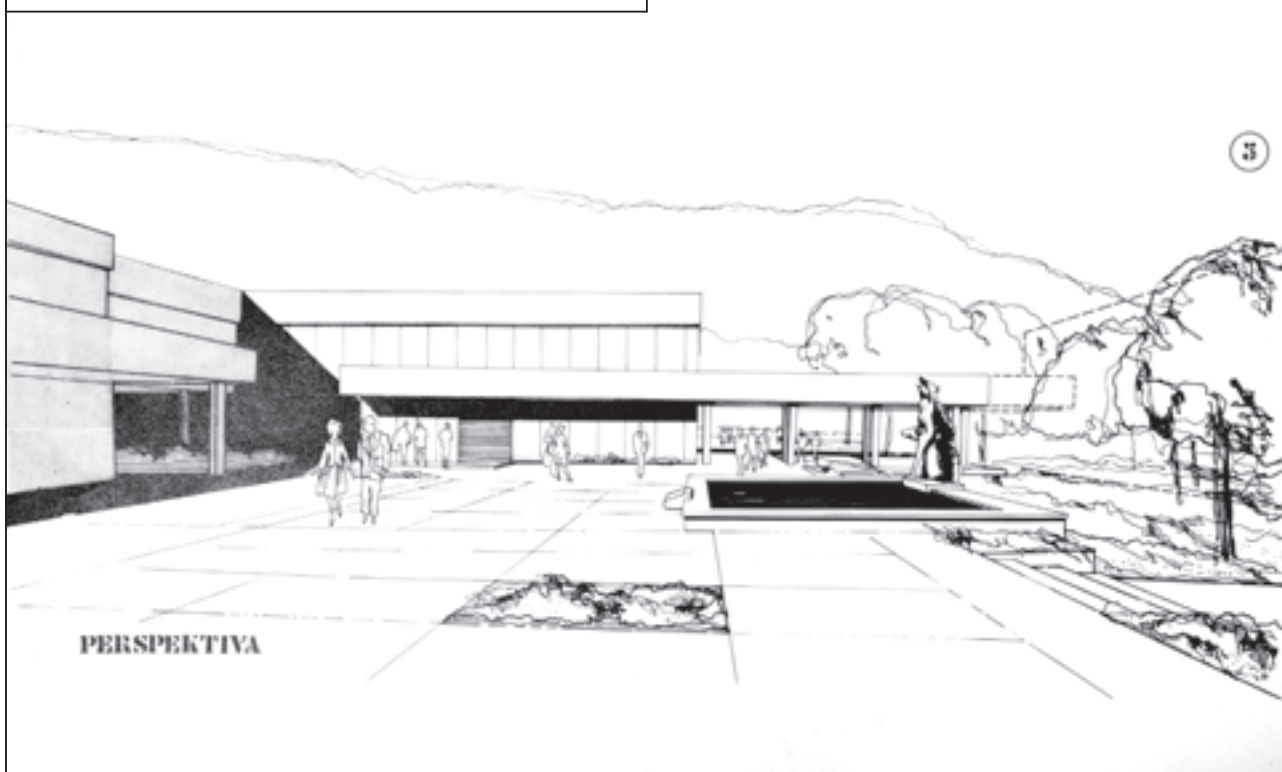
Slunce a člověk, před domem s pečovatelskou službou,
Libušina třída 8, objekt s dvěma portrétními reliéfy,
bílý beton, vápenec, průměr 240 cm, hloubka 66 cm;
sokl: 25 × 120 × 90 cm, 1986, autor Zdeněk Makovský
(23. 5. 1946, Brno), restaurováno 2016,
foto: Michaela Dvořáková 2012

Busta Zdeňka Chalabaly, před ZŠ Chalabalova, Chalabalova 2, vápenec, 80×100×60 cm, sokl: 33×150×150 cm, pylon: 226×50×50 cm, 1977, autor František Navrátil (19. 4. 1932, Borkovany), restaurováno 2016, foto: Michaela Dvořáková 2012

Návrh umístění figurální plastiky Liška Bystrouška v prostoru nerealizovaného objektu občanské vybavenosti, 80. léta 20. století, fotokopie, 42×29.5 cm, autor Jiří Marek (16. 1. 1914, Velké Meziříčí – 16. 2. 1993, Brno), spolupráce Jaroslav Černý (3. 9. 1943, Brno)

9 Dokumentace praktického výstupu disertační práce

9.1 Kurátorská činnost

Praktickým výstupem doktorského studia se v roce 2012 stala realizace výstavního projektu *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť* a vydání doprovodného anglicko-českého katalogu.

Termín realizace projektu: leden–prosinec 2012

Realizační tým: Jana Kořínková, Marika Kupková a Markéta Žáčková

Výstupy projektu:

- 1) výstavní projekt *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť*
- 2) katalog výstavy *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť* / Jana Kořínková – Marika Kupková – Markéta Žáčková, *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť* / *To Brighten Up and Make It Special. Fine Arts in the Space of Brno Housing Estates* (kat. výst.), Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity v Brně 2012.
- 3) komentované prohlídky výstavy

Harmonogram realizace:

- 1) přípravná fáze a shromažďování podkladů (leden–říjen 2012)
- 2) realizace výstavního projektu, katalogu výstavy a komentovaných prohlídek výstavy (listopad–prosinec 2012)

leden–říjen 2012

I) studium archivních materiálů, shromažďování textových a obrazových podkladů

Archivy a pozůstalosti výtvarných umělců, Archiv muzea města Brna, Archiv Moravské galerie v Brně

II) studium literatury, shromažďování textových a obrazových podkladů

Dobová periodika a publikace, monografie výtvarných umělců, katalogy výstav

III) rozhovory s pamětníky

Miloš Budík, Jaroslav Černý, Bořivoj Hložek, Sylva Lacinová, Zdeněk Makovský, Vladimír Matoušek, Jan Rajlich st., Jan Rajlich ml., Dušan Riedel, Ivan Ruller, Petr Schenk, Lenka Žižková

IV) definitivní výběr výtvarných umělců a děl

Dalibor Chatrný (28. 8. 1925, Brno – 5. 7. 2012, Rajhrad u Brna); výtvarný umělec a pedagog (SUPŠ Brno, AVU v Praze, FaVU VUT v Brně, JAMU v Brně)

Jan Rajlich st. (10. 4. 1920, Dírná u Tábora); grafický designér, iniciátor a dlouholetý předseda Mezinárodního bienále grafického designu Brno (1963–1992)

Sylva Lacinová (6. 3. 1923, Brno); sochařka, autorka několika desítek monumentálních realizací ve veřejném prostoru města Brna a v dalších moravských městech

František Šenk (10. 10. 1914, Velké Opatovice – 28. 11. 1978, Brno); sochař a pedagog (SUPŠ Brno), autor figurálních i abstraktních realizací ve veřejném prostoru města Brna a na Moravě

V) zajištění výstavního prostoru a termínu konání výstavy

Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity, Komenského nám. 2, Brno, 15. 11.–20. 12. 2012

listopad–prosinec 2012

I) zápůjčka výtvarných děl

Jiří Zahradka – dílo Františka Šenka, fotodokumentace z pozůstalosti Dalibora Chatrného

Petr Schenk – dílo a fotodokumentace z pozůstalosti Františka Šenka

Dana Chatrná – dílo a fotodokumentace z pozůstalosti Dalibora Chatrného

Sylva Lacinová – dílo a fotodokumentace Sylvy Lacinové

Muzeum města Brna – dílo Františka Šenka

Jan Rajlich st. a Jan Rajlich ml. – dílo, fotodokumentace a korespondence Jana Rajliche st.

Bořivoj Hložek – 16mm film z výstavby sídliště v Kohoutovicích

Jiří Černý – fotodokumentace a obrazový materiál z výstavby sídliště v Kohoutovicích

II) publicita výstavy

tisk pozvánek a plakátů

elektronická pozvánka

tisková zpráva

katalog výstavy

reflexe výstavy v elektronických médiích:

<http://www.brnozurnal.cz/z-bloku-a-per/nestor-ceskeho-grafickeho-designu-jan-rajlich/>

<http://www.artalk.cz/2012/12/02/umeni-v-prostoru-brnenskych-sidlist-v-archivu-mu/>

<http://www.artalk.cz/2012/11/09/tz-ozivit-a-ozvlastnit-vytvarne-umeni-v-prostoru-brnenskych-sidlist/>

<http://www.artmap.cz/akce-5551/ozivit-a-ozvlastnit-vytvarne-umeni-v-prostoru-brnenskych-sidlist>

<http://www.kulturissimo.cz/index.php?vytvare-umeni-v-prostoru-brnenskych-sidlist-recenze-vystavy&detail=925>

<http://www.online.muni.cz/pozvanky/3285-ozivit-a-ozvladnit>

III) realizace výstavního projektu

Název: *Oživit a ozvládnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť*
Místo: Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity,
Komenského nám. 2, Brno
Termín konání: 15. 11.–20. 12. 2012
Kurátorky: Jana Kořínková, Marika Kupková, Markéta Žáčková (SPKH, o. s.)

Kurátorský text Jany Kořínkové:

Motto: „*Samostatnou kapitolou je sochařská výzdoba brněnských sídlišť. Rozmanitost plastických děl oživuje a ozvláštňuje prostředí dané typovou architekturou. Při nové výstavbě a koncipování sídlišť se projevuje i snaha o určitou jednotící ideu či osnovnou námětovou linii, jíž by umělecké dotváření exteriérů bylo podřízeno.*“⁴⁰³

Úvodní citát Iloše Crhonka se stal inspirací pro název výstavního projektu *Oživit a ozvládnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť*. Během přípravy výstavy nakonec došlo k výběru čtyř významných výtvarníků, jejichž realizace ze sledovaného období 60., 70. a 80. let 20. století dominují veřejnému prostoru města Brna. Jedná se o sochaře Františka Šenka a Sylvu Lacinovou, Dalibora Chatrného a grafického designéra Jana Rajlichu st. Kurátorským záměrem tedy nebylo představit jednotlivá komplexní řešení sídlištních celků, ale individuální přístupy umělců k začlenění výtvarné výzdoby do architektury dané od roku 1965 platnou dobovou legislativou.⁴⁰⁴

Proces integrace výtvarné výzdoby do architektury v Československu prošel v druhé polovině 20. století velkými změnami, a to v přímé návaznosti na proměnu politických poměrů. Historizující přístup programově uplatňovaný architekty v období socialistického realismu přinesl Brnu jak sérii keramických reliéfů s budovatelskými náměty (Chládkova, Bezejmenná), sgrafitovou výzdobu bytových domů (Pod Kaštany), tak kombinaci obojího (Botanická, Klatovská). Navazující 60. léta jsou spojena s obdobím Chruščovova „tání“, kdy je přemrštěná výtvarná výzdoba a celková nákladnost architektonických realizací tvrdě kritizována z centra. Následné uplatnění prefabrikace v rámci komplexní bytové výstavby s sebou přineslo také vznik vládního usnesení č. 355 z roku 1965, kterým

⁴⁰³ Crhonek 1981, s. 255.

⁴⁰⁴ *Usnesení vlády Československé socialistické republiky ze dne 28. července 1965 č. 355 o řešení uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě.*

byla definována částka na financování výtvarné výzdoby v architektuře. Vystavené práce jsou příklady tvůrčího procesu příznačného právě pro období definované touto dobově platnou legislativou. Z tohoto důvodu byl do katalogu vedle fotodokumentace přípravných studií pro díla ve veřejném prostoru brněnských sídlišť začleněn také materiál textové povahy ozřejmující proces spolupráce architektů s výtvarníky a korespondence s Uměleckou komisí krajské pobočky Fondu českých výtvarných umění, která měla v tomto ohledu rozhodující pravomoc.

Exponáty představené na výstavě mají tedy povahu výtvarných návrhů, modelů, studií a skic k dílům, která dotvářejí veřejná prostranství, ale začleněny byly i nerealizované návrhy či díla v průběhu let odstraněná. V případech, kdy byla možnost získat i modely a fotodokumentaci k sousoším dominujícím veřejným prostranstvím, která se nacházejí mimo brněnská sídliště, došlo rovněž k jejich zapůjčení. Příkladem je plastika *Žena* Františka Šenka akcentující vstupní prostor BVV či objekt *Křídla* sochařky Sylvie Lacinové nacházející se po straně autobusového nádraží Zvonařka. Úkolem kurátorek byla rovněž revize současného stavu sochařské výzdoby a piktografických orientačních systémů, které byly v rámci terénního šetření fotograficky zdokumentovány. Přidanou hodnotou je začlenění dobových dokumentů – korespondence, smluv a legislativních opatření – vysvětlujících okolnosti vzniku daných děl a jejich souborů. Exponáty pocházejí z osobních archivů umělců a architektů či z jejich pozůstalostí; došlo také k zápůjčce z veřejné sbírky. Celkový soubor prezentovaného materiálu byl tedy získán na základě osobního kontaktu s autory, jejich příbuznými, kolegy a přáteli a také díky vstřícnosti a pochopení dotčených institucí. Jakýmsi bonusem je představení dosud veřejně neprezentovaného filmového záznamu pořízeného pracovníkem brněnské projekční kanceláře Investprojekt Bořivojem Hložkem k příležitosti oslavy narozenin architekta Františka Kočího. Film zprostředkovává pohled na staveniště sídliště v Brně-Kohoutovicích a zachycuje autentické pracovní prostředí zaměstnanců, kteří se podíleli na chodu tohoto pracoviště.

Prezentace souboru výtvarných děl a grafických návrhů orientačních systémů navržených pro brněnská sídliště je motivována absencí diskuze nad úlohou a hodnotou této neoddelitelné součásti prostoru našich měst. Kurátorský tým využil možnosti osobního kontaktu s přímými aktéry dobového dění, kteří byli ochotni sdílet své zkušenosti a vzpomínky na éru masové socialistické výstavby a na proces, v jehož průběhu vznikalo výtvarné řešení veřejných prostranství a architektury. Přípravné studie jsou výmluvným svědectvím individuálního přístupu nejen jednotlivých autorů, ale také architektů, kteří iniciovali programy výtvarné výzdoby v konkrétních lokalitách. Příkladem je sídlištní komplex v Brně-Kohoutovicích, kde se jednotícím tématem stal motiv hudby, jemuž byly podřízeny názvy ulic a současně i témata sochařských děl. Perspektivní pohled na nerealizovaný soubor občanské vybavenosti je tak výjimečným dokladem předpokládaného původního umístění sousoší *Liška Bystrouška* brněnského sochaře Jiřího Marka, které bylo později osazeno v parku před Rektorátem VUT v Kounicově ulici. Také plastika *Hudba z kosmu* a vápencová skulptura *Hudba* Sylvie Lacinové respektují toto libreto. Tato „site-specifičnost“ některých realizací je nezbytným

vodítkem pro jejich vnímání a dokládá úzké propojení umělců a architektů během procesu vzniku výtvarných děl. František Šenk je na výstavě zastoupen přípravnou studií pro sousoší *Rodina*, které ikonograficky dotvářelo prostor před základní školou v ulici Krásného v Brně-Juliánově.

Neoddělitelnost grafického řešení piktografických systémů označujících služby v nákupních centrech Javor a Letná v Brně-Bystrci je dána povahou zakázky; motiv javorového listu mozaiky Jana Rajlicha st. přímo reaguje na název objektu.

V současné době bohužel není možné mnoho dobových výtvarných prvků přímo na místě vnímat v původním kontextu, jelikož byly z větší části odstraněny, vandalizovány nebo se nacházejí v torzální podobě. Mimořádně působivá abstraktní plastika *Růže* Františka Šenka původně osazená před obchodním domem Perla v Brně-Žabovřeskách byla například nahrazena stylizovanou figurou druhotné kvality Ctibora Bayera, monumentální betonové disky navržené Daliborem Chatrným pro sídliště ve Starém Lískovci jsou silně poznamenány zásahy sprejerů a marně čekají na nový nátěr. Také samotné neutěšené prostředí často přispívá k dehonestaci či upozadění kvalitních výtvarných děl a jejich vyznění v rámci původního architektonického řešení. Jako výmluvný příklad poslouží bronzová plastika *Křídla* Sylvy Lacinové u brněnského autobusového nádraží Zvonařka.

Smyslem projektu *Oživit a ozvláštnit* a doprovodného katalogu se tak kromě prezentace tvorby vynikajících autorů stává i snaha o otevření debaty nad možností ochrany výtvarné výzdoby z období socialismu ve veřejném prostoru města Brna. Příznačná situace nastala na jaře roku 2012, kdy byla zahájena rekonstrukce Fakulty informatiky Masarykovy univerzity. Stávající budova navržená v 80. letech 20. století architektem Janem Dvořákem byla z větší části demolována za účelem jejího rozšíření do ulice Botanické, a to bez ohledu jak na její architektonické kvality, tak na přítomnost rozměrného abstraktního reliéfu Sylvy Lacinové na čelní fasádě, který se rozhodli architekti odstranit bez rozvahy o jeho dalším osudu. Diskuze, kterou přístup architektonického studia Pelčák a Partner Architekti, vyvolal na akademické půdě, není bohužel omluvou pro fakt, že sochařka nebyla o daném kroku ze strany instituce, v jejímž majetku se objekt nachází, žádným způsobem informována. Rozhodnutí Umělecké rady Masarykovy univerzity skulpturu zachránit je přesto signálem, že v budoucnosti je ochrana výtvarných realizací z tohoto období možná. V případě, že výstavní projekt *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť* zapůsobí jako osvěta a pomůže, byť nepatrným způsobem zvrátit převládající trend umožňující výtvarná díla a architektonické objekty z období 60. až 80. let 20. století bez předchozí důkladné rozvahy devalvovat, byl účel splněn.

IV) komentované prohlídky výstavy pro studenty vysokých škol

1.

Termín konání: 20. 11. 2012, 14.00–16.00

Posluchači: *studenti Fakulty informatiky Masarykovy univerzity, Katedra počítačové grafiky a designu*

Místo: Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity,
Komenského nám. 2, Brno

Přednášející: Jana Kořínková, Marika Kupková, Markéta Žáčková

2.

Termín konání: 30. 11. 2012, 13.00–14.30

Posluchači: *studenti Fakulty architektury VUT v Brně*

Místo: Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity,
Komenského nám. 2, Brno

Přednášející: Jana Kořínková, Markéta Žáčková

3.

Termín konání: 4. 12. 2012, 12.00–13.30

Posluchači: *zahraniční stážisté Domu umění města Brna*

Místo: Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity,
Komenského nám. 2, Brno

Přednášející: Jana Kořínková

4.

Termín konání: 12. 12. 2012, 15.00–16.30

Posluchači: *studenti Fakulty výtvarných umění VUT v Brně*

Místo: Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity,
Komenského nám. 2, Brno

Přednášející: Jana Kořínková

V) příprava a tisk katalogu výstavy v českém a anglickém jazyce

Název publikace: *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť / To Brighten Up and Make It Special. Fine Arts in the Space of Brno Housing Estates*

Vydavatel: Vydalo občanské sdružení SPKH u příležitosti výstavy *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť* (15. 11.–20. 12. 2012, výstavní prostory Archivu Masarykovy univerzity, Komenského nám. 2, 602 00 Brno)

Autorka textu: Jana Kořínková

Editorky: Jana Kořínková, Marika Kupková, Markéta Žáčková

Překlad: Jana Kořínková, Radek Šimek

Autoři fotografií: Daniela Dostálková, Michaela Dvořáková, Tomáš Hladík, Jan Liška, Michal Novák, Břetislav Regner, Josef Tichý

Grafické řešení

výstavy a katalogu: Linda Dostálková

Tisk a vazba: Tiskárna Helbich, a. s.

Náklad: 300 ks

9.2 Publikační činnost 2012–2016 (výběr)

Hlavní autorka

Jana Kořínková, heslo Ctibor (Borek) Bayer, 2012, *Informační portál, věnovaný modernímu a současnému sochařství v České republice*, <http://socharstvi.info/autori/ctibor-borek-bayer/>, vyhledáno 19. 2. 2017.

Jana Kořínková, heslo Ladislav Martínek, 2012, *Informační portál, věnovaný modernímu a současnému sochařství v České republice*, <http://socharstvi.info/autori/ladislav-martinek/>, vyhledáno 19. 2. 2017.

Jana Kořínková, heslo František Šenk (Schenk), 2012, *Informační portál, věnovaný modernímu a současnému sochařství v České republice*, <http://socharstvi.info/autori/frantisek-senk-schenk/>, vyhledáno 19. 2. 2017.

Jana Kořínková, Nechtěný artikl?, 15. 6. 2012, *Artalk.cz*, <http://artalk.cz/2012/06/15/nechteny-artikl/>, vyhledáno 22. 2. 2017.

Jana Kořínková, Čtyřprocentní umění?, in: Pavel Karous (ed.), *Vetřelci a volavky. Atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968–1989)*, Řevnice 2013, s. 458–459.

Jana Kořínková, Archeologické pracoviště v kontextu architektonicko-urbanistického řešení národní kulturní památky Mikulčice (1954–2013), in: Lumír Poláček (ed.), *Archeologická základna v Mikulčicích*, Brno 2013, s. 32–43.

Jana Kořínková, Mezi architektonickým detailem a autonomním dílem. Výtvarné umění jako součást bytové výstavby z období socialistického realismu v Brně, in: Rostislav Koryčánek et al., *Na prahu zítřka. Brněnská architektura a vizuální kultura období socialismu / On the Threshold of Tomorrow. Architecture and Visual Culture in Brno During the Communist Era*, Brno 2014, s. 121–172.

Jana Kořínková, O průvodcích a lidech. Jak zprostředkovat umění v brněnském sídlišti Lesná veřejnosti, in: Rostislav Koryčánek et al., *Postavit domy nestačí. Vizuální kultura a veřejný prostor města Brna v období po druhé světové válce*, Brno 2015, s. 39–63.

Jana Kořínková, Č. kat. 1/29 Lidická matka, in: Milena Bartlová – Jindřich Vybíral (eds.), *Budování státu. Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu / Building a State. The Representation of Czechoslovakia in Art, Architecture and Design* (kat. výst), Národní galerie v Praze 2015, s. 70.

Jana Kořínková, Obytný soubor Lesná. Trnitá cesta panelového sídliště k památkové ochraně, *Zprávy památkové péče* LXXV, 2015, č. 4, s. 322–330.

Jana Kořínková, Architektova volba. Kurátorské přístupy k výtvarnému řešení veřejných prostranství a architektury v období po druhé světové válce, *Bulletin Moravské galerie v Brně* LXXI, 2015, č. 1, s. 74–88.

Jana Kořínková, The Attempts of Non-Governmental Initiatives in the Czech Republic and Slovakia to List Public Art from the Communist Era (1948–1989), in: *The Limits of Heritage. The Second Heritage Forum of Central Europe*, Kraków 2015, s. 237–256.

Jana Kořínková, Nová socha se starým obsahem, 15. 8. 2016, *Artalk.cz*, <http://artalk.cz/2016/08/15/nova-socha-se-starym-obsahem/>, vyhledáno 22. 2. 2017.

Spolupráce

Jana Kořínková – Marika Kupková – Markéta Žáčková, *Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť / To Brighten Up and Make It Special. Fine Arts in the Space of Brno Housing Estates* (kat. výst.), Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity, Brno 2012.

Jana Kořínková – Markéta Žáčková, Čtyři příklady pojetí výtvarné výzdoby veřejných prostranství brněnských sídlišť z období 50.–80. let 20. století, in: Eva Špačková (ed.), *Proměny architektury 2. poloviny 20. století*, CD-ROM, Praha 2012.

Jana Kořínková – Jitka Matuszková, Seznam výtvarných realizací v sídlišti Brno-Lesná, in: Martin Maleček (ed.), *Lesná – 50 let sídliště: historie, současnost, perspektivy. Sborník příspěvků k výročí sídliště Lesná*, Brno 2012, s. 95–103.

Jana Kořínková – Markéta Žáčková, Výtvarné umění jako součást smuteční síně v Brně-Židenicích, in: Gabriela Blažková – Veronika Dobešová et al., *Smuteční síň v Brně-Židenicích*, Brno 2013, s. 113–155.

Martin Hejl – Jana Kořínková et al., *2 x 100 mil. m². Atomized Modernity... On Architecture of Large Housing Complexes in Czechoslovakia 1914–2014* (kat. výst.), La Biennale di Venezia, 14. Mostra Internazionale di Architettura, Praha 2014.

Jana Kořínková – Jan Šrámek, *Zvláštní okolnosti. Ilustrovaný průvodce zaniklými, odstraněnými a přemístěnými realizacemi ve veřejném prostoru z období socialismu / Special Circumstances. An Illustrated Guide to Demolished, Removed and Relocated Art in Public Space from the Period of Communism*, Brno 2016.

Jana Kořínková – Jan Kristek, *Příběh paneláku v kraji Vysočina* (6. 4.–19. 6. 2016), exteriérová výstava realizovaná v rámci projektu *Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu*, identifikační kód DF13P01OVV018 (2013–2017), podpořeno Programem aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) z fondu MKČR.

9.3 Grantové aktivity

2012–2014

Hlavní manažerka projektu OP VK *Studio digitálního sochařství a nových médií*, CZ.1.07/2.2.00/28.0278, příjemce: FaVU VUT v Brně, partner: FI MU

2013

Spoluřešitelka standardního mezifakultního projektu Specifického vysokoškolského výzkumu *Umění a architektura jako nástroje konstrukce veřejného prostoru v období socialismu a jejich reflexe v současném umění*, reg. č. FA/FAVU-S-13-1898

2014

Spoluřešitelka standardního mezifakultního projektu Specifického vysokoškolského výzkumu *...Aby měli lidé k sobě blíž. Umění a architektura jako nástroje budování socialistické kultury*, reg. č. FA/FAVU-S-14-2340

2015

Členka výzkumného týmu projektu Uměleckoprůmyslového musea v Praze *Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu*, Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), identifikační kód projektu DF13P01OVV018

Spoluřešitelka projektu FaVU VUT v Brně a TU Wien *Historie hromadné bytové výstavby v Československu a Rakousku*, programu Aktion Česká republika – Rakousko, reg. č. 71p4

Spoluřešitelka standardního mezifakultního projektu Specifického vysokoškolského výzkumu *Vizuální kultura a veřejný prostor města Brna v období po druhé světové válce*, reg. č. FA/FAVU-S-15-2741

2016

Spoluřešitelka standardního fakultního projektu Specifického vysokoškolského výzkumu *Obrazy v pohybu – výzkum současného umění a architektury*, reg. č. FAVU-S-16-3494

9.4 Účast na konferencích

2012

Architektura v perspektivě (19.–20. 4. 2012, Vysoká škola báňská TU v Ostravě, Ostrava-Poruba)

2013

2nd Heritage Forum of Central Europe (11.–14. 6. 2013, Międzynarodowe centrum kultury, Kraków)

Pokusy o záchranu. Role občanských iniciativ v úsilí o ochranu architektury, urbanismu a výtvarného umění z období socialismu v ČSSR (10. 12. 2013, Uměleckoprůmyslové muzeum Moravské galerie v Brně, Brno)

2016

Poválečná architektura: nové hodnoty? (5. 10. 2016, Ústav pro dějiny a teorii architektury FA ČVUT v Praze, Praha-Dejvice)

9.5 Přednášková činnost a veřejné aktivity

Organizace odborného symposia

2013

Pokusy o záchranu. Role občanských iniciativ v úsilí o ochranu architektury, urbanismu a výtvarného umění z období socialismu v Československu, Moravská galerie v Brně: Uměleckoprůmyslové muzeum (10. 12. 2013, 14.00–20.00)

Přednášející:

Ladislav Zikmund-Lender (Praha), Generální ředitelství Národního památkového ústavu v Praze

Martin Maleček (Brno), Obzor Lesná, o. s.

Martin Strakoš (Ostrava), Národní památkový ústav ÚOP v Ostravě

Adam Guzdek (Havířov), Důl architektury, o. s.

Jana Kořínková a Markéta Žáčková (Brno), SPKH, o. s.

Pavel Karous (Praha), Vetřelci a volavky, o. s.

Přednášková činnost (výběr)

2013

Jana Kořínková a Markéta Žáčková: **Smuteční síň v Brně-Židenicích. Příklad poválečného „gesamtkunstwerku“ s nulovou údržbou** (součást odborného symposia *Pokusy o záchranu. Role občanských iniciativ v úsilí o ochranu architektury, urbanismu a výtvarného umění z období socialismu v Československu*)

Anotace:

Smuteční obřadní síň v Brně-Židenicích navržená architektem Ivanem Rullerem koncem 70. let 20. století byla uvedena do provozu koncem roku 1983. S ohledem na její havarijní technický stav, způsobený jak špatnými technologickými postupy uplatněnými během výstavby v akci Z, tak zanedbáním údržby objektu ze strany zřizovatele, však byla již v roce 2007 uzavřena. Architekt Ruller se i nadále zasazuje o obnovu provozu, přičemž se nebrání ani změně funkce objektu. Příspěvek pojedná o osudu tohoto „gesamtkunstwerku“ a představí i dílčí příklady výtvarné výzdoby, která tvořila jeho neoddělitelnou součást.

2014

Jana Kořínková: **Holky, jdete pozdě! (Přednáška o brněnské architektuře 60.–80. let 20. století)**, Antikvariát a klub Fiducia, Ostrava, 4. 12. 2014 v 18.00

Anotace:

V posledních třech letech utrpělo Brno citelné ztráty významných výtvarných a architektonických děl z období 60. až 80. let 20. století. Na vybraných příkladech nenávratně narušených, již zmizelých nebo

na demolici čekajících realizací bude představena současná situace kulturního dědictví z období socialismu v Brně. Přednáška pojedná o osudu budovy Fakulty informatiky Masarykovy univerzity – dříve sídla sdružených výzkumných ústavů – architekta Jana Dvořáka (1975–1988), orientačního systému a informačních piktogramů grafického designéra Jana Rajlicha st. pro zdravotnické středisko na sídlišti v Brně-Kohoutovicích (1979) a smuteční síň v Brně-Židenicích architekta Ivana Rullera (1983).

Jana Kořínková a Markéta Žáčková, **Den architektury 2014. Smutek v Brně**, hřbitov Brno-Židenice, Brno, 5. 10. 2014 v 15.00

Anotace:

Setkání a diskuze o okolnostech vzniku a aktuálním stavu síně s jejím autorem Ivanem Rullerem a autory monografie „Smuteční síň v Brně-Židenicích“. Smuteční síň z let 1977–1983 patří k významným brněnským realizacím architekta Ivana Rullera. Modernistická stavba ovlivněná skandinávskou architekturou je vsazena do příjemného prostředí židenického lesoparku. Architektu Rullerovi se ve spolupráci s více než patnácti výtvarnými umělci podařilo v Židenicích vytvořit dílo mimořádné architektonické i umělecké kvality, které ovšem již více než sedm let neslouží svému účelu a chátrá. V roce 2011 bylo rozhodnuto o demolici síně, proti níž bojuje jak sám její autor, tak i mnozí občané Židenic.

Jana Kořínková a Markéta Žáčková, **Den architektury 2014. Oživit a ozvláštnit**, Juliánovské náměstí, Brno, 5. 10. 2014 v 16.30

Anotace:

Komentovaná procházka po uměleckých dílech Zdeňka Macháčka, Jiřího Marka a Františka Šenka nacházejících se v prostoru sídliště v Brně-Juliánově bude zakončena na Bílé hoře u památníku založení dělnického hnutí autora Ladislava Martíňka. Sídlištěm provedou autorky stejnojmenné publikace, Jana Kořínková a Markéta Žáčková. Cílem je zlepšit povědomí široké veřejnosti o architektuře a výtvarném umění druhé poloviny 20. století. Ve snaze potlačit vzpomínky na socialistickou minulost jsou mnohdy ignorovány objektivní hodnoty tehdejší architektonické a výtvarné produkce.

2015

Jana Kořínková a Jan Kristek, **Den architektury 2016. Architektura a oficiální umění ve veřejném prostoru 50. let**, Pod Kaštany, Brno, 4. 10. 2016 v 10.00

Anotace:

Složitě období stalinismu 50. let přineslo v architektuře a v umění aplikaci principů socialistického realismu. Autonomie tvůrců je omezena státem kontrolovanými institucemi a architektura i umění se stávají nástrojem politických cílů. V Brně navštívíme obytné soubory a související uměleckou tvorbu období tzv. sorely. Komentovaná procházka s historičkou umění Janou Kořínkovou (FaVU) a architektem Janem Kristkem (FA VUT).

2016

Jana Kořínková a Jan Kristek, **Den architektury 2016. Procházka po Sídlišti I**, Erbenova 33, Jihlava, 1. 10. 2014 v 10.00

Anotace:

Procházka po Sídlišti I v místě bývalého vojenského cvičiště v západní části Špitálského předměstí navazuje na jarní výstavu Příběh paneláku v kraji Vysočina. Sídlištěm zbudovaným v průběhu 50. let ve stylu socialistického realismu provedou historička umění Jana Kořínková a architekt Jan Kristek. V rámci procházky byla realizována prohlídka běžně nepřístupných prostorů plaveckého bazénu Evžena Rošického.

9.6 Členství v odborných komisích

2013

Členka Řídící grantové komise pro hodnocení projektů specifického výzkumu VUT v Brně

2014

Členka Řídící grantové komise pro hodnocení projektů specifického výzkumu VUT v Brně

Členka hodnotící komise Interního fondu studentských projektů SKAS VUT v Brně

2015

Členka hodnotící komise Interního fondu studentských projektů SKAS VUT v Brně

Členka odborné komise Magistrátu města Brna pro soutěž o návrh na ztvárnění sochy věnované básníku, spisovateli a překladateli Janu Skácelovi

9.7   Obrazová příloha

Terénní výzkum

Terénní výzkum v brněnském sídlišti Juliánov

Jana Kořínková a Markéta Žáčková (duben 2012)

Foto: Michaela Dvořáková

Výstava

Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských sídlišť

Místo: Výstavní prostor Archivu Masarykovy univerzity, Komenského nám. 2, Brno

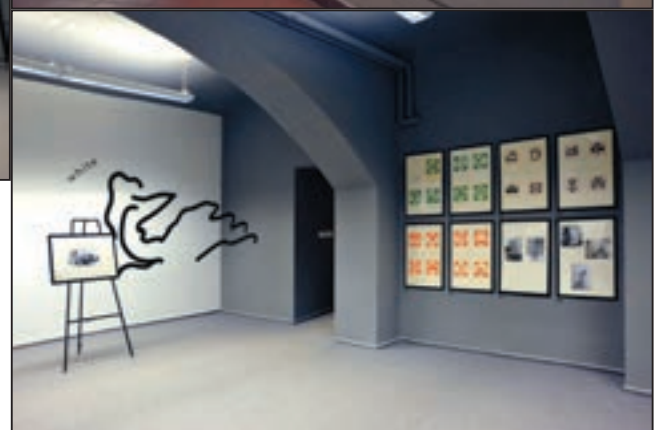
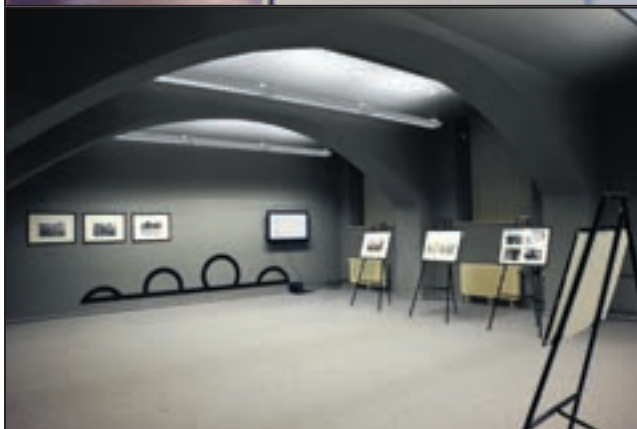
Vernisáž: 14. 11. 2012 v 17.00

Termín konání: 15. 11.–20. 12. 2012

Kurátorky: Jana Kořínková, Marika Kupková, Markéta Žáčková (SPKH, o. s.)

Autorka expozice: Linda Dostálková

Foto: Michaela Dvořáková

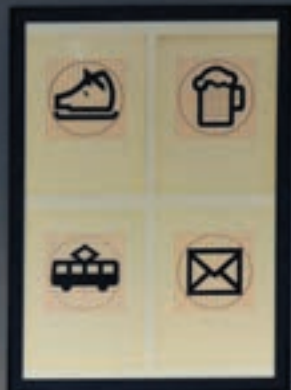

R1

R2

R3

R4

R5

R6

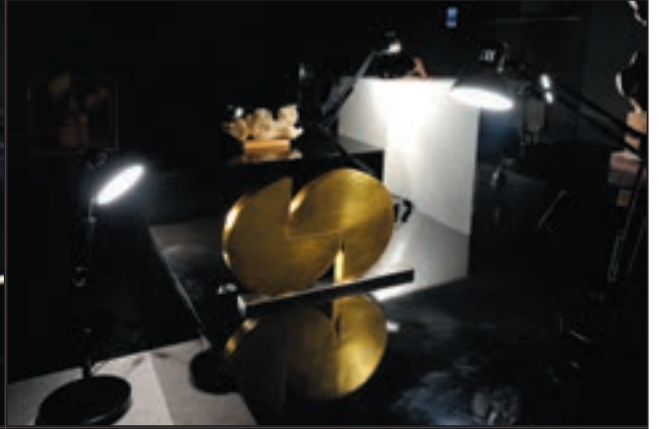
R7

R8

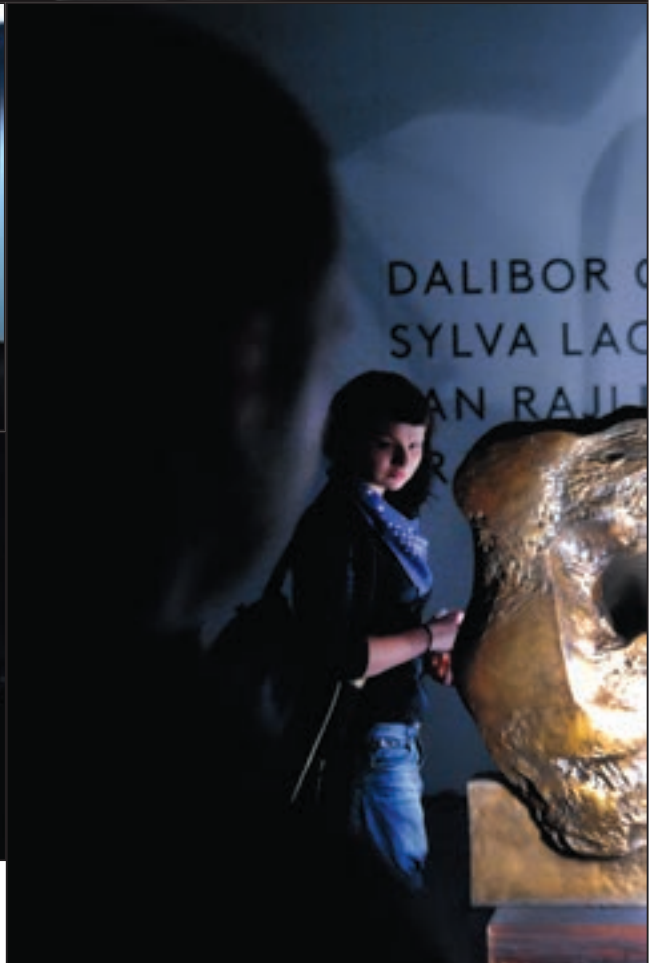

Katalog výstavy

Jana Kořínková – Marika Kupková – Markéta Žáčková,
*Oživit a ozvláštnit. Výtvarné umění v prostoru brněnských
sídlíšť / To Brighten Up and Make It Special. Fine Arts in
the Space of Brno Housing Estates (kat. výst.),* Výstavní
prostor Archivu Masarykovy univerzity v Brně 2012.

Odborné sympozium

*Pokusy o záchranu.
Role občanských
iniciativ v úsilí o ochranu
architektury, urbanismu
a výtvarného umění
z období socialismu
v Československu*

Místo: Moravská galerie v Brně:
Uměleckoprůmyslové muzeum,
Husova 14, Brno

Termín konání: 10. 12. 2013, 14.00–20.00

Přednášející: Ladislav Zikmund-Lender,
Martin Maleček, Martin Strakoš,
Adam Guzdek, Jana Kořínková
a Markéta Žáčková, Pavel Karous

Foto: Michaela Dvořáková

